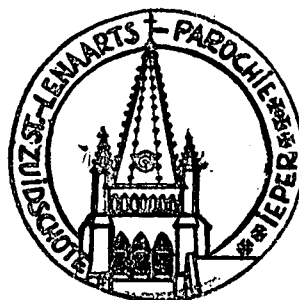

BOEKDEEL 4

NOËL FAVOREL

'ZANTINGEN'

AFL. 10-12

'PRO MANUSCRIPTO'

1984

NOËL FAVOREL

'ZANTINGEN'

AFL. 10

DE PAROCHIE ZUIDSCHOTE (E)
EN HAAR PASTOORS (1820-1820)

HUN TIJD
HUN BELEVENISSEN

" PRO MANUSCRIPTO "

VASTEN

1984

We schreven het vroeger al: Pastoor Franciscus Emmanuel de Coester is niet zo lange tijd ziek geweest, vooral hier op 12 november 1820 overleed (RMO I, p. 13, nr. 20).

In de laatste paar maanden van zijn leven heeft hij zich toch herhaaldelijk wel moeten laten vervangen voor de Goddelijke Diensten en de Toediening van de H. Sacramenten.

Soms was het de Pastoor van Boezinge, E. H. V. J. Delebecque, die hiervoor naar Luidschote kwam (Cfr. RBA I, p. 20, nr. 13), maar meestal was het een jongere priester uit de streek, E. H. Joannes Louwagie, die de diensten kwam doen; cfr.: RBA I, p. 20, nr. 14; p. 21, nr. 15; p. 21, nr. 16 en p. 22, nr. 17 — RMA I, p. 9, nr. 6 en p. 10, nr. 7 — RMO I, p. 12, nr. 19 en p. 13, nr. 21.

Totlang Mr. Pastoor de Coester in leven is, schrijft E. H. J. Louwagie in elke acte, die hij opstelt, uitdrukkelijk dat hij optreedt "ex commissione Reverendi Domini Pastoris". Na diens overlijden, gebruikt hij de uitdrukking: "ex commissione Reverendi Domini pastoris ex Boezinghe, Coadjutoris", die dus tijdelijk ook de verantwoordelijkheid voor de parochie Luidschote op zich had genomen. Pastoor V. J. Delebecque zal trouwens, op 16 november 1820, de plechtige uitvaart van zijn Luidschotse collega verrichten, in opdracht van L. E. H. Deken van Poperinge (RMO I, p. 13, nr. 20).

E. H. Louwagie ondertekent een paar akten (RBA I, p. 20, nr. 14 en p. 21, nr. 15): "J. B. Louwagie, presbyter", maar meestal echter: "J. Louwagie, presbyter." Maar het gesehriift te oordelen gaat het om één en dezelfde persoon: E. H. Joannes (Baptista) Louwagie.

Al waren er te Luidschote, sinds oude tijden, Louwagie's, toch vermoed ik, dat Jan (Baptist) Louwagie, van geboorte uit een Bikscho-tenaar is. Ziehier waarom:

Op 16 juli 1823 zegent E. H. Joannes Louwagie, die toen onderpastoor was te "ardoye", in opdracht van de Pastoor van Luidschote, hier het huwelijk in van Pieter Jacobus Ludovicus Louwagie, zoon van Angelus Albertus (Louwagie) en Catherina de Zure, "aetatis 36 annorum, ex Bixschote"; et Maria Catherina Theresia de Coninck, filia Josephi Jacobi (de Coninck) et Lydwine Theresia Wyckaert, aetatis 22 annorum, ex hac? De bruidegom was dus geboortig van Bixschote

en de bruid van Zuidschote.

De ouderdom van de bruidegom, 36 jaar, en het feit dat E.H. Jan Louwagie toen nog onderpastoor was, laat veronderstellen dat Pieter en Jan Broers zijn van elkaar.

Onmiddellijk na zijn huwelijk is Pieter naar Zuidschote komen wonen. Hun oudste zoon, Pieter-Jacobus, zal hier op 10 mei 1824 geboren worden (RBA I, p. 45, nr. 7) en later zelf priester worden.

Zuidschote zal niet zolang op een nieuwe pastoor moeten wachten. Men weet dat de Bisdommen Brugge en Ieper tijdens de Franse Omwenteling waren afgeschapt geworden. Van 1802 tot 1824 behoorde onze streek tot het Bisdom Gent. De nieuwe pastoor van Zuidschote:

- JACOBUS - JOSEPHUS - ELIGIUS LEFEBURE (21/12/1820 - 17/12/1824)

was dan ook priester gewijd geworden te Gent en wel door Mgr. Stephanus - Andreas Fallot de Beaumont (1802-1807). Diens opvolger, Mgr. Maurice de Broglie (1807-1821), benoemde hem, op 21 december 1820, tot Pastoor van Zuidschote.

Aangezien de voornaamste data uit de levensloop van E.H. Lefebure, reeds aangeduid werden in deel I van onze ZANTINGEN, zullen wij ons hier tevreden stellen met ^{de}afdruk van zijn rouwprentje, dat wij zo gelukkig waren in ons Liber Memorialis I aan te treffen. De voorzijde vertoont een medaillon met 2 engelengestalten; er omheen lezen wij volgende tekst: "Dieu nous chatie quelquefois pour nous apprendre que dans ce monde il ne faut pas s'accoutumer au bien être."

Het is een uitgave van "Pintard a Lyon".

✱

Bid voor de Ziel

VAN DEN EERW. HERR

JACOBUS-JOSEPHUS-ELIGIUS

LEFEBURE.

geboren te Brugge den 16 April.	1777,
Priester gewyd te Gent den 26 Mei	1804,
Onderpastor te Oostkerke (by Brugge), 27 July.	1808,
id. te Oudelem den 9 February.	1808,
Pastor te Wenduyno den 22 December	1814,
id. te Zuidschote den 21 December	1820,
id. te Middelburg den 21 December	1824,
id. te St-Michiels den 18 October	1827,
Demissionaris sedert December	1831,
en te Brugge overleden den 30 September	1835.

~~~~~

Hy was een eenvoudige en godvreezende man; de vader der armen en de trooster der bedrukten.
H. Gascon.

Zelig zyn zy die in den Heer sterven en na hunnen arbeid rusten: want hunne werken volgen hen.
Aroc. XIV, 15.

Ik smeeck u, door O. H. J. C. dat gy my zoudt helpen door uwe gebeden.
Ab. Rom. XV, 30.

R. J. P.

Brugge, druk. Vanhee-Wante, Maria-straect.

Over de belevenissen van Pastoor Lefebure, die slechts vier jaren te Zuidschote verbleef, weten we niet zo veel.

Wel kunnen wij zijn gewoon pastoraal dienstwerk:

- Hij doopte zelf 76 pasgeborenen (RBA I, pp. 24-49). Het eerste kindje dat hij herstelde - op 17 januari 1821 - kreeg de naam: Mathilda Barbara. Het meisje was een dochtertje van Joannes Baptistas le Roy ("ex Bixshote", 40 j. oud) en van Barbara Caecilia Tierstone ("ex Elverdünge", 36 j. oud) (RBA I, p. 24, nr. 2).

De laatste doop, die Pastoor Lefebure te Zuidschote verrichtte, was deze - op 29 november 1824 - van Ludovicus Franciscus Delvor, een zoontje van Eugenius Emmanuelis ("ex Benninghe", 40 j. oud) en van Maria Caecilia Storme ("ex hac", eveneens 40 j. oud) (RBA I, p. 49, nr. 17).

De daaropvolgende doop - deze van de kleine Ignatius Benedictus Roffiaen, geschiedde op 10 december 1824 en werd verricht door de medipastoor van Boezinge, "ex commissione R. D. loci pastoris".

Pastoor Lefebure was toen blijkbaar afwezig. Zijn opvolger heeft deze doopakte nadien, als volgt, geauthentificeerd: "quod testor / J. B. Spil-laert, pastor in Zuidschote." (RBA I, p. 49, nr. 18).

- Pastoor Lefebure schreef persoonlijk 16 huwelijksakten in (RMA I, pp. 10-17). Het eerste huwelijk dat hij hier, de 1ste februari 1821, ingezond was dit van Petrus Jacobus Eugenius Fauwels (uit Benninge en weduwenaar van Rosa Clara Noppe, "aetatis 58 annorum") en Maria Theresia Bossaert (een jonge dochter, uit Bixschote, "aetatis 43 annorum") (RMA I, p. 10, nr. 1). Om drie andere huwelijken gaf Pastoor Lefebure de vereiste delagatie aan priesters uit de (naaste) familie van de trouwers.

Een van deze gevallen hebben we reeds aangehaald: het huwelijk van Pieter Jacobus Ludovicus Louwagie met Maria Catharina Theresia de Coninck, dat de 16de juli 1823 te Zuidschote ingezegend werd door de onderpastoor van Andover, E. H. Joannes Louwagie (RMA I, p. 16, nr. 4).

een tweede geval deed zich voor enkele maanden nadien voor. Toen kwam Z. E. H. Pastoor Kreecke, van Westvleteren, op 29 oktober van hetzelfde jaar de kerk ingezegend van Joannes Baptistas Meuninck (uit Proven, 28 j. oud) met Carolina Josephina Kreecke (uit Zuidschote, 29 j. oud) (RMA I, p. 16, nr. 5).

ten goed jaars nadien, op 24 november 1824, huwden hier Martinus Fransiscus Wychaert (een weduwenaar van 45 j., uit Meteren) en Carolina Eugenia Depoortere (uit Zuidschote, 29 j. oud). E. H. B. J. Wychaert, onder-

pastoor te Woesten ging voor bij de huwelijksplechtigheid (RMA I, p. 17, nr. 3). Dit was ook de laatste trouw die door Pastoor Lafabure geregistreerd werd.

In het Registrum Mortuorum I, vulde hij de pagina's 14 tot en met 26 in; hetzij: 55 stofsgevallen in ongeveer vier jaar. Het eerste stift betreft een begrafenis, die hier daags vóór Kerstmis 1820 plaats vond. Pastoor Lafabure was toen nog maar drie dagen benoemd te Luidschote, zodat het toch wel onwaarschijnlijk is dat hijzelf de uitvaart leidde. Toch schreef hij de akte in, maar plaatste voor zijn handtekening de woorden: "Ita est", wat er wel op wijst, dat hij de begrafenis niet zelf verrichtte maar de gegevens overschreef (RMO I, p. 14, nr. 22).

Tijdens zijn kortstondig pastoraat te Luidschote heeft E. H. Lafabure een meisje van Luidschote weten binnentreden "in het Hospitaal van den Heyligen Joannes Evangelist te Brugge en wel "den 3 september 1824.

Haar wereldlijke naam was Eugenia - Seraphina Hondegghem; haar kloosternaam: Jacoba. Hij werd te Brugge "geproft den 25 november 1820", hij overleed - nog bitter jong - "den 19 oktober 1831".

Ons "Liber Memorialis I" heeft haar rouwgedachtinis bewaard, die we hiernaast later afdrukken. Het is een te zeldzaam document, om hier rechtwege te laten, zou er nog wel een tweede exemplaar bewaard gebleven zijn? De voorzijde toont ons een open graf met lykrist en spade, onbele tomben en kruisjes, een calvarieberg, een treuwilg, het beeld van de gekruisigde Christus, waarboven, in een driehoek, "het Algeënd Oog", waar omheen de woorden: "god alleen Altijd in 't zigt."

Daaronder dan twee citaten uit het boek Ecclesiasticus: "Denkt dat de dood niet vertoeft, en dat het vonnis, om

De vreeze des Heeren, is eene fonteyne des levens, om den schrik der dood te ontvlieden. Prov. Cap. 14, v. 27.

Eene regtvaardigen mensch, zoo wanneer de dood hem voor zynen yd wegrukt, zal in russe zyn. Sap. Cap. 14, v. 7.

✠
 BID VOOR DE ZIELE VAN
ZUSTER JACOBA,
 in de weêrld:
EUGENIA - SERAPHINA
HONDEGHEM,
 Gebooren te Zuydschoote den 6 december. . . . . 1804.
 Haeren intrede gedaen in het Hospitaal van den Heyligen Joannes Evangelist te Brugge, den 3 september. 1824
 Geproft den 25 november. . . . . 1830.
 Overleden den 19 oktober. . . . . 1831.
 DAT DE ZIELE IN VREDE RUSTE.

Zyne jonge jeugd, zoo haest tot de volmaektheyd getoogen, verwyst de lange jaeren der onregtveêrdigen.
 Sap. Cap. 14, v. 16.
 Den loon der goede werken, die moeyelyk zyn, is zeer treffelyk.
 Sap. Cap. 3, v. 15.

naer t'graf te gaan, u vertoont ik, en "gedenkt de gramscap van den laesten dag en den tyd van vrack, wanneer god een ieder na zyne verdiensten zal loonen."

Een ganz andere styl van rouwprentjes, dan deze welke nu in het gebruik zijn.

Ik heb me de moeite getroost de naaste familie van Luster Jacoba, "in de weêrld: Eugenia - Seraphina Hondeghem, geboren te Luidschote den 6 december 1804", op te sporen.

Haar ouders heetten Franciscus Dominicus Hondeghem en Maria Theresia Hosday (Cook Osday). Moeder was in 1773 te Boezinge geboren, als dochter van Jacobus en Dorothea Franciska geloen. De klooster-naam van onze jonge hospitaal-zuster herinnert aan haar grootvader langs moederszijde. Maria Theresia Hosday was 72 jaar oud, toen ze - de 8te juni 1845 - te Luidschote overleed (RMO I, p. 108, nr. 12). Haar man heeft haar overleefd, maar zijn obit hebben we nergens teruggevonden, zodat we wel moeten aannemen dat hij nadien verhuisd is en elders gestorven.

Het echtpaar Hondeghem - Hosday had verscheidene kinderen. We kunnen er vijf, die allen te Luidschote geboren en gedoopt werden. We noemen ze op en zeggen, wat wij er over weten:

1) Petrus Joannes Jacobus Hondeghem.

°Z. 1801. Hij was 33 jaar oud en nog jonggezel toen hij, op 28 mei 1834, hier trouwde met Regina Josepha Morlion, uit Bikschote. Deze laatste was sedert elf maanden weduwe van Ludovicus Joannes Debeir (°Z. 1787, als zoon van Joannes Andreas en Isabella Theresia Coleta Decorinck; + Z. 29 juli 1833, "aetatis 46 annorum" (RMO I, p. 62, nr. 11). Het gezin Debeir - Morlion woonde te Luidschote en kreeg hier 3 kinderen: 1- Amandus Franciscus, °Z. 5/2/1831 (RBA I, p. 85, nr. 2); 2- Rosalia Mathildis, °Z. 15/3/1832 (RBA I, p. 90, nr. 6) en 3- Amelia Sophia, °Z. 16/2/1833 (RBA I, p. 95, nr. 3).

Regina Josepha Morlion had dus drie kleine kindjes - een zoonkje en twee dochtertjes - toen zij op 28 mei 1834 te Luidschote hertrouwde met Petrus Joannes Jacobus Hondeghem, wiens vader, Franciscus Dominicus, als getuige optrad bij hun huwelijk (RMA I, p. 41, nr. 3). Ze kregen hier allezins nog een zoonkje (°Z., 9/6/1835), dat bij zijn doopsel de naam van zijn grootvader kreeg: Franciscus Dominicus Hondeghem. Grootvader was ook dooppeter (RBA I, p. 106, nr. 11). Zijn kleinzoon zou later huwen met Rosalia Vermote.

2) Eugenia - Seraphina Hondeghem.

°Z. 6 december 1804 - + Brugge, 19 oktober 1831. Dit is Luster Jacoba van het Sint-Janshospitaal te Brugge, waarover we hoger reeds gesproken hebben.

3) Amelia Carolina Hondaghem.

° Z. 1806. Deze overleed hier op 2 december 1824, amper 2 maanden nadat haar oudere zus binnengetreden was in het klooster. Het meisje was 18 jaar oud (RMO I, p. 26, nr. 9). Het was de voorlaatste begrafenis welke Pastoor Lefebure hier verrichten moest.

4) Rosalia Josephina Hondaghem.

° Z. 30 juni 1813. Dit meisje was 21 jaar en 8 dagen oud, toen het de 4de juli 1834, om 5 u. 's morgens, dood werd aangetroffen door haar moeder ("subito mortua inventa est a matre" - RMO I, p. 66, nr. 11).

Luster Jacobus was inmiddels ook reeds overleden (19/10/1831). Wat een gezin al moet doorstaan! Wat een leed voor de ouders!, voor broer en zus, die overleefden.

5) Carolina Josephina Hondaghem.

° Z. 1816. Van haar weten we dat ze op 29-jarige leeftijd te Luidschote in het huwelijk trad met Petrus Joannes Fochenier, uit Boezinge, die toen 39 jaar oud was. De trouw had plaats de 9de september 1845. Carolina's moeder, Maria Theresia Hosday was nog geen 4 maanden voordien gestorven (Z. 18/6/1845). Haar vader echter heeft wel haar huwelijk mogen meemaken. Hij was zelfs haar getuige (RMA I, p. 68, nr. 3) en zou ook pater zijn van haar eerste zoontje.

Het echtpaar Fochenier - Hondaghem kreeg minstens vijf kinderen te Luidschote, waaronder een tweeling. Een van de twee, een jongetje: Petrus Franciscus Hondaghem, geboren 10 mei 1846 werd gedoopt door Pastoor Spilliaert (RBA I, p. 167, nr. 9). Zijn tweelingszusje, kreeg zelfs geen naam, het ontving bij de bevalling het noodsopiel uit handen van dokter de Schrevel ("baptizata a d(omi)no de Schrevel, medico in Boezinghe" en overleed "in partu" (RMO I, p. 111, nr. 11). Het tweelingbroertje bleef evenmin in leven. Het werd nog geen maand oud en overleed op 14 juni 1846 (RMO I, p. 111, nr. 13).

Een tweede zoontje bleef eveneens naamloos ("filius anonymus"). Het werd bij de geboorte gedoopt door dokter Bayaert ("in partu baptizatus est a chirurgo Bayaert."), en stierf "in partu", de 16de september 1848 (RMO I, p. 176, nr. 10).

Het vierde kindje, een meisje, kwam op 7 oktober 1849 ter wereld. Het kreeg de voornamen: Philomena, Carolina, Theresia (RBA I, p. 180, nr. 14).

De 9de september 1851 stierf er wederom een naamloos zoontje bij de geboorte ("proles mascula anonyma" - RMO I, p. 128, nr. 12). Het werd twee dagen door Pastoor Delva ten grave geleid.

Het is niet te geloven wat al rouw en smart om zijn kinderen, het echtpaar Fockemier - Hondaghem heeft moeten doervstaan.

Carolina schond op 27 oktober 1855 weerom het leven aan een tweeling, twee zoontjes; doch het eerste, Ludovicus, ging reeds de volgende dag 'ter zielen', terwijl het tweede jongetje, Amandus geheten, slechts zes dagen leefde (RMO I, p. 136, nrs. 12 en 13).

Teren, mij behande, kinderen, waarvan er misschien één, n.l.: Philomena (°Z. 7/10/1849), overleefde. Wat er met haar gebeurde, weet ik niet. Ik vind er geen spoor van terug in het RMA I, noch in het RMO I.

Ik zou nog zoveel kunnen vertellen over de Hondaghem's te Luidschote; b.v. over de gezinnen Hondaghem - Durnez, Hondaghem - Housspie (hier in het huwelijk getreden op 3 mei 1836 - RMA I, p. 47, nr. 2), Hondaghem - Derycke, Hondaghem - Desodt, enz., enz.), doch dit is hier niet de plaats.

Later we liever ons verhaal voortzetten over de Pastors van Luidschote en sommige van hun belevenissen.

Pastor Jacobus - Josephus - Eligius Lefebvre (°Brugge, 14 april 1777), benoemd te Luidschote, "den 21 december 1820", heeft hier slechts vier jaar dienst gedaan. Uit zijn rouwprentje weten we, dat hij "den 21 december 1824 benoemd werd tot Pastor van Middolburg.

Hij werd hier opgevolgd door:

PASTOR JOANNES BERTINUS SPILLIAERT (17/12/1824 - 7.4/10/1850)

Volgens het oudste Doopregister benoemde de toenmalige bisschop van Gent, Mgr. Maurice de Broglie, hem op 17 december 1824. Zijn voorganger verrichtte hier nog de begrafenis van een klein meisje, de 7de december 1824 (RMO I, p. 26, nr. 10 - Barbara Caecilia Noyez, 13 maanden oud en dochter van het echtpaar Noyez - Noëlle). Voor een doopsel, op 10 december daaropvolgend, gaf hij ^{delegatie} aan de onderpastor van Boezinge (RMA I, p. 49, nr. 18). Pastor Spilliaert registreerde deze doop op p. 49 van het Registrum Baptizatorium I, en begon de volgende bladzijde met de woorden: "Registrum Baptizatorium in parochia de Luidschoote incipiendo a decimo septimo decembris 1824."

Daarmede kennen we de datum van zijn benoeming. Driags vóór Kerstmis 1824 verrichtte Pastor Spilliaert zijn eerste doopsel te Luidschote (RAB I, p. 50, nr. 19).

Uit zijn obit (RMO I, p. 127, nr. 21) vernemen we ^{dat hij} rond 1787 op de Sint-Jansparochie te Poperinge geboren werd, als zoon van Petrus en Anna Clara Spilliaert - Frymout. Hij was om en bij de 37 jaar, toen hij Pastor

werd te Luidschote. Opvallend jong dus! Dit is niet zo verwonderlijk, als men bedenkt hoezeer de Franse Revolutie de rangen van het Priesterkorps had uitgedund.

Of Pastoor Spilliaert familie wonen had te Luidschote heb ik niet kunnen uitmaken. Het eerste huwelijk dat Pastoor de Coester — ook een Poperingenaar — in het nieuwe "Registrum Matrimoniorum junetorum" (RMA I, p. 5, nr. 1) inschreef, was dit van Joannes Baptista Blancaert (meenderjarige zoon van Joannes Hubertus Blancaert, uit Boezinge, en van Barbara Jacoba Haelenwyn, uit Luidschote) met Isabella Theresia Spilliaert ("ex hoogesiecken parochiae Sti Jacobi Ipris". Toen ze met Jan Baptist Blancaert trouwde, was Isabella reeds weduwe van Petrus Jacobus Logier.

Het feit dat ze te Luidschote hertrouwt — de 3de februari 1819 — bewijst dat ze hier toen woonachtig was. Ze kon haar handtekening niet plaatsen onder de trouwakte omdat ze ongeletterd was ("declaravit non posse scribere").

Torloops gezegd: St.-Jan bij Ieper was tot in 1810 nog een zelfstandige parochie, doch werd op 1 april van genoemd jaar verenigd met St.-Jacobs. Isabella, geboren in 1781, "viel" dan nog onder 'St.-Jan', maar toen ze, op 3/2/1819, hier hertrouwde, moest Pastoor Spilliaert wel schrijven: "parochiae Sti Jacobi Ipris".

Of Isabella Spilliaert kinderen had uit haar eerste huwelijk met Petrus Logier, kan ik niet zeggen. Uit haar tweede echt (met Jan Baptist Blancaert) werd er, op 26 november 1819, een zoon geboren die Carolus Ludovicus gedoopt werd. Petrus Joannes Vallaeys (wonende te Luidschote) was peter van het jongetje, en Catharina Rosalia Blancaert (woonachtig op de St.-Maartensparochie te Ieper) was zijn meter. De doopakte zegt uitdrukkelijk dat Isabella Theresia Spilliaert afkomstig is "ex Sti Joannis prope Ipris". (RBA I, p. 14, nr. 18). Haar zoon, Carolus Ludovicus Blancaert, bereikte de volwassen leeftijd niet. Hij overleed immers te Luidschote, de 28ste december 1837, "aetatis 18. annorum et unius mensis". Hij werd de dag daarop door Pastoor Spilliaert ten grave geleid (RMO I, p. 80, nr. 11).

Zijn vader had hij praktisch nooit gekend. Jan Baptist Blancaert stierf immers te Luidschote op 1 februari 1820. Hij was slechts 49 jaar oud geworden (RMO I, p. 8, nr. 5). Zo was Isabella Theresia Spilliaert, na nog geen jaar huwelijk, wederom weduwe. Ze was toen rond de 38 jaar. Ze was er 39 toen ze hier, de 6de februari 1821, voor de derde keer in het huwelijk trad, ditmaal met de peter van haar zoontje: Petrus Joannes Vallaeys (geboren te Elverdinge (1)). Deze laatste was slechts 20 jaar oud.

(1) In de trouwakte staat er: "ex Vlamertinge", maar in het RBA I, staat er tot tweemaal toe (pp. 29 en 47): "ex Elverdinge".

Vermits er "geestelijk" maagschap (aanverwantschap) bestond tussen de kerkvrienden, werd er een dispensatie verleend "in cognatione spirituali" (RMA I, p. 11, nr. 2)

Op 17 november 1821 werd hun eerste zoontje geboren. Het werd de dag daarop door Pastoor Lefebure gekerstend en kreeg de namen van zijn ^{vader} zoon: Petrus Joannes (RBA I, p. 29, nr. 18). Het jongetje werd slechts 4 jaar en 3 maanden oud. Het stierf de 8ste februari 1826 (RMO I, p. 31, nr. 6). Een tweede zoontje kwam op 27 juni 1824 ter wereld. Het werd 's anderendaags "sub conditione" gedoopt onder de namen Amandus Desiderius (RBA I, p. 47, nr. 11). Ook dit kindje zou niet lang leven. Het werd niet veel ouder dan zijn broertje, namgelijk het de 25ste april 1829 overleed. Het was Pastoor Spilliaert, die de begrafenisdienst verrichtte (RMO I, p. 47, nr. 8).

Isabella Theresia Spilliaert, die zoveel rouw en droefenis gekend had tijdens haar leven, stierf te Zuidschote op 6 januari 1832, "aetatis quinquaginta annorum", dus op vijftigjarige leeftijd. Volgens de overlijdensakte was zij een dochter van Franciscus Spilliaert (° te Neerwaesten) en van Maria Gaudentia Van Doolaege (° te Sint-Jan bij Ieper). Ik dank persoonlijk dat zij in 'genendele' familie was van Pastoor Joannes Bertinus Spilliaert, maar alleen een naamgenote. Doch ik kan me vergissen. Deze familienaam was, in vroegere tijden, in onze streek allereerst vrij zeldzaam. Onder de meer dan 1350 gezinshoofden, vermeld in de tabellen van de Volkstelling anno 1697, komt er geen enkele Spilliaert voor!

Hoger schreef ik reeds dat Pastoor Joannes Bertinus Spilliaert nog vrij jong was (ca. 37 j.), toen hij te Zuidschote de kerkersstaf van Pastoor Lefebure overnam. Hij zal hier tot aan dood, voorgevallen op 4 oktober 1850, zijn priesterambt op waardige wijze vervullen. Op E. H. Delva na, zijn opvolger, heeft hij hier - voor zover ons bekend is - het langst het pastoraatschap waargenomen: haast 26 jaar lang, in goede en kwade dagen.

Le zal het niemand verwonderen dat hij, in zijn lange loopbaan, zoveel bladzijden heeft volgeschreven in de drie verschillende parochieregisters.

Met zijn goed leesbaar geschrift, dat weinig of niet veranderde in de loop der jaren, vulde hij 135 bladzijden in van ^{het} RBA I (blz. 49-184) en registreerde er, eigenhandig, niet minder dan 537 doopsels (hetzij een theoretisch gemiddelde van ruim 20,73 's jaars - als we de twee dopen, die zijn opvolger in 1850 nog toediende, meerekenen).

58 bladzijden van het oudste Trouwregister (RMA I, pp. 18-76) werden door Pastoor Spilliaert volgeschreven. Pastoor Delva vroeg er voor het jaar 1850 nog een huwelijksakte aan toe (19/11/1850, p. 77). In de periode 1825-1850

kadden er in Sint - Leonardus 124 huwelijksplechtigheden plaats ($124 : 26 =$ haast 4,77 per jaar).

Wat nu het Overlijdensregister (RMO I) betreft; Pastoor Spilliaert schreef precies honderd bladzijden vol (pp. 27 tot en met 126), Hijzelf moest 463 sterfgevallen noteren, terwijl zijn opvolger er voor de rest van het jaar 1850 nog vijf andere moest registreren. Dit geeft voor een periode van volle 26 j. een theoretisch jaarlyks gemiddelde van 17,80.

537 doopsels (geboorten) tegenover 468 sterfgevallen, geeft voor Luidschote, in die tijdsruimte, een geboorteoverschot van 69 eenheden (ruim 2,65 's jaars).

Doch de jaren komen niet allemaal gelijk. In het decennium 1824 - 1843, b.v., mocht Pastoor Spilliaert zich verheugen om de geboorte van 235 kleintjes, terwijl hij in diezelfde tien jaar slechts 173 sterfgevallen had te noteren; een "botig saldo" dus van 62 eenheden. Maar het daaropvolgend decennium 1844 - 1853, waarvan Pastoor Spilliaert nog het grootste gedeelte meemaakte, was veel droeviger: slechts 175 geboorten en niet minder dan 197 overlijdens; dit is een "nadelig saldo" van 22 "zielen".

Zó vergaat het een dorp en een parochie in de wisseling der tijden: lief en leed, wel en wee.

Pastoor Spilliaert heeft tijdens zijn herderschap te Luidschote de grote katholieke herleving der XIX^{de} voor een deel mogen meemaken. Hij was een paar jaar voordat de Franse Omwenteling losbarstte (1789) geboren. In zijn prille jeugd zal hij van ver of dichtbij de gruwelen hebben meegemaakt, die het Franse Schrikbewind ook over onze strek onthetende. Hij heeft bittere jaren beleefd waarin de Kerk, op onwaardige wijze, beroofd werd van haar beste en oudste liefdadige, sociale, opvoedkundige en monastieke instellingen. Tien jaar ongeveer zal geweest zijn, toen de laatste monniken van de Sint - Bertensproosdij te Poperinge - zijn geboorteplaats - evenals zoveel andere religieuzen van de stad - zonder genade werden uitgedreven. Misschien was hij - als klein en nieuwgierig jongetje - er in oktober en november 1793 al, getuige van geweest, hoe het soldaten-rapalje de proosdij was binnengedrongen en zwaar had gehavend. Wellicht heeft hij in het geheim zijn eerste godsdienstige plechtigheden bijgewoond, catechismules gekregen en zijn Communie gedaan. Als jongen van ca. 14 jaar, zal hij wel gehoord hebben van het fameuze concordaat (met de "organieke artikelen", die Napoleon er op verraderlijke wijze, eigenmachtig, had aan toegevoegd). Hij wist ook van het schrijvend priestertebort, dat zich met het verloop der jaren allarweger méér en méér deed gevoe-

len. De "catacombentijd" was voorbij. De verschrikkingen van die jaren, het heroïsme van zoveel priesters en leken, hadden het geloof van de jonge Spilliaert gestaald. Zijn besluit stond vast: hij zou priester worden!

Hele diocesen, die heel de Revolutie lang, geen enkele openbare bidplaats meer hadden, heropenenden geleidelijk aan weer de kerken, die aan de woeste vernielzucht van het (Franse) gepeupel of aan de hebzucht van de Staat en de "Bourgeoisie", waren ontnapt. Slechts vijftien bisschoppen - in heel het Rijk - waren, met gevaar voor hun leven, teruggetrokken in openvolgende schuilplaatsen of vermomd als ambachtlieden, ter plaatse kunnen blijven en heldhaftig voortgegaan met het bestuur van hun ware gelovigen. Niet allen van deze verborgen belijders vonden genade in de ogen van Napoleon... Alleen de bisschoppen die hij voorstelde, mochten door de Paus worden aangesteld.

En der voornaamste zorgen van de nieuwe bisschoppen was het vormen van nieuwe priesters voor de parochies. Voor de oom van de Bonapartes, kardinaal Fesch, op de primaticale zetel van Lyon, was dit probleem als een obsessie.

"Mijnoom?, schertst Napoleon, zet hem aan een distilleertoestel en hij haalt er seminaries uit!" Zijn collega's vertonen dezelfde ijver, maar het is moeilijk tegen de helling op te klimmen. Er bestond geen katholiek middelbaar onderwijs meer. Veel jonge mannen, die er aan dachten priester te worden, moesten dienot nemen in de Napoleontische legers en velen sneuvelden in de elkaar maar steeds weer opvolgende veldslagen van de ambitieuze keizer.

Toch slaagden de bisschoppen er langzamerhand in klein-seminaries op te richten. In 1814 ten slotte ontstaan hier en daar enkele werkelijk christelijke colleges. Bovendien was er in elk diocesis, van zodra het mogelijk was, weer een groot-seminarie geopend.

Dit was één van de eerste zorgen geweest van Mgr. Fallot de Beaumont, de bisschop van Gent (1802-1807), waaronder het Leiedepartement ressorteerde.

In het begin bedroeg de duur van de studies in de groot-seminaries slechts twee jaar. Er was gebrek aan professoren en aan boeken. Doch weldra kon de duur van de opleiding tot vijf jaar worden opgevoerd.

Maar vergeten wij het niet: bij een flink aantal van de priesterkandidaten was de ziel gelouterd door jaren van beproeving, bij sommigen zelfs door de mensenvachten van de Revolutie.

De voorganger van Pastoor Spilliaert, F. H. Lefebvre, kan maar een paar jaar aan het groot-seminarie van Gent gestudeerd hebben, aangezien hij aldaar reeds op 26 mei 1804 de Priesterwijding ontving. Hij was toen reeds méér dan 27 jaar oud.

E. H. Spilliaert, die tien jaar jonger was, heeft wellicht volle vijf jaar te Gent kunnen studeren. Hij kan dus reeds in 1811/1812 tot priester zijn gewijd, en dit door Mgr. Maurice de Broglie (1807-1821).

Het was in de eerste decennia van de XIX^{de} eeuw, dat de pastorieën van Frankrijk het type van de "heilige pastoor" zagen verschijnen (b.v.: de H. Joannes Baptist Maria Kanner, pastoor van Ars van 1818 tot 1859 - een bovennatuurlijk man, die in de zielen leest en in Voltairiaanse kanten de bronnen van de godsvrucht opnieuwt opent -, of nog: E. H. André Hubert Fournet, pastoor van Maille in Poitou).

Toen E. H. Spilliaert op 17 december 1824 tot Pastoor van Luidschote benoemd werd, was België nog steeds met Holland verenigd in het "Koninkrijk der Nederlanden". De stichting van deze staat was vooral ingegeven geworden door Engeland, dat het als levensvoorwaarde beschouwde om een barrière op te richten tegen eventuele Franse expansie pogingen. Maar het experiment zal niet lang stand houden. Het verschil tussen het liberaal-katholieke België en het overwegend protestantse Nederland was te groot - overigens niet alleen wat de godsdienst betrof, maar ook met betrekking tot de taal (het 'Waalse' gedeelte van België sprak noch verstond 'Hollands') en de historische tradities. Allerlei beslissingen van de autocratische koning Willem (inrichting van het maalgeld in 1821; 'invoering' van het Nederlands als officiële taal in 1823, enz.) scherpten de tegenstelling nog méér aan en deden het misnoegen in brede lagen van de bevolking al maar door toenemen. De nationalistische stromingen van die tijd drongen ook tot België door; de Belgen wachtten nog slechts tot er zich een gelegenheid zou voordoen om in opstand te komen tegen wat zij zagen als het Hollandse juk.

De juli-revolutie van 1830 in Frankrijk schiep die gelegenheid. Op 25 augustus barstte de bom. De bevolking van Brussel greep naar de wapens; de Hollanders moesten wijken. In september 1830 werd een voorlopige regering gevormd. En in oktober werd de zelfstandigheid van België uitgeroepen. In diezelfde maand werden alle miliciens van Luidschote en elders onder de wapens geroepen. Huzaren, gekazerneerd te Antwerpen, vluchten, en komen hun paarden in de streek verkopen.

In november 1830 komt er te Londen een congres bijeen om de Belgische kwestie te regelen. Op 20 december wordt de zelfstandigheid van België erkend. Een maand later, op 20 januari 1831, wordt beslist dat de nieuwe Belgische staat de grenzen zal krijgen, die in 1790 van kracht waren.

Tom slotte werd de kwestie afgehandeld, wie koning in het nieuwe rijk zou worden. Het werd uiteindelijk prins Leopold van Saksen-Coburg en Gotha, de weduwnaar van de Engelse prinses Charlotte, enige dochter van George IV. Kort daarna, n.l., op 21 juli (de 'nationale feestdag'!) 1831 hield Leopold zijn intocht te Brussel. Koning Willem der Nederlanden gaf zich echter niet gewonnen en deed zijn troepen België binnensrukken. De pas gekroond koning Leopold deed een beroep op de grote mogendheden. De Fransen trokken het Belgisch grondgebied binnen en het Nederlands lager vertrok.

Nadat de Fransen, na een scherpe waarschuwing van Engelse zijde, ons land op hun beurt ontruimd hadden, bereikten de grote mogendheden in november 1831, een eindverdrag over België. Een nieuwe vrije staat was gesticht, een staat die een in vele opzichten opmerkelijke toekomst tegemoet zou gaan!

Het moet voor de inwoners van Luidschote en 'naaste Omtred.' wel een bijzonder heuglijke gebeurtenis geweest zijn, toen koning Leopold op 13 maart 1833 te 'Steenstraete' aankwam en er (even) verweelde. 'Ik kan me voorstellen dat 'al wie benen had', confrerieën, verenigingen, enz., met vlag en wimpel naar 'Steenstraete' trokken - burge-meester, gemeenteraad en pastoor 'op kop', om de nieuwe vorst te verwelkomen. Legde de 'koninklijke' boot, rond half drie in de namiddag, voor korte tijd aan bij de losbaai aldaar, of was de koning met zijn gevolg onderweg tussen Jeper en Diksmuide en liet hij de booten stoppen aan Steenstraete-brug? Ik weet het niet.

In ieder geval heeft die 'Blijde Intrade' diep prent gelaggen bij de mensen van toen. Het toeval wilde dat Regina Josepha de Crinck, echtgenote van Philippus Jacobus Heughebaert, die eigenste dag, "medio tertia post meridiem", een zoontje ter wereld bracht. Pastoor Spilliaert doopte het nog dezelfde dag en merkte in de rand van de doopsakte aan: "natus in adventu regis Leopoldi primi in Steenstraete." Leopold I van België was in 1832 getrouwd met Louise van Orleans, dochter van Louis Philippe, de 'Burgerkoning' van Frankrijk (1830-1848). Pas in 1865 zal hij opgevolgd worden door zijn zoon Leopold II (° 1835 - † 1909). En toch schrijft Pastoor Spilliaert in 1833 reeds "in adventu regis Leopoldi primi". Eigenaardig, nietwaar?

Dat de kleine Heughebaert bij zijn doopsel de voornaam van de nieuwe koning; Leopold meebrengt, is zeer begrijpelijk (RBA I, p. 95, nr. 6). Die naam viel zodanig in de smaak bij onze mensen,

dat sindsdien - en dit jaren lang - heel wat mannelijke bevolingen van Buidschote dezelfde naam, als eerste, tweede of derde loopnaam opgelegd werden bij hun kerstening. Hierlaes wat we vroeger over deze en andere modenamen (b.v.: Maria-Theresia - aartshertogin van Oostenrijk 1717/1740 en keizerin van 1740 tot 1780) schreven.

En steekproef in het RBA I, anno 1839 g.b.v., doet ons volgende nieuwgeborenen kennen; Aloysius Leopoldus Eugenius Vandecasteele (p. 131, nr. 5), Aloysius Leopoldus Verhaeghe (p. 134, nr. 20) en Henricus Leopoldus Missy (ibidem, nr. 21). Ook Maria Theresia was toen ook nog een geliefde naam voor meisjes. Onder de nieuwgedoopten van 1839 vinden we: Maria Theresia Laguien (p. 130, nr. 1), Maria Theresia Vandermeersch (p. 131, nr. 8) en Maria Theresia Izenbaert (p. 133, nr. 13).

Hoger schreven we reeds dat Pastoor Spilliaert niet minder dan 537 Doopbels mocht boeken in het RBA I. Dit wil natuurlijk niet zeggen dat hij al deze dopen zelf verrichtte. Het gebeurde wel eens, dat hij daartoe een of andere priester, die familie was van de dopeling, delaguarde. En enkel voorbeeld, wederom uit het jaar 1839: Op 30 maart van dat jaar diende Pastoor P. Soenen het H. Doopfel toe aan Ludovicus Josephus Missy, die twee dagen voordien geboren was. Het was een zoontje van David Jacobus Missy ("ex hac" en van Maria Theresia (meer al een!) Soenen ("ex Bixschote"). E. H. Soenen kersterde het wichtige "ex commissione R^{di} Dⁿⁱ pastoris loci", en was terzelfdertijd peter ervan ("quem etiam de sacro fonte suscepi eum maria theresia (nog een!) missy").

Pastoor Spilliaert zal zich ook verbaagd hebben over de heroprichting van het Bisdome Brugge in 1834, bij bulle van paus Gregorius XVI, met de provincie Westvlaanderen als grondgebied (27 mei 1834).

Voor de nieuwe kerkelijke indeling van 1559 was het huidige Westvlaanderen onder de rechtsmacht van twee bisschoppen verdeeld: de bisschop van Terwaan bestuurde het westelijk deel; de bisschop van Doornik, het oostelijk deel.

Op 12 mei 1559 richtte paus Paulus IV het bisdome Brugge op. Het omvatte toen het noorden van Westvlaanderen met een deel van Oostvlaanderen en van Zeewoest Vlaanderen. Het overige grondgebied van Westvlaanderen was onder de jurisdictie van drie bisschoppen ver-

daald : het westen was bij het bisdom Ieper ; de streek van Kortrijk bij Doornik ; de streek van Tielt bij Gent.

Vanaf 1802 tot 1834 behoorde 'Brugge' tot het bisdom Gent.

Bij de heroprichting (27/5/1834) werd Mgr. Franciscus-Renatus Boussen, geboortig van Veurne, de nieuwe bisschop. Tijdens zijn episcopaat, dat duurde van 1834 tot 1848, kwam hij - voor zover ik weet - driemaal naar Luidschote, en dit telkens om de vier jaar en steeds in de zomer.

Wanneer een bisschop een parochie bezoekt op visitatie-reis, diende hij er gewoonlijk ook het vormsel toe. Bij die gelegenheid zag hij o.m. ook de parochiale registers na, die hij dan ondertekende.

We doorlopen, b.v., het kerkelijkregister I en vinden onderaan p. 53 volgende aantekening : "Vidi in Luyschote 13 Julii 1838 + Franciscus Episcopus Brugensis." Onderaan blz. 63 lezen wij : "Vidi in Luyschote 2 Junii 1842" (gevolgd door hetzelfde handteken). Het laatste bezoek van Mgr. Boussen dateert van 2 juli 1846 (RMAI, p. 69, sub n° 2).

Het Concilie van Trenta schreef voor dat de bisschop of zijn plaatsvervanger tenminste om de twee jaar alle parochies van zijn bisdom zou bezoeken. De provinciale concilies van Mechelen hebben die verplichting steeds weer herhaald. Maar was dit wel te doen voor een bisschop van zo'or uitgestrekt diocees als dit van Brugge, rekening houdende met de verkeersmiddelen van toen en de vele andere verplichtingen van allerlei aard, die inherent zijn aan de bisschoppelijke functie ? Ik denk dat géén mens dat kan volhouden.

Ook de deken van de 'christenheden' waren/gehouden de parochies van hun dekenij regelmatig te bezoeken en te dieer gelegenheid een visitatieverslag op te stellen, dat dan doorgestuurd werd naar de bisschop. Luidschote behoorde, toen zoals nu, bij het decanaat Doperinge. Doch de deken was tegelijkertijd ook pastoor van de Sint-Bertrinusparochie en had als zodanig niet zoveel tijd over omⁱⁿ alle parochies van zijn dekenij geregeld de visitatie te verrichten.

We namen opnieuw het oudste Trouwregister van Luidschote ter hand en zochten voor de periode van haast 26 jaar, waarin E.H. Spilliaert hier pastoor was (1824-1850), naar sporen van dergelijke decanale bezoeken. De 'oorjst' was opvallend mager!

Het vroegste bewijs van een visitatie te Zuidschote door de Heer Deken van Poperinge dateert uit 1833. Op p. 37 van het RMA I, treffen we, sub numero 1, volgende aantekening aan: "Vidi et examinavi hoc registrum hac 27 Junii 1833. JB(?) Van Merris Distr. Poperingensis (= christianitatis) Decanus."

De eerstvolgende aanduiding dagtekent pas uit het jaar 1841. We lezen op blz. 63, onder het nummer 6, volgende tekst: "Die 16bris (= september) 1841 vidi act: Registri hujus. J. Vergote Decanus Christianitatis Poperingensis." In 1845 kwam Deken Vergote een tweede keer op visitatie. Onder nr. 2 van p. 68 schreef hij: "Vidi et examinavi hoc Registrum hac 28 Julii 1845. J. Vergote, pastor S. Bort(oni) Pop. Decanus Districti." Hij verrichtte nog een bezoek, anderhalve maand ongeveer vóór het overlijden van Pastoor Spilliaert. Toen schreef hij volgende nota onderaan p. 76: "Vidi in Zuidschote hac 7bris (octobris). J. Vergote decanus districtus."

De decanale visitaties waren in dien tijd blijkbaar nog zeldzamer dan deze van de bisschop.

We schreven eerder al, dat het toen - zoals nu - in het gebruik lag, dat priesters uit de familie van de plaatselijke pastoor de toelating kregen om het doopsel toe te dienen te Zuidschote. Ook voor de huwelijken was dit zo. We vonden een aantal gevallen, waarin Pastoor Spilliaert delegatie verleende aan een collega

- E.H. V: A: Boucqueij "pastor in Langhemarch" zegent de 1ste mei 1839 hier het huwelijk in van Henricus Vitalis Butaey, zoon van Deodatus Ivo en Isabella Rosalia Boucquey en geboortig van Oostvleteren; met Amelia Fidelia Constantia Devos ("nata in hac" <et> "in hac habitans"). Pastoor Boucqueij vermeldt nadrukkelijk dat hij dit doet "ex commissione R: adm(odum) Dni pastoris loci." (RMA I, p. 55, nr. 3).

- Een gelijkaardig geval had zich reeds eerder voorgedaan, n.l. op 26 januari 1836. Toen trouwden in Sint-Leonardus: Joannes Baptista De Croos (een jongman "ex Pollinchove") en Melania Felagia Wyckaert ("puella aetatis 23 annorum ex hac"). Het was de onderpastoor van Woosten, E.H. D.J. Wyckaert, die het huwelijk inzegendes, "ex speciali commissione R.D. pastoris loci." (RMA I, p. 46, nr. 1).

— Een paar jaar later kwam de pastoor van "Stuyvekenokerke", E.H. B.V. Dumortier, naar Luidschote, om er "ex speciali commissione Domini pastoris loci" de trouw in te zegenen van Eduardus Livinus Dumortier ("ex ghehuvelde juvenis aetatis 21. annorum") met Julia Natalia Leroy ("ex hac, aetatis octodecim annorum et octo mensium.") (RMA I, p. 51, nr. 1) (10 januari 1838).

To'n jong bruidspaar (Eduard was 21 jaar oud en zijn bruid slechts 18 jaar en 8 maanden) heb ik nergens elders in het RMA I aangetroffen. Zo jong trouwen was bij ons, in dien tijd, volstrekt ongewoon.

Bij wijze van staatsproef, hebben wij de huwelijkskrachten van de jaren 1830 tot en met 1839 (dus een decennium) nagegaan; met de bedoeling de gemiddelde ouderdom te bepalen, waarop men toen trouwde, hier te lande. We belden de personen, die voor de tweede of derde keer huwden niet mede.

En wat was het resultaat van deze berekeningen?

De 41 jonggezellen, waarvan de leeftijd in de trouwakte vermeld wordt, waren gemiddeld 31 jaar en 9 maanden oud, toen ze voor het eerst in het huwelijk traden. De gemiddelde leeftijd van de 40 "jonge dochters", waarvan de ouderdom aangeduid wordt, bedraagt 28 jaar en 6 maanden.

We vonden zelfs een jongman van 55 jaar ("juvenis aetatis 55 annorum") die in 'het huwelijksbootje' stapte met de weduwe van Petrus Jacobus Glorie. Hij was 43 jaar op haar trouwdag (RMA I, p. 52, nr. 3).

Het leeftijdsverschil tussen bruid en bruidegom was soms zeer aanzienlijk. We geven twee extremen:

— Henricus Livinus Vileyn (een jonggezel uit Merkem) had de respectabele ouderdom van 43 jaar bereikt, toen hij ^{de} 29ste mei 1838 te Luidschote trouwde met Amelia Caecilia Brouckxon, die liefst 20 jaar jonger was dan hij. Hij had haar vader kunnen zijn! (RMA I, p. 53, nr. 5).

— Het omgekeerde kwam ook voor. Op 10 juli 1839 huwden hier: Eduardus Fidelis Duyck, een jongman van 24 jaar (uit Elverdinge) en Carolina Eugenia Depoorter, weduwe van Franciscus Wyckaert. Ze was hier geboren en woonachtig. Ze telde reeds 45 "lentes", toen ze haar tweede huwelijk aanging (RMA I, p. 56, nr. 5).

Pastoor Spilliaert zal wel enige moeite gehad hebben om zijn "verba-zing" te onderdrukken, als dergelijke "verliefde paartjes" ter pastorie aanbelden voor hun ondertrouw.

Nog iets in verband met de huwelijken.

Het was toentertijd de gewone regel dat de bannens (= de huwelijks-afkondigingen) tot driemaal toe (b.v.: drie zondagen na elkaar) van de kansel werden afgeroepen. Zo lezen we in de trouwakten doorgaans: "praemis tribus bannis". Iedereen die een 'wettig beletsel' kende, was dan verplicht dit aan de pastoor mee te delen.

Het gebeurde nogal eens, dat er dispensatie verleend werd voor één (zelden voor twee) van de drie bannen ("obtentio dispensatione in tertio"). In de 'besloten tijd', d.i.: de Advent en de Vasten, mochten er geen huwelijken gesloten worden zonder dispensatie. Zo lezen we in de huwelijksakte van Christianus Dominicus Vrammout en Maria Theresia Tahon, die hier trouwden op 11 december 1822 (dus volop in de Advent), dat het huwelijk plaats vond "praemissis sponsalibus (= de ondertrouw), duobus bannis cum dispensatione in tertio banno ac tempore clauso, civilique contractu" (RMA I, p. 14, nr. 5).

Het is pastoor Lefebvre die het eerst in de huwelijksakten de formule "praemisso civili contractu" gebruikt. Deze bewoording verwijst naar de "Code Napoléon", volgens welke er geen herdelijk huwelijk mocht gesloten worden, zonder dat er een 'burgelijk huwelijk' aan vooraf was gegaan.

Pastoor Spilliaert zal deze clausule slechts gedurende een paar jaar (1825-1826) in de trouwakte inlassen. Hij gebruikt de term: "civilibusque servatis." Nadien laat hij die bepaling weg.

We nemen de eerste huwelijksakte uit 1827 (trouw van Joannes Baptista Myngheer en Ludovica Cristina Tahon, op 31 juli van dat jaar). We citeren even het begin van deze tekst: "Anno Domini millesimo octingentesimo vigesimo septimo (= 1827), die trigesima prima mens Julii (= 31 juli), proclamatis tribus bannis in Ecclesia de Zuidschote (= na drie huwelijks-afkondigingen in de kerk van Zuidschote), praemissis sponsalibus (= na de voorafgaande ondertrouw = officiële verloving), et habito consensu quorum interest (= na de toestemming bekomers te hebben van hen wier het aangaat), nulloque detecto impedimento (= geen enkel beletsel ontdekt zijnde), enz. ... .. (RMA I, p. 22, nr. 1).

Maar nu genseg over de huwelijksgeploegenheden ten tijde van Pastoor Spilliaert.

We zouden thans een en ander willen zeggen over de priester- en kloostervroepingen te Zuidschote, tydens de eerste helft van de XIX^{de} eeuw.

— We hebben terloops al een woordje gezegd over Henrica - Antonia Van der Berghe, geboren te Zuidschote op 24 november 1791. Zij was een dochter van Eugenius Norbertus Vandenberghe en Carolina Eugenia Verecke. Haar moeder was eveneens geboortig van Zuidschote. Na Eugene's overlijden, hertrouwde Carolina met Carolus Ludovicus Vandenberghe. Ze verloor ook haar tweede echtgenoot. Dit alles moet (lang) voor 1819 gebeurd zijn, want die brida sterfgevallen en die twee huwelijken staan nergens vermeld in onze parochieregisters. Carolina Verecke overleed te Zuidschote op 10 januari 1826, "hora duodecima meridiana" (= om 12 uur 's middags). Ze was 74 jaar oud en moet dus rond 1751/1752 hier geboren zijn. Haar ouders heetten: Angelus Franciscus Verecke en Maria Bauvain (RMO I, p. 31, nr. 3). Ze had hier nog een jongere zuster wonen, die ongehuwd bleef ("coelebs"), en de 13de februari 1838 - op 84-jarige leeftijd - te Zuidschote stierf (RMO I, p. 81, nr. 2).

Rond de jaren 1800 en reeds veel vroeger woonden er Vereckes te Zuidschote. Hierles wat we daaromtrent reeds schreven in deel III van onze ZANTINGEN, pp. 14-16.

Maar keren we terug naar Henrica - Antonia Vandenberghe, waar het hier om gaat.

Deze was nog maar pas 19 jaar, toen ze - op 20 december 1810 - intrad in de Priorij van de benedictinessen te Poperinge. Zij ontving er het kloosterhabijt de 17de september 1811. Ruim een jaar later - de 29de september 1812 (ze was nog niet meerderjarig) - legde ze haar kloostergeloften af.

Ik kan me voorstellen dat vele familieleden uit Zuidschote er aan hielden aanwezig te zijn op haar inbedding en professie. Pastoor de Coester, die deze roeping had weten ontluiken en ongetwijfeld aangemoedigd, zal bij deze gelegenheden ook wel meegeroerd zijn naar Poperinge.

Zuster Clementia - want dit was de kloosternaam van onze Zuidschotse Benedictina - werd op 25 januari 1850 tot priorin gekozen. E. H. Joannes Bertinus Spillaert - zelf een Poperingenaar van geboorte - zal als pastoor van Zuidschote - het geboortedorp van de nieuwe priorin - vast en zeker op de Plechtige Aanstelling aanwezig zijn geweest.

Zuster Clementia was een paar maanden eerder 58 jaar geworden. Nu rustte de leiding van de in-wijde-ontrek-befaamde priorij op haar schouders. Het klooster had reeds een lange geschiedenis achter de rug. Het was in 1612 geticht geworden te Fauquemontbergues (Pas-de-Calais); doch ten gevolge van de Frans-Spaanse oorlog hadden de religieuzen deze stad op 26 juni 1635 moeten verlaten. De toenmalige abt van de Sint-Bertinusabdij te Saint-Omer (eveneens in Pas-de-Calais), die een Proosdij bezat te Poperinge en 'Heer' was van deze stad, ontfermde zich over de ontheemde religieuzen, die tot zijn orde behoorden. Hij bezorgde hen een tijdelijke woonst, die uitgaf op de Grote Markt. Op 18 maart 1644 gingen de monialen zich vestigen in een huis, gelegen in de tegenwoordige Deken de Bo-straat, dat ze hadden kunnen kopen. In mei 1653 kregen ze eindelijk de toelating van de Oostenrijksche Overheid om een klooster te bouwen, op voorwaarde dat de religieuzen zich zouden wijden aan de opvoeding en het onderrichten van de jeugd.

Pas in 1680 kon de bouw van een nieuw klooster, in de huidige Boeschepestraat, aangevat worden. In het eerste kwart van de XVIII^{de} eeuw wordt er een meisjespensionaat opgetrokken. De jaren gladen voorbij... De priorij en de kostschool bloeiden... Maar naarmate de eeuw verder schreed, stapelden er zich dreigende onweerswolken op. Toen Joseph II, "keizer van het Heilige Roomse Rijk", sinds 1765, in 1782 zijn beruchte decreten uitvaardigde, waarbij hij alle - in zijn ogen - 'nutteloze' kloosters ophief, richtte het stadsmagistraat van Poperinge, ^{zich in} een supplicie tot Aartsbischop Albrecht-Casimir. In dit smeekeschrift vroeg het stadsbestuur dat het klooster van de Penitenten en de priorij van de Benedictinessen niet zouden gesupprimeerd worden, omdat ze ^{zich} allebei wijdden aan de instructie van de vrouwelijke jeugd. Het verzoekschrift werd ingewilligd. Maar nieuwe 'pesterijen' volgden. Toen barstte de Franse Revolutie los. De 27de februari worden de Benedictinessen uit hun priorij verdreven, die 'le 28 Frimaire an II' (= 18 december 1797) als nationaal goed opgehoekt wordt door Honoré van Larberghe uit Ieper, voor een bedrag van 92.000 frank.

Doch de verspreiding van de zusters zal niet lang duren. Priorin Placida Dubois huurt een huis in dezelfde Boeschepestraat en opent er een schoolje voor kleine meisjes, zowel externen als internen. Les zusters komen haar verwoeven. In 1803 gelukt het de Priorin hetgeen nog rechtstaat van het voegere klooster terug te kopen. Op 8 september 1805 geeft de bisschop van Gent, Mgr. Fallot de Beaumont, de zusters de toelating om wederom

het kloosterhabijt te dragen en een noviciaat te openen. Het was toen nog altijd verboden 'Eeuwige Geloften' af te leggen.

Te begrijp je beter waarom Zuster Clementia Vandenberghe, die op 22 december 1810 te Poperinge binnentrad, reeds op 29 september 1812 'geprofest' werd.

De 28ste april 1814 werden de werken aangevat voor de heropbouw van de vernielde kloosterkapel. De servite H. Mis werd er op 2 juli 1817 gecalebreerd.

Moeder Placida Dubois bleef priorin tot aan haar dood, 1 maart 1823.

Ze werd opgevolgd door Zuster Johanna - Theresia Vandenberghe (° te Reninge in februari 1774, 'geprofest' op 14 oktober 1806 en overleden de 11de januari 1850).

Of haar opvolgster, Priorin Clementia (° 'in de wereld': Henrica - Antonia) Vandenberghe, familie van haar was of alleen een naamgenote kan ik van hier uit niet uitmaken. Wel weet ik dat Moeder Clementia tot aan haar overlijden, op 22 mei 1869, de functies van priorin bleef waarnemen.

Het is een lange uitweiding geworden: dit verhaal over de Benedictinessen te Poperinge en Zuster Clementia van Luidschote. Doch aldus weten sommigen onder U, die daar hun middelbare studies hebben gedaan, ^{nu} 'juwellicht' iets méér af van het, in vele opzichten, bewonderenswaardig verleden van het instituut, waar ze een gedeelte van hun opleiding mochten genieten.

— We hebben hoger al enkele gewijd aan een andere religieuze van Luidschote: Zuster Jacoba (° 'in de weêreld': Eugenia - Seraphina) Hondeghem. Deze was 15 jaar jonger dan Henrica - Antonia Vandenberghe, waarover wij het zojuist hadden.

Het "Hospitaal van den Heyligen Joannes Evangelist te Brugge", waar Eugenia Hondeghem "den 3 september 1824" "haeren intrede" heeft "gedaen", was één van weinige kloosters in Westvlaanderen, die de Franse Revolutie - ondanks vele zwaarigheden - hebben kunnen overleven.

We zeiden het al: Eugenia Hondeghem was 15 jaar jonger dan Henrica Vandenberghe. Zij mocht wel 'Eeuwige Geloften' uitspreken. Zo komt het dat het méér dan zes jaar duurde, vooreeer ze 'den 25 november 1830' 'geprofest' werd. Pastoor Lefebure heeft haar nog voor goed Luidschote 'zins' verlaten. Pastoor Spilliaert heeft (van op afstand?) haar professie meegedeeld en, nog geen jaar later, hier wellicht 'd'ende-blokke' laten luiden, zodra hij het droevig nieuws van haar zo voortijdige dood (° den 19 oktober 1831) had vernomen. In ieder geval zal de 'doodsblok' hier wel geluid hebben, toen men te Luidschote - haar geboortedorp - een 'nadienst' hield voor dit jong 'Hospitaal'-zusterke van bij ons, dat haar 'jonge jeugd' geheel ten dienste had gesteld van de zieken: "Christe in infirmis, tota devota..."

Er zullen ongetwijfeld nog wel méér vrouwelijke kloosterroepingen geweest zijn te Zuidschote in de eerste helft van de XIX^{de} eeuw. Maar ik bezit daar gegevens over. Al en geluk dat wij er - haast bij toeval - twee hebben kunnen terugvinden.

Over jongelingen van Zuidschote, die in die jaren naar een klooster gingen, weten we weinig of niets (1); wel echter over één of meer, die naar het Seminarie trokken om seculiers priester te worden (1).

— Vermoemen we vooreerst (maar met een groot vraagteken!):

E.H. JOANNES LOUWAGIE, die hier in het laatste kwartaal van het jaar 1820 - tijdens de ziekte van Pastoor De Coester en na diens dood (12 november 1820) - herhaaldelijk dienst deed. Voor zover ik weet is dit een Biskhotenaar (of een Zuidschotenaar?). Hij had hier in ieder geval "naaste" familie wonen.

Op 16 juli 1823 - hij was toen "vicepastor in Ardoye" - zegent hij te Zuidschote het huwelijk in van Pieter Jacobus Ludovicus Louwagie en Maria Catharina Theresia Deconinck (Cfr RMA I, p. 16, nr. 4).

Pieter Louwagie was toen 36 jaar oud en te Biskhote geboren, als zoon van Angelus Albertus en Catharina Louwagie-Dezeure. Zijn bruid, Maria Catharina De Coninck, was pas 22 jaar oud en geboortig van Zuidschote. Zij was een dochter van Joseph Jacobus en Lidwina De Coninck - Wyckaert. Haar vader, zelf een zoon van Joannes Baptista en Isabella De Coninck - Costeroble, kwam hier in 1761/1762 ter wereld en overleed te Zuidschote de 10de maart 1847, op 85-jarige leeftijd (RMO I, p. 116, nr. 7). Ook haar moeder, Lidwina Theresia Wyckaert, was hier in januari 1767 geboren, als dochter van Petrus en Maria Cornelia Wyckaert - Fremault, die allebei in Roninge het levenslicht zagen.

Lidwina Theresia Wyckaert stierf te Zuidschote op 23 april 1827 - 20 jaar eerder dan haar man. Ze was 60 jaar en 4 maanden oud (RMO I, p. 38, nr. 6).

E.H. Joannes^{Louwagie} was waarschijnlijk een broer van Pieter Jacobus Louwagie en zegende, om deze reden, diens huwelijk met Maria Catharina Theresia De Coninck. Hun vader, Angelus Albertus Louwagie, was getuige bij deze trouw. Ik vermoed dat Pieter Louwagie, eens gehuwd, te Zuidschote is komen inwonen, maar voordien bij zijn ouders te Biskhote verbleef, zodat E.H. Joannes Louwagie best een geboren Biskhotenaar kan zijn.

1) We kennen een E.H. Pieter Verhaeghe, die monnik werd in de abdij te Tonnebeke hij was in 1764 te Zuidschote geboren. Na de opheffing van zijn klooster, kwam hij dienst van het bisdom. Hij is pastoor geweest van Bistagem en overleed te Roelare in 1845. We weten niet of E.H. Jacob Verhaeghe, hier in 1762 geboren, een (oudere) broer van hem was. Deze laatste werd pastoor te Wytschate en stierf in 1840.

— Maar voor zijn neef(?) , E. H. PIETER - JACOBUS LOUWAGIE , kan er geen de minste twijfel bestaan . Dat is een Luidschotenaar .

1 Wij vonden zijn doopakte terug in het RBA I , p. 45 , nr. 7 . Wij citeren de tekst : " Die 10 maii 1824 , hora 9 vesperi (= 's avonds) , natus et posttridie (= de volgende dag) baptizatus est petrus jacobus , filius legitimus petri jacobii Louwagie , aetatis 37 annorum , ex Bixschote , et catharinae theresiae de coninck , aetatis 23 annorum , ex hac : susceptore Josephus de Coninck et maria catharina de zeure . " J. J. E. Lafebure , past(or) in zuydschote diende het H. Doop- tel toe en schreef het in in het Oude Doopregister .

De pas-geborene kreeg als peter : zijn grootvader langs moederkant en als meter : zijn grootmoeder langs vaderszijde .

Als eerste kind en oudste zoon van het jonge echtpaar Louwagie - de Coninck (Deconinck) , ontving hij bij zijn doop - zoals dat indertijd de gewoonte was - de voornamen van zijn vader . Als Pieter - Jacobus zal hij door het leven gaan .

Zijn ouders kregen nog veel meer kinderen te Luidschote .

2 Op 7 januari 1826 , " hora tertia matutina " kwam er een tweede zoontje ter wereld . Het werd 's anderendaags door zijn vaders broer , E. H. Joannes) B. Louwagie vice(pastor) . Deze laatste was ook peter van het jongetje , terwijl diens grootmoeder langs moederkant , Ludwina Theresia Wyckaert , meter was (RMA I , p. 58 , nr. 1) . De jongen heette Aloisius Benignus .

Men zal zich herinneren dat het E. H. Joannes Louwagie was , toen " vice-pastor in Ardoye " , die Pieter Jacobus en (Maria) Catharina Theresia Louwagie - Deconinck op 16 juli 1823 te Luidschote in de echt verbonden had (RMA I , p. 16 , nr. 4) . Nu kwam hij weer hierheen om hun tweede zoontje te dopen . Het is heel goed mogelijk dat hij in 1826 nog onder-pastoor was te Ardoye .

3 Er volgde een derde zoontje op 16 november 1827 . Het moet inderhaast het " nooddooptiel " ontvangen hebben , want de dag daarna werd het naar de kerk gebracht , waar Pastoor Spilliaert het " sub conditione " doopte , in aanwezigheid van de peter : grootvader Engelbert Louwagie (" ex Bixschote ") en van de meter : Barbara Catharina De meersseman (" ex Elverdinge ") . De jongen zou volwassen en uittrouwen , zoals we verder zullen zeggen . We vergaten zijn naam te noemen : Carolus Ludovicus (RBA I , p. 68 , nr. 16) .

4 In 1830 kondigde er zich opnieuw een geboorte aan ... en het werd weer

een zoon! Joannes Desiderius zag het levenslicht de 23ste mei 1830 en werd diezelfde dag gedoopt door Pastoor Spilliaert. Joannes Franciscus Louwagie ("ex Bixschote") en Josephina Marxé ("ex Marehem") fungeerden als peter en meter (RBA I, p. 81, nr. 13).

5 Drie en een half jaar later was er opnieuw een blijde gebeurtenis in het gezin en warempel: het was weerom een zoon: Amandus Ludovicus. Deze kwam op 3 december 1833 ter wereld. Ludovicus Josephus Wylchaert, uit Koninge, was peter en Barbara Sophia Louwagie, uit Bixschote, meter (RBA I, p. 98, nr. 17).

6 Je kunt het al raden: het zesde kind was opnieuw een zoon! Hij kwam de 15de april 1836 ter wereld en de dag nadien door Pastoor Spilliaert geverstend onder de namen Servatius Leopoldus, Aloysius Benignus en Barbara Amelia Louwagie vervulden de taak van peter en meter (RBA I, p. 114, nr. 14).

7 Het zevende kind was dan 'eindelijk' toch een meisje! Rosalia Philomena. Ter 'knechten' achtereen... en nu een dochtertje! Geboren op 26 augustus 1838 werd het daags nadien gedoopt door Pastoor Spilliaert, die terzelfdertijd ook het peterschap waarnam ("baptizavi et de sacro fonte suscept" - schrijft hij in de doopakte. Amelia Dehougure, uit Bixschote, was "susceptra" (= meter) (RBA I, p. 120, nr. 20).

8 Het achtste en laatste kindje van Pieter en Catharina Louwagie - deconinck was andermaal een zontje: Franciscus Jacobus. Het werd nog de dag zelf van zijn geboorte gedoopt (4 april 1841). Zijn broer, Carolus Ludovicus - die nog geen 14 jaar oud was - mocht peter zijn, terwijl Maria Theresia Meersseman meter was (RBA I, p. 142, nr. 8).

Maar elhaas! Het wichtje dat "hora sexta matutina" (om 6 u.'s morgens) ter wereld was gekomen, stierf al "hora tertia post meridiem" (om 3 u. in de namiddag) (RMO I, p. 92, nr. 4). Maar wat nog veel dramatischer was: zijn moeder overleed een week nadien, aan de gevolgen van de bevalling (11 april 1841 - RMO I, p. 92, nr. 5). Ze was 40 jaar oud... Haar man stond nu alleen met 7 kinderen... Hoe tragisch! Alle andere kinderen van Pieter en Catharina Louwagie -

deconinck zullen volwassen worden en elk hun eigen weg in 't leven gaan.

Als we wat uitvoerig over dit schoon en broetrijk gezin van Zuidschote gescreven hebben, dan was voornamelijk omdat er een priestersceping in ontboden is. De oudste zoon, Pieter-Jacobus Louwagie, zal immers op 25-jarige leeftijd te Brugge de Priesterwijding ontvangen.

We schrijven Brugge, want ons bisdom was reeds op 24 mei 1834 opnieuw opgericht geworden, met een eigen klein- en groot-seminarie. Na zijn middelbare studies met vrucht voleindigd te hebben, trad Pieter-Jacobus binnen in het bisschoppelijk seminarie aan de Potterselei. Eens zijn theologische studies voltooid werd hij, de 26de juli 1849 te Brugge

(1) Het is te begrijpen dat Pieter Louwagie, weduwnaar met 7 (kleine) kinderen, nadien hertrouwd is. Wanneer en waar, weet ik niet. Het kan te Boezinge geweest zijn, want zijn tweede echtgenote, Maria Anna Theresia Vandermeersch, was daar in 1796 geboren. Zij was ca. 10 jaar jonger dan Pieter, ze stierf te Zuidschote, op 10 oktober 1869 (RMO I, p. 169, nr. 13).

priester gewijd door Mgr. Joannes - Baptista Malou, die in 1848 Mgr. Bousset had opgevolgd. Mgr. Malou was Leperling van geboorte en had bij zijn wijding tot bisschop als lijfspreuk gekozen: "In Cruce Salus".

Pieter - Jacobus Louwagie werd op 22 september 1849 "leeraar te Thorout", waar hij slechts een schooljaar bleef, want reeds op 13 juni 1850 volgde zijn benoeming tot "onderpastor te Nieuwpoort".

Pastoor Spilliaert, die de wijding van de neomijt te Brugge wel zal bijgewoond hebben, samen met de familie, en geassisteerd had bij diens 'Eremis' te Zuidschote, zal deze benoeming ook vernomen hebben.

Maar of hij de jonge priester nadien nog veel heeft teruggezien, valt te betwijfelen. E.H. Spilliaert had immers nog amper 4 maanden te leven.

Het zal een droefenis geweest zijn voor de jonge priester, Pieter - Jacobus Louwagie, dat zijn eigen moeder, Catharina, zijn priesterwijding niet heeft mogen beleven, en evenmin het huwelijk van haar kinderen.

Haar derde zoon, Carolus Ludovicus (° 2. 16/11/1827), trad te Zuidschote, op 28 september 1853, in het huwelijk met Coleta Caecilia Devos, dochter van Franciscus Ludovicus en Victoria Constantia Coona. Coleta was de 3de juni 1827 te Zuidschote geboren en de dag daarna door Pastoor Spilliaert gedoopt, die ook haar peter was (RBA I, p. 66, nr. 8). "Domina Joanna Clara Hennebel, in Sancti Petri Gpris" was haar meter.

Het kan tegenwoordig wel niemand klinken, dat de plaatselijke pastoor, in dien tijd, méér dan eens verzocht werd peter te zijn van een pas-geboren parochiaanetje...

Het was natuurlijk E.H. Pieter - Jacobus Louwagie, hun broer en schoonbroer, toen nog altijd "vicepastor Neoporti" (= "onderpastor te Nieuwpoort, die het huwelijk van Carolus Ludovicus en Coleta inzagende. De vader van de bruidsgom, Petrus Jacobus Ludovicus Louwagie, en de broer van de bruid: Ludovicus Josephus Devos, traden als getuige op bij deze trouw (RMA I, p. 79, nr. 4).

Een jaar later, nl. op 13 september 1854, zegende E.H. Pieter - Jacobus Louwagie. Hier ook de echt in van zijn tweede broer: Aloysius Benignus, die op 28-jarige leeftijd in het huwelijk trad met Carolina Theresia Theirssen, dochter van Petrus Jacobus en Joanna Theresia Theirssen - Butaye (RMA I, p. 81, nr. 5). Carolina was hier de 8de oktober 1819 geboren. Pastoor F. E. De Coester had haar, de dag nadien, gedoopt (RBA I, p. 13, nr. 14).

Stij gezin bleef te Zuidschote wonen. Hun eerste zoon, geboren en gedoopt op 25 juli 1855, heette "vanzelfsprekend" eveneens: Petrus Jacobus. Zijn grootvader, Petrus Jacobus Louwagie, was peter, en grootmoeder, Joanna Theresia Butaye, was meter (RBA I, p. 195, nr. 6).

We kunnen nog verscheidene andere kinderen van dit echtpaar (b.v. Ivo Louwagie C^o2., 21 juli 1856 - RBA I, p. 199, nr. 13) ; Aloysius Joseph (C^o2., 5 juni 1859 - RBA I, p. 207, nr. 40 - en hier op 27/3/1862 overleden (RMO I, p. 150, nr. 7) . Doch deze allemaal hier opnemen, zou ons veel te ver leiden.

Laat ons terugkeren naar hun oom : E. H. Pieter - Jacobus Louwagies. Uit zijn rouwprentje, dat in ons herbarief bewaard bleef en dat we hiernaast laten afdrukken, kennen we de verdere levensloop van deze priester uit Zuidschote.

Hij was haast 18 jaar onderpastor te Nieuwpoort. De 6^e mei 1868 werd hij 'pastor van Stuyvekenskerke'.

Tijdens zijn herdererschap in dit klein dorpje "Bachten de Klippe" overleden in zijn 'tweede moeder', Maria Anna Theresia Vandermeersch († 2., 10 oktober 1869 - RMO I, p. 169, nr. 13) en zijn hoogbejaarde vader, Petrus Jacobus († 2., 13 februari 1870). Deze laatste was 84 jaar oud, toen hij, vier maanden na zijn tweede echtgenote, te Zuidschote 'ter ziele ging' (RMO I, p. 169, nr. 3).

Zijn zoon - priester werd op 18 september 1874 'pastor te Stavale' en ruim vier jaar later pastoor van Loppem (4 december 1878). Hij bleef v. haast 15 jaar in functie en gaf zijn ontslag de 19de oktober 1893. Hij ging toen rusten te Cortemarck, alwaar hij godvruchtig in den Heer is ontslapen, op den eersten Paaschdag, 14 April 1895, om drie uren 's morgens. "Na langdurige beproeving te hebben uitgestaan ontbrong hij de kroon des levens op den dag zelve dat de Zaligmaker, die door zijne dood onze dood had vernietigd, door zijne verrijzenis ons het leven weder gaf."

Op een Paasdag mogen sterfven : welk een bedroning voor een voorbeeldig priesterleven !, voor iemand die "zijn hert" ... "van den dageraad zijn levens" ... "aan den Heer" gaf, hem dienende met alle ootmoedigheid."

* Bid God over de Ziele van
DEN EERWERDEN HEER

Pieter-Jacobus Louwagie,

Zoon van Pieter en van Catharina Deconinok.

Hij wierd geboren te Zuydschote, 10 Mei	1824.
priester gewijd te Brugge, 26 Juli	1849.
leeraar te Thourout, 22 September	1849.
onderpastor te Nieuwpoort, 13 Juni	1850.
pastor van Stuyvekenskerke, 6 Mei	1868.
pastor van Stavale, 18 September	1874.
pastor van Lophem, 4 December	1878.
gaf zijn ontslag, 19 October	1893.

en ging rusten te Cortemarck alwaar hij godvruchtig in den Heer is ontslapen, op den eersten Paaschdag, 14 April 1895, om drie uren 's morgens.

Hij was lid van verscheidene geestelijke genootschappen.

Zijn hert gaf hij van den dageraad zijns levens aan den Heer die zijnen rechtvaardigen heeft geleid langs rechte wegen, hem Gods rijk getoond en gegeven de wetenschap der heiligen. Ook sprak de Heer God van Israël : Ik zal mij een getrouwen priester verwekken die zal handelen volgens mijn hert. Ecc. xxxix: 6. SAP. x: 10. I REG. II: 30, 35.

Gij allen, die aan zijne zorg waart toevertrouwd, weet hoedanig hij onder u is geweest, den Heer dienende met alle ootmoedigheid, hoe hij niets heeft achtergehouden van al dat u nuttig was en u heeft onderwezen zoo wel in het openbaar als ten huize. ACT. XX : 18, 19, 20.

En omdat hij aangenaam was aan God, was het noodig dat hij beproefd wierd. Doch dewijl hij van zijne kindersheid altijd God gevreesd had en zijne geboden onderhouden, zoo werd hij niet bedroefd tegen God om de kwelling die hem overkwam; maar hij bleef onwankelbaar in Gods vrees God lovende al de dagen zijns levens. ROB. XII: 13, 14.

EINDELIJK na langdurige beproeving te hebben uitgestaan ontvong hij de kroon des levens op den dag zelve dat de Zaligmaker, die door zijne dood onze dood had vernietigd, door zijne verrijzenis ons het leven weder gaf.

JAC. I : 12. - PREF. PASCH.

Lichtervelde. drukk. J. Blouw-Bogaerts.

We zeiden hoger al, dat het méér dan eens gebeurde, dat de pastoor van Luidschote, toelating verleende aan sommige priester-collega's om hiin het H. Doopzal toe te dienen aan kindjes van hun eigen familie of het huwelijk in te zegenen van 'naaste' familielieden. Het zou dus best kunnen zijn, dat enkele ervan geboren Luidschotenaars zijn. We vermelden om deze reden, (ons beperkend tot het oude Trouwregister = RMA I),

— **E. H. EUGENIUS VEREECKE** (°Luidschote 1767—†1845).

RMA I, p. 16, nr. 5: Huwelijk van Joannes Baptista Meuninck (28 j., °Proven) en Carolina Josepha Vereecke, dochter van Petrus Jacobus en Maria Theresia Vereecke-Piekers (29 j., °Luidschote). Getuigen: Petrus Carolus Vereecke en Joannes Baptista Meuninck (vader van de bruid). Celebrant: E. H. Vereecke, pastoor van Westvleteren. Trouw gedateerd: 29 oktober 1823. Geen latere vermeldingen van het echtpaar MEUNINCK - VEREECKE in de kerkgeregister.

RMA I, p. 26, nr. 3: Huwelijk op 2 juni 1829 van Franciscus Vereecke (30 j., °Elverdinge) (zoon van Petrus Joannes en Coleta Franciscus Vereecke-Milbrille, die beiden toen reeds overleden waren) met Maria Theresia Vandecasteele (30 j., °Luidschote). Trouw ingezegend door °infrascriptus vicarius in Boesinge, ex commissarie pastoris loci. De bruidegom en zijn getuige zijn ongetuigd en plaatsen een knuifje. De vader van de bruid, Engelbert, ondertekent de akte, evenals Pastoor Spilliaert. De handtekeningen van de bruid en van de officiant ontbreken, zodat wij uit de tekst niet kunnen opgemaakt hoe de onderpastoor van Boesinge heette en uit welken hoofde hij dit huwelijk ingezegende. Zou het een E. H. Vereecke zijn? Ook van het gezin VEREECKE - VANDECASTEELE: geen verder spoor in het herbarchief.

We hebben herhaaldelijk geschreven over de Vereeckes te Luidschote. Pro memoria vernoemen we hier nogmaals het gezin Angelus Franciscus - Maria Joanna VEREECKE - BAUVAIN. Hun dochter Carolina Eugenia Vereecke (°Z., 1751 — †Z., 10/1/1826) huwde in eerste echt met Eugenius Norbertus Vandenberghe en schonk op 24/11/1791 het leven aan Honnica-Antonia Vandenberghe, de latere priorin van de Benedictinessen te Peperinge, waarover we reeds uitvoerig vertelden.

In welke graad Pastoor Vereecke verwant was sommige Vereeckes uit Luidschote kunnen we niet zeggen. Hij was hier geboren in 1767. Van februari 1804 tot december was hij kapelaan te Elverdinghe. Hij werd pastoor te Westvleteren en bleef er lange tijd. Hij overleed in 1845.

— Een andere priester, die hier tot tweemaal toe een huwelyk kwam ingezeggen, heet: E.H. B. J. WYCKAERT, ook hij zou een Zuidschotenaar kunnen zijn.

1) RMA I, p. 17, nr. 3: Als "vicepastor de Woesten", verenigt hij hier op 24 november 1824 in de echt: Carolus martinus franciscus Wyckaert (° Materen, 15 j. oud, en weduwnaar van Coleta Amelia Vandenberghe († Z. 17/12/1823, on hier in 1788 geboren als dochter van Eugenius Norbertus en Carolina Eugenia Vandenberghe - Vreecke, de ouders van onze priorin!) en Carolina Eugenia Depoortere (° Z., 29 j. en dochter van Em(m)anuel Franciscus en Maria Joanna Ghyselen.

Carolus had kinderen uit beide huwelyken.

— a) uit zijn eerste echt met Coleta Amelia Vandenberghe kennen we:

1 Henrica Caecilia Juliana Wyckaert (° Z. 12/3/1811 - hier † 30/9/1837 als jonge dochter "aetatis 26. annorum, sex mensium et octodacim dierum" - RMO I, p. 80, nr. 9).

3 Carolus ludovicus Wyckaert (° Z. 1818). Over hem straks méér.

5 Joannes Eugenius gothefridus Wyckaert (° Z. 26/3/1821 - RBA I, p. 25, nr. 5)

4 We vergaten: Rosalia Theresia Wyckaert (° Z. 21/4/1819 - RBA I, p. 9, nr. 2; hier † 8/1/1820 - RMO I, p. 8, nr. 2).

6 Henrica Caecilia Wyckaert (° Z. 2/2/1823 - RBA I, p. 36, nr. 2).

2 We vinden achteraf nog een dochter: Melania Delasia Wyckaert (° Z. 1812). Over haar vertellen we wat verder

— b) uit zijn tweede huwelyk met Carolina Eugenia Depoortere (° Z. 24/11/1824) sproten er nog vijf kinderen:

1 Clementia Sophia Wyckaert (° Z. 12/9/1825 - RBA I, p. 54, nr. 16 - † Z. 8/1/1826 - RMO I, p. 30, nr. 2).

2 Osidorus Eduardus Wyckaert (° Z. 3/10/1826 - RBA I, p. 62, nr. 16).

3 Servatius Clement Wyckaert (° Z. 9/9/1828 - RBA I, p. 72, nr. 12 - † Z. 19/6/1829 - RMO I, p. 49, nr. 16).

4 Leo David Wyckaert (° Z. 30/9/1830 - RBA I, p. 83, nr. 20).

5 Rosalia Caecilia Wyckaert (° Z. 10/5/1833 - RBA I, p. 96, nr. 7).

Carolus Martinus Franciscus Wyckaert, de vader van dit zo talryk brood (en we kennen waarschijnlijk niet alle kinderen uit zijn eerste echt...), stamde uit Materen ("in gallia" - Frans-Vlaanderen). Zijn vader heette: Joannes Benedictus Wyckaert, en zijn moeder: Maria Anna Caecilia van Uxem. Hijzelf overleed te Zuidschote op 11 juli 1838. Volgens zijn obit was hij toen "aetatis 59. annorum et octo mensium" (RMO I,

[p. 82, nr. 8). Zijn tweede echtgenote, Carolina Eugenia Depoorter, ging hier op 13 augustus 1844 'ter ziele'; "aetatis 50. annorum" (RMO I, p. 105, nr. 20). Volgens het RMA I (p. 56, nr. 5) was ze de 10de juli 1839 - een jaar na het afsterven van haar eerste man, Carolus Franciscus Wychaert, hertrouwd met een jongman ("juvenis") uit Elverdinger, Eduardus Fidelis Duryck. Hij was toen 45 jaar oud; hij: 24 jaar en 6 maanden! (RMA, ibidem).

We zijn ver afgedwaald - zul je zeggen - van E.H. B.J. Wychaert. Ja en neen! Want ^{komt} deze hier de 26ste januari 1836 het huwelijk ingegonnen Melania Delagia Wychaert, een dochter van Carolus Franciscus Wychaert en diens eerste echtgenote: Amelia Colata Vandenberghe (zie a-2).

Haar twaalf eerder was hij ook celebrant geweest toen Melanies vader te Luidrechote hertrouwdde (24/11/1824).

Was hij misschien een jongere broer van Carolus of een neef?

Hij weet het niet.

Hij elk geval is hij in januari 1836 nog altijd onderpastoor te Woosten. Hij komt dus de trouw ingegonnen van Melania Delagia Wychaert, "puella, aetatis 23 annorum, ex hac", met Joannes Baptista De Croos, "juvenis ex pollinchove..., aetatis 26 annorum". De vaders van bruid en bruidegom zijn hun getuigen (RMA I, p. 46, nr. 1).

Meer dan drie jaar later, nl.: op 30 april 1839, treedt een jongere broer van Melania: Carolus Ludovicus Wychaert, ("natus et in hac habitans"), op 21-jarige leeftijd, te Luidrechote in het huwelijk met een meisje uit hetzelfde dorp, met name: Maria Theresia Houwen ("nata et in hac habitans"). Hij is er dertig. Deze trouw wordt ingezegend door Pastoor Spilliaert. E.H. B.J. Wychaert was toen blijkbaar niet meer te Woosten. (RMA I, p. 54, nr. 1).

Hij veronderstelt dat het jonge echtpaar zich na het huwelijk te Reninge gevestigd heeft. Hij leidt dit af uit de volgende aantekening uit ons RMO I (p. 123, nr. 15): "anno domini millesimo octingentesimo quadragesimo nono (= 1849), die decima octava mensis octobris (= 18 oktober), hora sexta vespertina (= om 6 u. in de namiddag) obiit Eduardus Jacobus Wychaert ex Reninge (het jongetje was dus te Reninge geboren en gedoopt), hic habitans, filius legitimus Caroli Ludovici (Wychaert) et Mariae Theresiae Houwen, aetatis) octo dierum (= 8 dagen oud)."

Er streekt heel veel tragiek achter deze woorden. Moeder is aan de gevolgen van de geboorte overleden en nog te Reninge begraven (haar afsterven en begravenis staat niet vermeld in ons RMO I). Vader is

dan met dat Boralingske (en zijn andere kinderen) naar het nederlijch
huis te Zuidschote teruggekeerd. Maar het kleintje was niet meer te redden.
Het stierf hier en werd dus te Zuidschote begraven. Wat al drama's in
de geschiedenis van een dorp!

Carolus Ludovicus Wychaert is na een tijd naar Ravinge teruggekeerd.
Hij geraakte weldra in kennis met een meisje van hier, dat zijn leeftijd had. Zijn toekomstige
heette: Barbara Caecilia Verhille, een jonge dochter, die te Woesten geboren
was, doch te Zuidschote woonde ("puella, nata in Woesten, habitans in
hac parochia"). Pastoor Spilliaert trouwde hen de 23ste mei 1850.
Ze waren beiden 33 jaar oud. (RMA I, p. 76, nr. 4).

Het was de voorlaatste echtverbintenis, die E.H. Spilliaert hier nog
zou ingegaven. De laatste trouw had plaats op 17 september 1850
(RMA I, p. 76, nr. 5).

Nog geen drie weken later, na een allertijns zeer kortstondige ziekte,
verliet de goede pastoor, die haast 26 jaar lang 'herder' was geweest
van Zuidschote, dit 'transidaal'.

Hem ter ere citeer ik hier zijn obit, dat Deken J. Vergote van Poperin-
ge, de dag van de begrafenis (7/10/1850) in het RMO I noteerde:

"Anno Domini 1850, die 4^{ta}bris (= 4 oktober), obit hora secunda
pomeridiana (te 2 u.'s namiddag) Reverendus Dominius Joannes Berti-
nus Spilliaert, Pastor hujus loci, natus in Sancti Joannis Poperinghis,
filius Petri et Annae Clarae Frymout, aetatis circiter 63 annorum

J. Vergote, Past(ori) S. Bertini District. dec(anus)";

In geen enkel van de parochieregisters (RBA, RMA, RMO) is er enige
aanwijzing te vinden dat Pastoor Spilliaert genuemere tijd ziek zou
geweest zijn. Niemand konnt hem in de laatste paar weken van zijn
weken ooit vervangen. 1850 was een bitter jaar, met opvallend veel
sterfgevallen. Men herleze wat ik daaromtrent reeds in deel I van
onze ZAVINDEN geschreven heb (b.v. de bladzijden 27-28).

Tes en twintig jaar haast het "wel en wee" van zijn dorp en zijn
parochie mee beleven, dat dwingt verbied af! En dan sterven, zoals
bomen sterven; "staande" als het ware, de hand nog aan de ploeg!

We hebben in deel I en ook in deze aflevering al een en ander gezegd
over de belevenissen en de wedanwarigheden, de blijde en de droevige
dagen, die het leven van een dorp, in loop van jaren, liekamen; lief
en leed, zuur en zoet.

In het reeds meermaals vermeld registertje van E.H. J.F. Vandeputte (1843) le-
zen - met betrekking tot onze kerk: "Il y a dans une fenetre à l'Est, un vitreau
peint représentant les armoiries d'un Evêque d'Ypres, avec la devise In cruce sa-
lus. Het kan om een bisschop gaan van het vroegere bisdom Yper, maar ook om de
19e bisschop van Brugge, Mgr. J.-B. Malou (1848-1864), Separling van geboorte, die dezelfde spreuk
voerde. Pastoor Vandeputte schrijft verder: "La chaire de vérité a été sculptée par Taillebert
d'Ypres et rehaussée par le curé Spilliaert".

Pastor Spilliaert heeft er ruimschoots zijn deel van gehad. Veel blijde dagen, voorwaar: 562 geboorten (RBA I, pp. 49-184), 124 huwelijken (RMA I, pp. 18-76), priesterwijding(en), kloosterroeping(en), de heropleving van het godsdienstig leven na de grote beproeving, enz.; maar ook veel wrege dagen: 464 parochianen ten grave brengen (RMO I, pp. 27-126) en zoveel kleine of grote drama's, door iedereen geweten of hem alleen bekend: een Italiaanse forreiziger "subit overleden" tot stonstraete, gaende naar yper met zynen wyndel voor de feeste" (2/8/1825); een onbekende dronkeling 's morgens vroeg door een visser gewonden (12/5/1827); jonge moeders die sterven in het kraambad (17/9/1826, enz., enz.); zoveel kindjes, die overlijden tijdens de geboorte ("in partu") of kort nadien (23/11/1828, etc., etc.); een jongen van nog geen zes jaar, die uit vaders molen valt (30/4/1833); een meisje van 21 jaar, dat door haar eiger moeder, bij 't krieken van de dag, dood wordt aangetroffen (4 juli 1834) .... En zo zouden we kunnen doorgaan omet te vertellen wat een dorpsgemeenschap allemaal te ruwerken krijgt in lengte van dagen.

Men moet:

"Het leven is een strijd, voorwaar: de kruisbanier tot in gods handen dragen!"

Tijdens zijn lang verblijf te Luidschote heeft Pastor Spilliaert ook op politiek, sociaal en economisch vlak weten gebeuren; de onoverwerping van het Hollands be-
wind (1830); het ontstaan van het Koninkrijk België; de juli-revolutie in Frankrijk, onder generaal Lafayette, waarbij de Bourbonse monarchie verdreven werd en met haar de laatste glimp van het 'Ancien Régime' 1830; de bittere hongersnood van de jaren 1840-1850, met de strenge winter van 1845 (toen men op "tweeden Paaschdag" nog op 't ijs kon kaarten) en de beruchte aardappelplaag, die op 't einde van juli 1845 hier opdook en verscheidene jaren duurde; 1847: grote armoede, veroorzaakt door de aardappelziekte en het vervallen van het spinnen en weven ten huize; allerhande besmettelijke ziekten, die veel slachtoffers eisen (de cholera in 1832 en 1848 - en ook nog in 1854, 1859 en 1866 - en de pokken in 1848).

In 1848 overlijden er te Luidschote niet minder dan 28 inwoners (het hoogste sterftcijfer, dat ik ooit in het RMO I heb aangetroffen - ook het sterfjaar van Pastor Spilliaert was echt bitter: 25 overlijdens!).

In 1848 brak de 'Februari - Revolutie' uit in Frankrijk. In 1847 was ook Frankrijk door een misoogt getroffen geworden. De broodprijzen gingen omhoog, de kosten van het levensonderhoud stegen snel, de koopkracht verminderde en onder de armen heerste hongersnood. Arbeiders werden ontslaggen, hongertochten vonden plaats.

De werkloze arbeiders bezetten in de nacht van 23 op 24 februari 1848 de barricaden. Op 24 februari legde ex-koning Louis-Philippe zijn generaal-uniform af en vluchtte naar Engeland; vermoord in burgerklederen en met vals paspoort!

Er werd een provisorische regering gevormd. Doch een nieuwe explosie was op handen: het Juni-Oproer. De strijd waadde drie dagen, huiveringwekkend in zijn razernij en verschrikkelijk in zijn gevolgen. Tegen de middenstand kwam de werkende klasse in opstand, tegen de bourgeoisie het proletariaat. Het was echte klassenstrijd, een bloedige afrekening tussen de bangste burgerij en het kaatdragende proletariaat; een ware burgeroorlog. Er hadden massa-arrestaties plaats, fusilleringen en deportaties naar de koloniën.

De arbeiders wilden een republikeins, democratisch regime, maar dan een sterk bewind, met autoriteit, dat een eind zou stellen aan de chaos, aan de anarchie en de straatgevechten. Dat wilde boerenbevolking ook. De angst, de afkeer, het verlangen naar zekerheid, naar veiligheid haalden ten slotte de bovenhand over op 2 december 1852 koos Frankrijk - met een overweldigende meerderheid - prins Louis Bonaparte, de neef van de 'grote' Keizer, tot president. Een nieuw tydsperk brak aan. Er zouden nog stormachtige dagen komen. In december 1852 werden er nieuwe onlusten uit, die na een paar uur bloedige strijd, neergeslagen. Meer dan 26.000 werden gevangen genomen en veroordeeld: ca. 300 moesten naar Cayenne - de meest gevreesde straf. Op 2 december 1852 werd Louis Napoleon Keizer der Fransen.

Ook elders in de wereld - in Italië, Oostenrijk, Hongarije en Pruisen - stond de politieke barometer in 1848 op storm.

Vanuit Zuidkote heet Gastoer Spilliaert deze en nog veel andere verwikkelingen - tijdens de laatste levensjaren - kunnen volgen en er het zijne van gedacht... van op afstand. Het lot van zijn parochianen in die "armoefaren" lag hem dichter aan het hart.

De economische crisis was 1845 in Ierland begonnen, met de mislukking van de aardappelooft, veroorzaakt door een schimmelzwam, die het loof bruinzwart deed worden en de knol onroedzaam maakte, de plaag sloeg weldra naar het vasteland over. Tot overmaat van ramp waren er vervolgens catastrofaal slechte graan-oogsten in groot-Britannië, en daarna ook op het continent. En alsof die misoogsten niet de ondervoeding en de hongersnood die er uit voortvloten, nog niet erg genoeg waren, werden onze streken toen bovendien nog geteisterd door verschrikkelijke epidemieën: de pokziekte tastte ook te Zuidkote een groot aantal kinderen aan; ook de cholera - uitermate besmettelijk - eiste veel slachtoffers.

Wat stellen we inderdaad vast, als we het overlijdensregister van die rampzalige jaren overlopen. Voor het decennium 1841-1850 (tien jaren) tellen we 206 sterfgevallen (d.i.: 20,6 's jaars tegenover een normaal gemiddelde van 16,8). Daaronder zijn 85 kindjes van minder dan een jaar (vele zijn slechts 1 dag oud of een paar dagen of weken). Er worden bovendien nog 36 jongens en meisjes begraven, die méér dan 1 maar nog geen 12 jaar oud zijn.

Kun je zich dat wel voorstellen? Meer dan $41\frac{1}{4}\%$ van alle overledenen in die bittere jaren, zijn kindjes die nog in de wieg lagen... Nog eens $17\frac{1}{2}\%$ hadden hun eerste levensjaar overschreden maar bereikten nooit de 12 jaar.

Haast 59 van de 100 begravingen waren toen kinderbegrafenissen. En onder de 95 afgestorvenen, die wel de 12. jaar overschreden, waren er bovendien nog opvallend veel (bitter)jonge mensen (2 van 13 j., 1 van 14, 2 van 16, 4 van 17 en 1 van 18 — 1 van 20 j., 1 van 21, 1 van 22, 1 van 23, 2 van 27 en 3 van 29 — 7 andere waren minder dan 40 jaar). Twaalf inwoners waren tussen de 40 en 50 toen ze overleden.

In 1845 bedroeg de kindersterfte te Zuidschote (-12 j.) $\frac{2}{3}$ van het totale aantal overlijdens, in 1849: $\frac{3}{4}$ en in 1841 zelfs meer dan $\frac{4}{5}$! Niet te geloven.

Doch in sommige jaren was de verhouding ganz anders. In 1846 waren $46\frac{2}{3}\%$ van de overledenen ouder dan 12 jaar; ten jare bedroeg dit percent ruim $54,5\%$ en in 1850 — het jaar waarin Pastoor Spilliaert deze aarde verliet, zelfs 64% . In dit laatste jaar sterven er 9 heel kleine kindjes, 2 jongeren van 16 j.; verder: 1 jongeling van 20 j. (Leo Benedictus Debrock), 1 meisje van 22 j. (Amelia Sophia Marant), 1 getrouwd man van 29 j. (Petrus Jacobus Heughebaert); voorts: een jonggezel van 32 j. (Petrus Casier) en een getrouwde vrouw van dezelfde leeftijd (Rosalia Sophia Vandewalle); een andere jongman werd 37 j. (Franciscus Xaverius Maes). Er stierven anno 1850 geen veertigers. Carolus Franciscus Carre, een weduwnaar die nadien hertrouwde was 50 j. toen hij stierf, en Joanna Constantia Deraadt, echtgenote van Alexander Debrock was er 56 (haar zoon van 20, Leo Benedictus Debrock was $2\frac{1}{2}$ maand eerder gestorven!). Pastoor Spilliaert werd rond ("circiter") de 63 j. oud. Hij begroef nog Carolus Josephus Desmaret, (64 j.), de man van Maria Theresia Vanderjeugt. Pastoor Delva verrichtte de begrafenis van Albertus Jacobus Terboone, een getrouwd man van 66 jaar, en deze van de 73-jarige Barbara Caecilia Pillaert, weduwe van Franciscus Xaverius Tahon. Maria Theresia Bossaert, weduwe van Petrus Jacobus Pauwels, was 74 j. toen ze hier overleed. De oudste man die in dat droevige jaar naar het kerkhof gebracht werd, door E.H. Spilliaert waarmede hij zo lange had samengewerkt, was Meester Carolus Joseph Vandewalle, "custos (= koster) hujus parochiae". Deze was "haastig" ("subito") in de Heer ontslapen op 9 januari 1850, om half drie in de nacht, op 77-jarige ouderdom. Carolus Josephus Van de Walle (zo te- kent hij) moet hier wel zeer lang koster en schoolmeester geweest zijn.

Zoer het trouwregister reikt, zien we hem - waar het 'nodig' was - als getuige optreden bij een huwelijk (b.v.: de 12de mei 1819 - RMA I, p. 6, nr. 4). Blijkens zijn obit (RMO I, p. 123, nr. 1), was hij geboortig van Borekerke. Na de dood van zijn eerste echtgenote, Anna Rosalia Dorisend, was hij hertrouwd met Maria Ursula Boudry.

"Meester Van de Walle" was de oudste van de mensen die ten jare 1850 te Luidschote overleden.

We weten niet of hij familie was of alleen een naamgenoot van Eugenius Vandewalle, "ex ouckene", weduwnaar van Maria Clara Lebbe, die hier op 1 mei 1843 stierf op de toen volstrekt uitzonderlijk hoge leeftijd van "92 (annorum) novem mensium et 27 dierum". Pastoor Spilliaert had zelfs de dagen en maanden nauwkeurig nageteld (RMO I, p. 99, nr. 4).

Nog geen jaar voordien, nl. de 31ste augustus 1842, was er eveneens een hoog-begaarde parochiane overleden, met name: Maria Theresia Nahien, een geboren Luidschote en weduwe van Cornelius Vandermeersch. En weer had E.H. Spilliaert de maanden en jaren geteld: "aetatis 92. annorum et octo mensium."

We zielden het hoger al: het jaar 1850 - het sterfjaar van Pastoor Spilliaert - was een bijzonder bitter jaar ^{voor} Luidschote. Er werden slechts 17 geboorten genoteerd tegenover 25 sterfgevallen en er gingen - tegen de normale gang van zaken in - zoveel meer 'volwassen' mensen dood dan kinderen. Dat was ook zo in 1842 en in 1847. De koster die schielijk sterft, ^{de} die praktisch van de ene op de andere dag zijn pen voorzood raerlegt, 7 jonge mensen van 16 tot 32 jaar, die voortijdig overlijden in dat ene jaar 1850. Dat kan toch niet normaal genoemd worden. Er moet hier een bermettelijke ziekte 'rondgewaard' hebben, die veel slachtoffers heeft gemaakt (1).

Om dit lange verhaal over Pastoor Joannes Bertinus Spilliaert (1824 - 1850) af te sluiten wil ik - ten gerieve van plaatselijke historici - nog even de namen vermelden van priesters, die te zyners tijde, hier een kindje kwamen lopen. Dat gebeurde nu eens gewoon ter verwanging van de pastoor, dan weer om reden van verwantschap met de familie van de dopelingen. Wij sommen gewoon op:

- (1) Bij Meester Tamborijn (p. 183) vindt men een lijst van behoeftigen, die gedurende de jaren 1844 tot 1852 ondersteund werden door het "Bureau van Beldadigheid". "Men ziet het getal diergenooten klommen en dalen." In 1847 moesten niet minder dan 95 'huishoudens' met in totaal 581 personen ondersteund worden...

- 1- J. L. COENE, "Pastor" in Crombeke, doopt hier 25/3/1825 een zoontje van Franciscus Ludovicus en Victoria Constantia De Vos - Coene (RBA I, p. 52, nr. 6).
- 2- De onderpastoor van Boezinge dient op 12 april 1825 het H. Doopsel toe aan 2 jongetjes van Luidschote: a) Carolus Ludovicus Ooghe, en b) Amandus Jacobus Vallreys (RBA I, p. 52, nrs. 7 en 8).
- 3- E. H. J. B. Duytschaver, "vice(pastor) in Reninge" kerstent te Luidschote, de 6de september 1825: a) Juliana Pelagia Vieren en b) Barbara Caecilia Pauwels (RBA I, p. 54, nrs. 14 en 15).
- 4- E. H. J. B. Louwagie, onderpastoor, doopt op 9 januari 1826: Aloysius Bonignus Louwagie, en zoontje van Petrus Jacobus en Catharina Theresia Louwagie - de Coninck. Hij is er ook peter van (RBA I, p. 58, nr. 1).
- 5- E. H. Meersteman, "presbiter", dient op 22 augustus 1827 het H. Doopsel toe aan Philippus Jacobus Heughebaert, zoontje van het gezin C. E. en M. Th. Heughebaert - Van Iwaede (RBA I, p. 66, nr. 11).
- 6- E. H. Ooghe, "pres(biter)", kerstent de 16de september 1827 en zoontje van Petrus Albertus Ooghe (° Elverdinge) en Maria Sophia Olserebout (° Boezinge), die hier wonen (RBA I, p. 67, nr. 13).
- 7- E. H. D. TRUTSAERT, (Pres)(biter) doopt hier 1) op 11 april 1830: Juliana Rosalia Debetri en 2) de dag daarop: Barbara Amalia Vandendriesche (RBA I, p. 80, nrs. 8 en 9).
- 8- De onderpastoor van Boezinge kerstent Angelus Albertus Lacante, de 12de juli 1834 (RBA, p. 102, nr. 14).
- 9- Zyn pastoor, L. E. H. Delebecque, doopt op 17 november 1834: Carolus Ludovicus Gille (RBA I, p. 103, nr. 18).
- 10- De onderpastoor van Elverdinge dient, de 16de oktober 1835, het H. Doopsel toe aan Hortensia Caecilia Van Eecke (RBA I, p. 109, nr. 23).
- 11- Pastoor P. SOENEN kerstent te Luidschote, op 20 maart 1839, Ludovicus Josephus Missy, zoon van David Jacobus Missy (° Luidschote) en Maria Theresia Soenen (° Bilschote). Hij is er ook peter van ("quem etiam de sacro fonte suscept") (RBA I, p. 130, nr. 3).
- 12- E. H. C. VANDERMEERSCH, "vice(pastor) in Boezinge, komt hier de 30ste september 1841, Nathalia Rosaliana Devos dopen (RBA I, p. 146, nr. 19)

We onderbreken even ons lange verhaal over de parochie van Luidschote, over haar patroon - hun tijd en hun belevissen - om hier een copie af te drukken van de eerste bladzijde van een zeer oude levensbeschrijving van onze patroon: de Heilige Leonardus.

Deze levensbeschrijving of Vita Sancti Leonardi beslaat 13 folio's, die ik volledig 'ontcijferd' heb. Deze Vita maakt deel van een bundel of beter een verzameling van heiligenlevens (Vitae Sanctorum). St.-Lenaarts-hagiografie beslaat de folio's 58 verso tot en met 67 recto.

We laten dus eerste voorpagina (de eerste bladzijde van de Vita) afdrukken. De latijnse tekst - die nog uit de XIe de eeuw dateert zal voor menigeen wel moeilijk te lezen zijn. Hij is geschreven op perkament, dat bereid werd uit de huid van schapen, geiten, ezels (vandaar de benaming: 'ezelvel' voor perkament) enz. Door een langdurige en moeizame bewerking werd het vel geschikt gemaakt om er op te schrijven. Dikkere soorten werden gebruikt om handschriften in te binden. Perkament diende ook om er trommelvellen van te maken.

De beste kwaliteit werd voorbehouden als schrijfmateriaal. Doch de grondstof was kostelijk, en men moest er zuinig mee omgaan. Vandaar dat men zoveel afkortingen gebruikte bij het schrijven van een tekst. We hebben getracht deze 'tallose' afkortingen zo getrouw mogelijk op te lossen en schrijven dus ieder woord voluit.

We vestigen er ook uw aandacht op dat het handschrift hier en daar beschadigd is. Soms zijn het zwakke of dunnere plekken in het perkament, die er van nature aanwezig waren of door schrappen van een foutgeschreven woord met een mes of een ander scherp voorwerp zijn ontstaan.

Men gebruikte toen nog geen vloëipapier om de inkt snel droog te krijgen. Men strooide zand over de laatste lijnen, doch als men geen voldoende tijd in acht nam dan bekwam men bladders of tekende de tekst, die niet helemaal droog was, zich soms nog enigszins af op de achterkant van het nieuwe folio dat men er overheen legde.

Merken wij nog op dat de grote versierde beginletter (= B) van de Vita Sancti Leonardi op de copie ontbreekt. Maar middeleeuwot gebruik werden de initialen met (doorschijnende) kleuren of zelfs goudblad opgewerkt (men spreekt dan van een geillumineerd handschrift). Een gewone copier-machine drukt slechts in zwart - wit af, zodat de beginletter hier ontbreekt. Als we zo'n ontbrekende letter of lettergreep zelf aanvullen, gebruiken we < >-haakjes. Dubbel-geschreven woorden plaatsen we tussen haakjes (= []).

In de middeleeuwse tekst wordt er geen onderscheid gemaakt tussen de letters u en v. Voor de duidelijkheid zullen wij dit wel doen bij het overschrijven.

eatus g̃ leonardus tēporib; anastasi i imp̃atoris.
 in puincia galliarū claris parentib; extitit nat̃. Conia-
 terales ū clodouei regis francie parentes eius erant. &
 int̃ satellitē palacii p̃matū milicie p̃ regē habebant. Ipe
 aut̃ clodoueus in p̃mordio sue etatis. sc̃dm̃ morē gentiliū
 fuit pagañ. sed p̃ p̃dicationē sc̃i remigii rem̃siū archiepi.
 ad fidē xpi conūsus fact̃ ē xpiañ. Qui deniq; sc̃dm̃ uerba
 testiū ueridicorū puerū leonardū suscepit de sacro fonte. ob
 parentū nobiliū carissimō amorē. Puer aut̃ leonard̃ p̃quā
 euasit incrementa iuuenilia. adolescens fact̃ iuxta mansue-
 tudinē parentū e regali noluit implicari milicia. sed spū
 diuino tact̃ peci uoluit sequi archipontificis remigii uestri-
 gia. Cui salutaria monita n̄ ut surdū auditor intendebat.
 uerū ut prudens & futurū seminator in secretariū cordis audita
 audita reponebat. Nā sicut p̃dict̃ pontifex beatus remigius
 oī francigenis suaserat regib; ut tale p̃ dī honore sc̃irent
 editū. q̃ten̄ sc̃ientūq; intrarent aut̃ secū transirent ciuitatē
 rem̃siū q̃rūq; impedim̃to dimitterent̃ liberi. q̃d̃ uq; hodie
 conseruat̃. Si quando quippe rex gallis ad p̃dictā urbē deuer-
 tit. om̄s ex carcerib; absoluti exeunt. & ad reddendā gr̃ā obui-
 a p̃siliunt. Ad imitationē ū boni magistri remigii. leo-
 nardū bon̄ discipulū. ocipsū expecit a rege humillimis
 sc̃ib; quaten̄ om̄s q̃ in ergastulorū custodia detinerent̃. si cō
 ipse uoluisse uisitare. om̄ino soluerent̃. Quā rē a rege. cū
 beniuolentia impetrauit. & ubicūq; in carcerato ē ē
 audiebat. n̄ piger ad eorū absolutiōnē toti uirib; curabat.
 Sciebat enī scriptū. istud ūbū euagēlicū. In carcere erā. et

We schrijven nu de voorpagina over met de nodige aanvullingen en
 correcties:

<B>eatus igitur leonardus, temporibus anastasi imperatoris,
 in provincia galliarum, claris parentibus exhibitus natus. Conla-
 terales vero clodovei regis francie parentes eius erant. ac
 inter satellites palatii primatum milicie post regem habebant. Ipse
 autem clodoveus in primordio sue etatis, secundum morem gentilium,
 fuit paganus, sed per predicationem sancti remigii, archiepiscopi,
 ad fidem christi conversus, factus est christianus. Qui denique, secundum
 verba testium veridicorum, puerus leonardus suscepit de sacra fonte, ob
 parentum nobilium carissimam amorem. Puer autem leonardus, postquam
 erant incrementa iuvenula, adolescens factus, iuxta mansue-
 tudinem parentale, regali noluit implicari milicia, sed spiritu
 divino tactus potius voluit sequi archipontificis remigii vesti-
 gia. Cuius solutaria monita non ut surdus auditor intendebat,
 verum ut prudens ac futurus seminator in secretarium cordis [audita]
 audita reponebat. Nam sicut predictus pontifex beatus remigius
 olim francigenis suaserat regibus, ut tale pro dei honore scriberent
 edictum, quatenus quocumque intrarent aut secus transirent ci-
 vitatem remensium quocumque impedimento dimitterentur liberi; quod
 usque hodie conservatur. Si quando quippe rex gallie ad predictam urbem
 devenisset omnes ex carceribus absoluti exeunt, ac ad reddendas gratias
 obvi(iam) ei prosiliunt. Ad imitationem vero boni magistri remigii, leo-
 nardus, bonus discipulus <h>oc ipsum expecit a rege humillimis
 precibus, quatenus omnis qui in ergastulorum custodia detinerentur, si
 eos ipse voluisset visitare, omnino solverentur. Quam rem a rege, cum
 <omni?> benivolentia impetravit. Ac ubicumque incarceration esse
 audiebat, non piger, ad eorum absolutionem totis viribus <ac>currerebat.
 Celebat enim scriptum istud verbum evangelicum: "In carcere eram
 et/

Hier vindt folie 58 verso. Het citaat uit het evangelie vervolgt op
 pagina 59 recto met de woorden:
 ad me venisti" ac "quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis."

We laten nu de vertaling volgen van deze bladzijde uit de Vita
 Sancti Leonardi.

Het staat dus vast dat de heilige Leonardus, ten tijde van keizer Anastasius, in de Gallische Provincie, uit aanzienlijke ouders geboren werd. Deze laatste waren immers, in de zijlinie verwant met Chlodewech, koning van Frankrijk. Na de koning waren zij de eerste in rang onder al de hovelingen, die aan de dienst van het paleis verbonden waren.

Chlodewech zelf was in zijn ^{jonge} jeugd - zoals dat toen het geval was met al zijn stamgenoten - nog heiden. Doch door de prediking van de heilige aartsbisschop Remigius bekeerde hij zich tot het christelijk geloof en werd christen.

Volgens de verklaring van geloofwaardige getuigen, trad Chlodewech als peter op bij de loop van de kleine Leonardus. Hij deed dit omwille van de zeer grote genegenheid die hij diens ouders toedroeg.

Eens de kinderyaren, uitgegroeid en een jonge man geworden, versta Leonardus - met de welwillende toestemming van zijn familiekring - geen dienst te nemen aan het koninklijk hof. Gesproken door de Geest Gods, gaf hij er de voorkeur aan de voetstappen te drukken van aartsbisschop Remigius. Diens heilzame onderrichtingen beluisterde Leonardus niet zoals een onaanvaardige toehoorder doet. Integendeel! Wat hij gehoord had borg hij - de wijze, toekomstige verkondiger (van het goede Woord) - op in de secreta geborgenheid van zijn hart.

Voornoemde bisschop, de heilige Remigius, had de Frankische koningen er eertijds kunnen van overtuigen - ter ere Gods - een decreet uit tevaardigen, volgens hetwelk al diegenen welke in Rechten's verbleven vrijgelaten zouden worden, telkens wanneer een koning de stad Reims binnenschwand of er doorheentrok. Dit gebruik is nog heden ten dage in voege. Als het dus gebeurt dat de koning van Frankrijk naar hoger genoemde stad komt, dan worden alle gevangenen uit de kerker ontelagen en ze snellen de koning te gemoet om hem te bedanken.

Om zijn goede leermeester Remigius, na te volgen, smeekte Leonardus, de goede leerling, zeer nederig, hetzelfde (voorrecht) af van de koning; de gunst namelijk dat, telkens wanneer hij diegenen die in de gevangenis opgesloten waren, persoonlijk zou wensken te bezoeken, deze laatste zonder verwijl zouden vrijgelaten worden. De koning was zeer welwillend en stond hem dit voorrecht toe.

Zodra Leonardus, die zich geen enkele moeite ontzag, vernomen had, dat er ergens - waar ook - menbers geberhard waren, spande hij zich ten volle in om er naar toe te gaan en hen te bezoeken.

Hij kende immers de woorden van het H. Evangelie: "Ik was in de gevangenis en (ge zijt maar mij toe gekomen)" en "wat ge voor een van mijn geringsten hebt gedaan, dat hebt ge aan mij gedaan."

N.B. Ik heb niet altijd woordelijk vertaald. Elke taal heeft trouwens haar eigenheid. Maar de betekenis van de latijnse tekst heb ik nauwgezet frachten te eerbiedigen.

We vonden in het Kerkarchief van Zuidschote een klein cahier (20 x 12,5) dat 36 bladzijden telt. Alleen de voorkant van elk blad is beschreven.

De titel op p. 1 luidt:

ORDO
divini Officii recitandi
Missaegue celebrandae
ad usum ecclesiae parochialis de
ZUIDSCHOTE
infra octavam

S. Leonardi, Cf.,

Patroni loci

et

Titularis ecclesiae.

Volgens een aantekening van L. B. H. Pastoor Alois Van Antwerpen (1943-1956) werd dit gesehrift opgemaakt ten jare 1951, ter ere van Sint Leonardus, door de L. B. H. J. Moreel, pastoor van Sint Jan bij Ieper.

L. B. H. Juliaan Moreel is thans 'pastor emeritus' en woont nog op zijn gewezen parochie. Hij werd geboren te Ingelmuuster op 14 maart 1901. Hij nam in december 1966 eervol ontslag als pastoor van Oost-Platen, zijn laatste officiële functie. Hij staat bekend als een zeer bekwame liter-gist, die dus ook voor Zuidschote een 'Orde van Dienst' heeft opgesteld, voor het feest in het octaaf van Sint-Leonardus. Een octaaf is een periode van acht dagen tot navie-ring van een herhatykh feest.

Zijn ordo begint met de Vespers van 5 november en zo verder de hele octaaf door, tot en met de octaafdag, op 13 november.

Hij stelde de rubrieken op voor een periode van tien jaars (1951-1960), al naarge-lang het feest op een zondag of eën van de weekdagen viel.

Dit pro memoria. Want bij de invoering van het nieuw Nederlands Brevier (gebeden voor elke dag), in 1978, is de regeling voor de Heiligenfeesten grondig gewijzigd. Onze lokale patroonheilige komt niet in het kalender voor.

EEN EN ANDER IN VERBAND MET DE KAPEL VAN LUZERNE EN DE KERK VAN ZUIDSCHOTE

Ma we toch aan het 'zanten' zijn, willen we hier ^{een} oude tekst weergeven in verband met de oude **KAPEL VAN LUZERNE**. Zo blijft hij te minste bewaard. Hij beslaat de twee kanten van een gewoon blad. We schrijven hem gewoon over, met zijn gaven en fouten, zoals hij bewaard bleef.

KAPEL VAN LUZERNE

gebouwd door philippus Vallays, wonende op "Parkhove" te Boezinge (1) Kortewilde meulen, op aanvraag van Th. E. H. Pastoor Pe van Zuidschote, ten jare ± 1835, die ten dien tijde herstellingen aan de Kerk van Zuidschote aanbracht.

We kennen vele personen te Zuidschote, die de familienaam Vallay(s) in dien tijd droegen. Zo kennen we de gezinnen Vallays - Degrendel, Vallays - Delvon, Vallays - Duflon en Vallays - Spilliaert.

We houden even stil bij de familie Vallays - Duflon. Virginia Rosalia Duflon, geboren en getogen te Zuidschote was 18 jaar, toe ze hier op 15 mei 1839 in het huwelijk trad met Desiderius Leopoldus Vallays, de bruidegom was geboortig van Boezinge en toen 26 jaar oud. Hij was een zoon van Johannes Benedictus Vallays en van Carolina Françoise Goemen. Ze lieten hier later geen kinderen ten doop dragen, zodat we mogen veronderstellen, dat Virginia zich na haar huwelijk elders gevestigd heeft (b.v. te Boezinge).

We kennen verscheidene afstammelingen van de gezinnen Vallays te Zuidschote, maar geen enkele philippus van "Parkhove" te Boezinge, zie in voetnota. Het kan in de jaren 1835 toch niet de benaming geweest zijn van de hoeve - grondgebied Boezinge - waar de molenaarsfamilie eigenlijk woonde, als wanneer de molen zelf - grondgebied Zuidschote - de oude naam "Kortewilde meulen" bleef dragen. Ik laat het aan meer bevoegden over om uit te maken of Philippus Vallays ca. 1835 misschien hetzelfde ook molenaar was.

De pastoor van Zuidschote, die ± 1835 opdracht gaf de kapel van Luzerne te bouwen, kennen we echter wel. Het moet Pastoor Jan-Baptist Spilliaert geweest zijn (1824-1850), die inderdaad "ten dien tijde herstellingen aan de Kerk van Zuidschote aanbracht".

We hebben reeds vroeger gesproken van een geschilderd glasraam, dat er volgens het nota-boekje van Pastoor J. F. Vandeputte, minstens reeds ten jare 1843, "dans une fenêtre à l'Est" prijkte. De auteur zegt dat het wapenschild van een bisschop van Teper, met het devies: "In cruce salus" er op afgebeeld was. Mgr. Malou, een Teperling, was geboorte, had dezelfde wapenspreuk gekozen, toen hij bisschop werd van Brugge. Maar dat was pas in 1848, zodat we hier naar alle waarschijnlijkheid te doen hebben met een beschilderd glasraam, dat nog vóór de opheffing van het Teperse bisdom aan de parochie van Zuidschote geschenken werd. Wie deze bisschop was, heb ik niet kunnen terugvinden.

(1) "Parkhove" was toen al de naam van de hoeve waar thans Jozef en Ida Vanderberghe - Cathrych en kinderen wonen.

Tussen enkele oude 'papiertjes', veelal met aantekeningen in potlood, worden we er één waarop staat dat er voor de vernieling van de kerk in 1914 vier 'oude schilderijen hingen' hoog in de kerk, 'ook eene boven (het) orgel'. Er stonden 'schone beelden, geen kalk'. We lezen ook dat de klokken, in 1717 gegoten door Ignatius Decock (1), in 1914 nog in de toren hingen. "De 2 gr(ote) waren giften der parochianen in 1717 en de kl(eine) werd gegeven aan de kerk door het bisdom van Ieper." Op een ander blaadje lezen we: "1165 (in een) arduinsteen ingebitseld" (Er staat wel degelijk 1165!). 1890 toren vernieuwd; vroeger kl(ein) kluipke) gedekt met schaliën; wat lager nu dan dien van) 1890.

1800 fr. gegeven voor het uurwerk (door) Pieter Jacobus Godin.

Even verder worden de namen van de drie klokkenluiders vermeld. Het waren (er) glorie, Henri) Knoekaert (die in de 'Noordstraat' woonde) en Clement Vandembusche, kluip(mak)er (die op de 'plaats' woonde en ook een winkel openhield. Meester (Arthur) Vandembulcke was (toen) louter en woonde in het schoolhuis (zie ZANTINGEN, dl. III, p. 30 en vlg.). We lezen voorts: "oude kerk in bergsteen. Blinde muren voren en achter. Klootkapel. 2 kagen; er tussen: processieweg... Preekstoel gesneden in houtwerk. Communiebank en biechtstoelen; idem. Oksaal kwam vooruit; rustte op 2 pilaren.

Op een van die 'papiertjes' staat er nog; "Na den oorlog 1918 waren de 2 gr(ote) klokken verduwenen. De kleine klok werd teruggevonden in 1921 op de kopstade van Jules Nouwynck te Reninge, die ze uit de handen der franse soldaten) had weten te redden. Ze wilden ze in stukken slaan. Orgel nieuw in 1909.

Twee schilderijen uit de oude kerk - we schreven het vroeger al - waren afkomstig uit het 'Oud Sem(inarie) van) Ieper. Het ene was een 'taferaal op doek', dat het 'profes (van de H.) Joanna de Chantal' voorstelde; op het andere was de 'dood van St. Franciscus de Sales' afgebeeld. Een derde doek stelde de 'geboorte van Christus' voor. Het was geschilderd door Van Oost. Het had "grote waarde: 10.000 fr. in dien tijd."

Er worden voorts nog vijf vaandels vermeld: 1) een "Rouwvaandel"; 2) een "Vaandel (van de) H. Leonardus, 3) een "Vaandel van) de) Rozenkrans, 4) een "Vaandel (van het) H. Sakrament, en 5) een "Vaandel (van de) Congregatie".

Allemaal kleine, bescheiden 'zantingen', wat ordeloos door elkaar, doch we zijn de aanmaning van Jezus tot zijn Apostelen indachtig: "Colligite fragmenta, ne pereant." "verzamel de brokstukken, opdat ze niet verloren gouden gaan.

(1) Diezelfde klokkengieter heeft ook voor de St.-Amatuskerk te Oostvleteren gewerkt. Toen deze kerk in de nacht van 22-12-1977 afbrandde bleven de twee klokken (onherstelbaar beschadigd) op enkele half-verbrande eiken balken in de toren hangen. Een ervan - Franciscus gedoopt was "Ter eeren Godts gegoten door Ignatius Decock in 1725." Ze woog 620 kg en had 1 m. doorsnee.

Er moet nog een vierde schilderij gehangen hebben in de oude kerk van Luidschote. Pastoor Vandeputte vermeldt ze reeds in 1843. We herhalen letterlijk wat hij schrijft: "Un autre tableau représentant le Christ apparaissant à une famille, est une bonne composition."

Het gaat dus blijkbaar om een soort familietafereel van goede kwaliteit.

Het toeval wil nu dat wij een brief teruggevonden hebben, gedateerd: "Merlin le 3 Août" (volgens de poststempel moet het jaartal 1944 zijn). Naar het gesehriift te oordelen is deze brief van de hand van een hoogbejaarde dame. Zij ondertekent: Bne d'Arguesse.

Het betreft Madame la Baronne d'Arguesse, verblijvende op haar kasteel van Merlin (nu de gemeente Jollain - Merlin) in Henegouwen.

Zij was toen eigenares van de hofstade Omer Decorte - Rousselle, waarover we reeds gehandeld hebben in dl. III van onze ZANTINGEN.

Men had haar naar de oude naam gevraagd van die hoeve. Zichs wat de bejaarde barones zich nog herinnert:

"La ferme porte en effet un ancien nom. C'est la ferme du Manoir. Il y a dû avoir un manoir habité par la famille Bonnart."

Volgens haar moet de familie Bonnart ('Boonaert') daar nog een (buiten)verblijf gehad hebben. Barones d'Arguesse was waarschijnlijk nog een afstammeling (of) en erfgename van dit edellijk geslacht en zij kan het dus hebben horen voorvertellen in de familie.

Zij schrijft vervolgens: "Avant 1900 il y avait à l'église un tableau représentant les (membres) de cette famille: Notre Seigneur au milieu des femmes et des enfants. Mr. le Curé représentant Notre Seigneur."

Wat een waardevolle inlichting! Het doek stelde dus dames uit de familie Bonaert voor, die met hun kinderen o.l. Heer omringden, voorwie de toenmalige pastoor model had gestaan. Het thema van het schilderstuk moet dus ongeveer geweest zijn: "Laat de kinderen tot Mij komen." Een origineel idee om meteen een groot(s) familiéportret te maken. Zou het kunnen dat de ons niet gekende kunstenaar dit schilderij te Luidschote zelf heeft vangelegd, toen de familie hier op haar 'manoir' verbleef en de pastoor van Luidschote 'bij de hand' was om de Jezus-figuur voor te stellen? Dit sluit niet uit dat de schilder de personages nadien, te Dornik of op andere kastelen in het Henegouwse, nauwkeurig portretteerde en het doek voltooide.

Een idyllische voorstelling. Het kan best zijn. Maar toch iets ontroerends zo'n familiéportret, dat dan geschonken werd aan het kerkje van een dorp waar de familie aanzienlijke eigendommen bezat

ers - in vroegere tijden - wellicht een buitengoed waar ze de 'zomer' doorbrachten, hun familieportret, hangend in de landelijke herik waar ze - tijdens hun 'jaarlijks' verblijf te Luidschote - de goddelijke diensten bijwoonden. Die voorstelling van zaken stroomt misschien wel het best met de schaarse inlichtingen waarover we beschikken.

Wanneer dit doek geschilderd werd, weet ik niet. De familie Bonaert had hier alleszins reeds in de XVIIde eeuw veel eigendommen.

De oude barones d'Arquesse moet wel een afstammeling van dit geslacht zijn geweest want ze herinnert zich in 1944 nog, dat een pastoor van Luidschote, die rond de jaren 1900 (dringend) geld nodig had voor het herstellen van de parochiekerk, haar familie voorgesteld had de schildering te kopen. Wie deze pastoor was, zegt ze niet. Het kan E.H. Karal-Blanche geweest zijn (1897-1901), doch meer waarschijnlijk: E.H. Eduard Lagace (1901-1905). De barones weet ondertussen niet of die schildering nog bestaat. Maar best ook voor haar: dit kostbaar familiestuk was reeds in oktober 1914 - met praktisch de hele inboedel van onze herik, in de vlammen opgegaan. Hoe spijtig!

Dat komt ervan van te 'zanten'. We waren begonnen met de kapel van Luzerne, gebouwd in de jaren 1835 en zijn ver afgedwaald van dit onderwerp. Maar we komen erop terug.

De tekst waaruit we onze inlichtingen over de KAPEL VAN LUZERNE halen, zegt vervolgens in verband met deze kapel "gebouwd... ten jare ± 1835: "Het is ons niet bekend of die capel op privaat dan wel op openbaar domein gebouwd werd."

We lezen verder: "Onder den oorlog 1914-1918 werd de capel heelmaal verwoest; en gezien er foto noch schildering van bestond, kunnen we de juiste vorm niet meer aangeven. Naar de overlevering, echter moet het een capel geweest zijn waar kon ingegaan worden om er te bidden. Open? ... deur? Na den oorlog werd voorgenoemde capel herbouwd. Dizon heer echter op den eigendom van Heer Kerant Desmyter - Vandelanoots van de "groene boghaert" van Luidschote, die ten jare 1919 voorafgaande eigendom kochten van den heer Arthur? Vullsteker, lijkerees handelaar van Meerblades."

"Ten jare 1921 werd met den bouw van de capel begonnen. De financiële kosten werden aldus verdeeld: In feite werd deze capel opgericht op kosten van de familie Vandelanoots - Knochaert van "Hemelsdaela" van Luidschote."

"De grond waarop de capel gebouwd werd en nog staat werd gegeven door Heer Florent Desmyter - Vandelanootte, dochter en schoonzoon van Heer Charles Vandelanootte - Knochaert."

"De som van 1.000 f. werd door Heer Charles Vandelanootte - Knochaert gegeven. De som van 1.000 f. door Heer Henri Mynghaer - Vandelanootte, schoonzoon en dochter van Heer Charles Vandelanootte - Knochaert, als eerste opvolgers ten jare 1927 van de bewoners van Hemelsdaele" (We lezen 1927, maar de tekst is door een inktvlek niet meer zo duidelijk. Het zou ook 1924 kunnen zijn).

De tekst gaat verder: "Het O.l. Kruis beeld werd geschonken door Heer Charles Pype - Vandelanootte, schoonzoon en dochter van Heer Charles Vandelanootte - Knochaert, en die woonde ten hove - recht-overs "Hemelsdaele".

"De beelden van den H. Antonius en St. Jozef werden gegeven door Heer Camiel Vuytens - Pype, schoonzoon en dochter van Heer Charles Pype - Vandelanootte, die als eerste nazaat op vernoemde hove woonde."

"Het kruisbeeld, dat langs achter in de capel aangebracht werd, werd gegeven door Heer Remi Vandelanootte - Cailliau, schoondochter en zoon van Heer Charles Vandelanootte - Knochaert, die woonde op "Groene-walla" te Reninge Pypegaele."

"Deze capel werd by testament door Heer Florent Desmyter - Vandelanootte Maria vermaakt aan de kerkfabriek van Luidschote. Met de capel werden tevens 10 aren grond achter de capel gelagen en tot onderhoud van deze aan de kerkfabriek van Luidschote vermaakt."

In de "verslagen van de kerkfabriek", dl. II, pp. 19-20 vinden wij het volgende hiernopend: Erfenis Marie Vandelanootte, huisvrouw Florent Desmytter (die op de zitting van 5 oktober 1930 nog als schatbewaarder optrad).

"De schatbewaarder geeft mededeeling van een uittreksel van een testament door den heer Notaris W. Van Eecke, te Poperinghe, gezonden naar den Eern. Heer Pastor van Luyschote (= Pastor Leo De Jaeger - 1930-1936), waarbij Vrouw Maria-Louise Vandelanootte, huisvrouw van den Heer Florent Desmytter (overleden den 27 oogst 1930), beschikt als volgt:

"Ik geef en legateer aan de kerkfabriek te Luyschote, mij van erfenisrechten en van verdere kosten, mijn deel in een kapelletje en in tien aren grond daar mede gaande te Luyschote, aan den hoek van den Steenweg van Lizerne naar Luyschote dorpsplaats en van den Bezelweg naar Elverdinghe, afhankelijk van de gemenschap tusschen mij en mijnen man bestaande (zonder voorbehoud nochtans van het vruchtgebruik daarop ten voordeele van mijn man Florent Desmytter, hetwelk hem zal toekomen zijn leven gedurende, te rekenen van mijn overlijden, met ontslag van borgstelling). Deze tien aren zul-

ten moeten genomen worden. derwijze, dat zij een driehoek uitmaken, palende aan gemelden steenweg en aan voormelden hezelweg, en dat de scheiding tusschen dezen driehoek en het overige van onze eigendom een rechten hoek uitmaakt met gemelden steenweg van Lizerne naar Luysdchote - dorpsplaats.

De pachtprijs van dezen grond zal, te rekenen van het overlijden van den langstlevende van ons beiden, door de kerkfabriek moeten gebruikt worden tot onderhoud ten eeuwigen dage van dit kapelletje (1)

Gedaan en verleden te Luysdchote, ten huize door de testamentmaakter bewoond, den vijfden September negentienhonderd negen en twintig."

Op p. 20 volgt de 'beraadslaging van het bureel'

"Het bureel der kerkmeesters, vergaderd den 5 oktober 1930, in tegenwoordigheid der Heeren Placide Vieren, voorzitter, Henri Costenoble, schrijver, Florent Demytton, schatbewaarder, Leo De Jaegher, pastor:

"Gezien het afschrift van de akte, verleden voor Meester Wilfried Van Eecke, notaris te Popeninghe --- ---, overwegende dat de toegekende goederen toereikend zijn om de lasten te dragen... .., besluit het legaat te onderwerpen aan het advies van Mgr. de Bisschop en aan de bevoegde overheid de machtiging te vragen.

De beraad en het bureel van de kerkfabriek behandelde nog een paar malen de 'Erfenis Marie Vandelanroote', nl. in zitting van 7 januari 1934 (het bureel was toen als volgt samengesteld: Emeric Decorte (Voorzitter), Charles Logier (Schrijver), Henri Myngher (Schatbewaarder), Pastor Leo De Jaegher (lid van rechtwege) - de andere kerkmeesters waren: Jos. K. Takon en Ch. Pype). De 'stichting Marie Vandelanroote' kwam nog eens te berde oktober 1934. In zitting te Brugge den 10 augustus 1934 had de beständige deputatie van den provincialen Raad van West-Vlaanderen besloten, dat de Kerkfabriek van Luysdchote... gemachtigd (werd) om het bovengemeld legaat te aanvaarden. Het origineel is ondertekend door 'gouverneur - voorzitter' H. Baels.

Ne lezen nu verder in het origineel over de de 'Kapel van Lizerne'.

"Ten jare 1938 den 29 juli werd de kerkfabriek van Luysdchote gemachtigd deze legaten te aanvaarden, op voorwaarde echter dat die 10 aren grond niet mochten dienen om de onkosten van de kapel te dragen."

"Den 29 Mei 1940, d.i. daags na de capitulatie van het Belgisch leger, dat in een verdedigingsoorlog gekomen was tegen Duitschland, werd de kapel door

(1) Een deel van die 10 aren werd ontcegend voor verbredingswerken aan de daar samenkomende banen; het andere deel 'verdween' bij de ruilverkaveling. En wat met de verplichting de landpacht te gebruiken tot onderhoud ten eeuwigen dage van dit kapelletje? Dit werd niet toegestaan door de 'Hogere Overheid'!

duitsch canonnen onzer langs 't oosten en 't zuiden beschoten en nogal tamelijk erg beschadigd. Dit geschiedde toen Luudschote als kardus L.E.H. Alphons Gruwier had. Einde Mei 1944 werd ze door L.E.H. Van Antwerpen Alois, intusschen Pastoor van Luudschote geworden, hersteld en begon in juni daaropvolgens een gebedsbeweging voor het capelletje onder zijn invloed.

"Alzo is het capelletje ook geen dood nummer meer gelijk het sedert 1921 geweest (is). Ook ontstaat er stilaan een neiging om dat capelletje, dat op Luxemburg staat, van Luxemburg te maken, zoodanig dat geheel de zorg en onderhoud met de vereering op de luxemburgsche bevolking overgaat; te zien nu hoe de godsvrucht tot Maria in de na-oorlogse tijd evolueert of bloeien blijft."

"Waarom draagt de capel van Luxemburg den titel: 'O.L.V. van gedwungen bijstand, b.v.o.'?"

"In de periode vanaf de stichting tot de vernietiging in 1914-18 droeg zij de titel (van) O.L.V. ... .. (niet ingevuld in de oorspronkelijke tekst).

"Sedert den heropbouw in 1921, draagt ze den titel 'O.L.V. van gedwungen bijstand', en dit is historisch te verklaren.

"Zoals hooger gemeld werd, is het herrijzen van dit capelletje te danken aan (Herr) en (Vrouw) Florent Desmytter - Vandelaanmoete. Deze nu, die ten hove de 'groene bogaert' woonde voor den oorlog 1914-18, kwamen op een gegeven oogenblik van Augustus 1914 tusschen de beide vijandelijke fronten te zitten. De verbondenen hadden stelling gewat ten westen van de Yper Knoche Nieuwpoort, nog ten westen van (de) Yperlee, terwijl de Duitschers ten oosten van de maart bleven steken.

"De 'groene bogaert' nu kwam dagelijks onder vuur van de duitsche artillerie te staan, zoodat de bewoners van voornoemde hoeve een echte hel bewoonden en dagelijks in doodsgewaas verkeerden. Op een gegeven oogenblik doen de Duitschers een nieuwe aanval; de boer - als waanzinnig - vlucht, terwijl hij zijn gewetste vrouw moet achterlaten. Marie Vandelaanmoete, die veel devotie had tot O.L.V. van gedwungen bijstand, aanspreekt O.L.V. gedwigen en beloofde haar een groote capel, indien zij en haar man levend uit die hel zouden geraken.

"O.L.V. Vrouw liet niet lang op haar hulp wachten, want zie: de Franschen hadden de duitsche aanval afgeslagen, en 's avonds nog van denzelfden dag werd de boer als spioen aangehouden, terwijl zijn vrouw door Fransche brancardiers naar het achterfront ter verzorging werd gebracht. Een paar dagen later werd de boer van (de) 'groene bogaert' weer vrijgelaten en samen gingen ze uit die hel levend verlost, naar Proven wonen, vanwaar ze springleven(d) oiset naar de 'groene bogaert', maar als renteniers naar de 'Teerling(g)emete' terugkeerden en daar hun belofte gestand deden en uit dankbaarheid de capel van Luxemburg bouwden."

Op blz. 42 heb ik een kleine aantekening kunnen lezen, die ik het eerst op een 'stukje' papier - met potlood geschreven - had aangetroffen. De tekst ervan begon met het jaartal '1165', waarnaast twee woorden: 'arduinsteen ingebetseld.'

Die tekst intrigeerde mij. Naderhand vond ik in het kerkarchief een 'merkwaaardig document', zoals de heer Opziener Lager Onderwijs, J. Nollet, uit Veurne, het op 6 januari 1950, betitelde. Hij had het 'ter inzage' gebrengen van de schrijfster, E. Luster Laurentia, die toen schoolhoofd was van de 'Aangenomen Meisjesschool' van Luidechote.

Haar werkje bevat tal van interessante gegevens over de 'oude dorpskerk van Luidechote', zoals deze er 'voor den oorlog '14-'18' heeft uitgezien. Het is vanzelfsprekend niet het werk van een geschiedkundige. We ontdekten verschillende onnaauwkeurigheden, en flagrantе vergissingen. Een voorbeeld maar: Luster Laurentia schrijft: "Onze oude kerk bezat ook... prachtige, kostbare schilderijen". Als eerste vernoemt ze een 'Van Oost' voorstellende de H. Carolus Borromeüs. Deze schilderij had een waarde van 10.000 fr. (in dien tijd). — 2) "En schilderij op doek, verbeeldende het Profes van de H. Johanna Francisca de Chantal. — 3) Een tweede schilderij op doek, waarop afgebeeld de dood van den H. Franciscus van Sabot". Luster Laurentia voegt er aan toe: "Deze twee laatste schilderijen waren afkomstig van het Oud Seminarie van Ieper."

Volgens Pastoor J.F. Vandeputte, die méér dan 100 jaar vroeger schreef (1843) waren de schilderijen die de H. Carolus Borromeüs en de H. Françoise de Chantal voorstellen, inderdaad afkomstig uit het geveren seminarie van Ieper, maar het waren maar 'middelmattige' doeken ('deux tableaux... qui sont médiocres...'). Een 'Van Oost' zou hij vast en zeker wel vermeld hebben.

Over het 'familieportret' van de Bonaerts ('le Christ apparaissant à une famille', zoals J.F. Vandeputte het schilderij noemt) gewaagt Luster Laurentia niet. Hij heeft veel van haar inlichtingen bekomen van Lusters van Landelade, die hier vóór '14-'18' verbleven. We mogen haar gegevens dus niet onderschatten. Het blijft vreemd dat zij het schilderij van de familie Bonaert niet vermeldt. Ten Pastoor Lagace (of een van zijn onmiddellijke voorgangers) het dan toch hebben kunnen verkopen om de grote herstellingswerken aan de kerk (nieuwe maald in 1890, enz., enz.) ten dele te bekostigen? Van een dergelijke (-zeer spijtige-) verkoop heb ik tot op heden nergens enig spoor teruggevonden in het kerkarchief.

Luster Laurentia spreekt nog van een vierde 'schilderij op hout, voorstellende de geboorte van Onzen Heer Jezus Christus'. Dit kan toch het merkwaaardig houten paneeltje niet zijn, dat thans in de sacristij van

Luidschote hangt. Dit is geen geboorte-tafereel, maar eerder een 'trouwende Moeder Gods met Christus-kind' omgeven door twee (patron-?) heiligen.

Zuster Laurentia schrijft trouwens even verder: "Geen enkele van deze kostbare schilderijen (ze vermeldt ook: "Venetian geschilderde statien van den Kruisweg") is bewaard gebleven. Allen werden totaal vernietigd in het jaar 1914." "De toren stortte in op 18 November 1914."

Maar keren we terug naar wat de schrijfster zegt op p. 2 van haar opstel. "De oude kerk ... was gebouwd in bergsteen. Boven de ingang deur in een nis, stond het beeld van den H. Leonardus, patroonheilige van onze parochie. Boven deze nis zag men een arduinsteen, waar ingebeideld was het jaartal 1466. Was dit nu het jaartal van het bouwen van de oude kerk?" - vraagt Zuster Laurentia zich af - "Waarschijnlijk niet" - zo vervolgt ze - "maar wel het jaartal van het bouwen van de kapel, waarmee de parochie Luidschote begonnen was. Die kapel werd later, in de jaren 1700, zo het schijnt, tot kerk opgetrokken."

Bij die beweringen moeten we toch wel een paar 'forme' vraagtekens stellen!!!

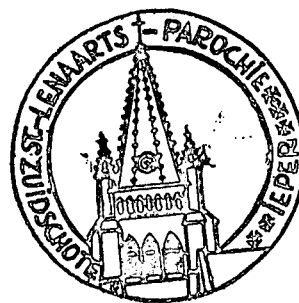
De "capella, que Sutschotes vocatur" wordt reeds vermeld in een oorkonde van 14 december 1119 (zie p. 7) en Luidschote was ten laatste op 23 maart 1138 een zelfstandige parochie (zie p. 9).

Ten tweede: Zuster Laurentia gewaagt op allerlei wijze van het oude - in 1870 nog slechts gedeeltelijk ^{leesbaar} - opschrift 'op den toren van ... Luidschote ... Boven de kerkdeure', waarin, in ieder geval, de jaartallen 1483 en 1551 voorkwamen.

Het zou best kunnen dat dit 'zonderling opschrift' tijdens de herstellingswerken, vanaf 1890 en volgende jaren, verdwenen is. Misschien is er tijdens die grondige restauratie - waarbij o.a. heel wat pleisterwerk weggehaakt werd - zoals we reeds in het Parochieblad schreven - op een 'goeie' dag, ergens een oude arduinsteen bloot gekomen, waarin het jaartal 1465 ingebeideld stond.

Zou rondt is natuurlijk iets volstrekt uitzonderlijks. Zou ^{die steen} nog kunnen dateren van de bouw van een kerk(ze) in bergsteen, waarvan er voor '14-18' blijkbaar nog muurgedeelten zichtbaar waren? Dit ware in onze streek gewoon normaal te noemen. Bezie die kerken, die met in 'volle front' lagen en je vindt er nu nog bergsteen in verwerkt (b.v. Oostvlieteren).

In dat men zo'n arduinsteen met ingebeideld jaartal, als pronkstuk, - laat ons zeggen ca. 1905 - boven de nis van St.-Leonardus, dus boven de portaaldeur, heeft ingemetseld zou me in genodele verwondering. Ze zou hetzelfde gedaan hebben. Of toch iets in die zin. Konden we die steen maar terugvinden...

~~Moely Favorel~~
† parochus
in
Luidschote
a prima Septembris
1974

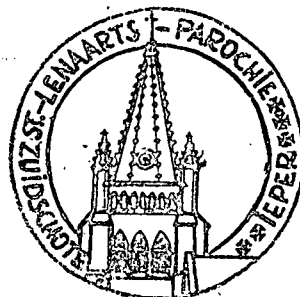

NOËL FAVOREL

'ZANTINGEN'

AFL. 11

- MUNTVONDSTEN EN DE OUDE GESCHIEDENIS
VAN ONZE STREEK
- DE BETEKENIS VAN DE PLAATSNAMEN
BIKSCHOTE, NOORDSCHOTE EN ZUIDSCHOTE
- DE 'HOLLEBOUTS CAPPELLE'
Bÿ « 'T VUYLVOORDEKEN »
- ZUIDSCHOTE IN 1837

'PRO MANUSCRIPTO'

VASTEN

-1984-

OP DEZE KAART VAN WESTVLAANDEREN WERDEN de VINDPLAATSEN aangeduid van Gallische en Romeinse Munten, besproken in dit artikel. Het DEEL VAN DE WEST-HOEK, dat speciaal bestudeerd wordt, werd afgebakend, alwook de OVERSTROMINGSGRENS van +5 m. Men kan duidelijk de 'landtongen' van ONZE SCHOTEN op de kaart volgen.

WAT ANTIËKE MUNTEN ONZ KUNNEN LEREN OVER DE

OUDE GESCHIEDENIS VAN ONZE STREEK

Voorwoord

De numismatiek of muntkunde is een belangrijke hulpwetenschap van de geschiedenis. En van de geschiedenis zelf wordt gezegd, dat zij een 'magistra vitae' is, dit wil zeggen: een leermeesteres, die ons inzicht geeft in de manier van leven en van denken van talloze generaties van mensen die vroeger leefden. Zij kan ons ook kennis bijbrengen over gebeurtenissen, die zich in het verre of dichtere verleden — hier of elders — hebben afgespeeld, en voor ons nuttige lessen kunnen inhouden.

Welnu, muntvondsten kunnen ons — hoe eigenaardig dat bij een eerste opzicht ook moge lijken — veel nuttige historische gegevens verstrekken.

Als men b.v., bij het opgraven van een heel oud gebouw, ergens tussen de puinen, een bergplaats vindt met oude geldstukken, dan beschikt men meteen over één van de veiligste elementen die er bestaan, om de ouderdom van deze archeologische (= oudheidkundige) vondst te helpen bepalen.

We mogen dus terecht de vraag stellen: wat leren de antieke munten, die — her en der — gevonden werden, over de geschiedenis van onze streek?

Ik heb vroeger eens een bescheiden werkje gepubliceerd, dat een inventaris bevatte van de vondsten van Gallische en Romeinse munten uit Westvlaanderen. Ik tekende toen ook een kaart, waarop ik alle vindplaatsen die mij op dat ogenblik bekend waren aantipte. Het viel mij toen bijzonder op, dat verreweg de meeste plaatsen, waar munten uit het Keltisch en het Gallo-Romeins tijdperk ontdekt werden, in de nabijheid lagen van stromen en rivieren, of langs wegen die doorgaan voor Romeinse 'keirbanen' (of keerberanen) — dit zijn grote keir (= lager)wegen —, of voor 'divertracula' of zijwegen. Persoonlijk gebruik ik doorgaans de benaming antieke wegen. Zo moet ik mij niet uitspreken over het tijdstip, waarop ze aangelegd werden. De 'keirstracte' die — naar men zegt — verband met Aardenburg verbond, alomt Peperinge, Werkon, Artryke, enz., is zeker wel één van deze antieke wegen. Onze 'steenstrate' van dan een oud gedeelte of een andere benaming zijn van deze keirweg. Welnu: in de buurt van deze keirbaan liggen opmerkelijk veel archeologische vindplaatsen gegroepeerd; zodat we gerust mogen aannemen, dat deze weg reeds ten tijde van de Romeinen bestond. Of zij toen al over ganz zijn langte 'bestraat' was of tenminste met stenen versterkt, is een ganz andere kwestie.

Nog een voorafgaande opmerking: ik beperk mij in dit artikel met opzet tot 'onze streek'. Daarmee bedoel ik een gebied, dat ruwweg afgebakend wordt door een 'denkbeeldige' lijn, die we trekkers van aan de grens bij Natou, en dan verder naar Peperinge, Zeper, Bibschote en Werkon. Daar buigt de lijn naar Dibsmuide, en loopt dan weer westwaarts, en ergens bij Houtem opnieuw de Franse grens te bereiken. In de aldus afgebakende strook — een gedeelte

slechts van de 'Westhoek' - ligt een deel van de loop van IJzer, Jeparlae en Kam-
melbeek alsook een stuk van de 'Steenstrate'. Zo'n begrenzing is natuurlijk
fictief, maar toch niet zo willekeurig als men op het eerste gezicht zou kunnen
denken.

Inventaris van de muntvondsten

Er geeft eerst een Catalogus, of beter een korte beschrijving van alle
mij bekende muntvondsten uit de Keltische en Gallo-Romeinse periode, die
binnen het besproken gebied, in de loop der tijden, verricht werden. Gemaakt
halve heb ik de betrokken gemeenten alfabetisch gerangschikt. Wij beginnen
met

1) BIJSCHOTE.

Rond 1845 vond men daar een gouden Gallisch muntstuk, waarop 'een
halve maan, een marrentak en een sikkel (denk aan de Druïden = de
priesters bij de Oude Kelten) afgebeeld waren. De stam van de Atrebaten
(= de bewoners van Atracht of Arras) sloeg zulke munten.

2) DIKSMUIDE.

In deze stad werden er in 1826 een aantal Romeinse goudstukken (= aurei)
ontdekt, die in 1824 bij de Prins de Ligne terecht kwamen, maar nooit door
numismaten (= muntkenneren) konden bestudeerd worden.

3) ELVERDINGE.

In 1923 werd er, in een herberg te Elverdinge, door een Rijkscommissaris
een muntschat afgebocht van een arbeider, die te werk gesteld was bij de
opruimingswerken in de gewezen frontsector: Bijschote - Bazinge - Elverdinge -
Leidschote. Volgens zijn zeggen, had hij die geldschat 'langt de Steen-
strate' ontdekt, bij 't offenen van een stuk land. Die brave man verwondde
toen waarschijnlijk niet dat hij een zeer belangrijke vondst had gedaan.
De muntschat van 'Elverdinge' moet oorspronkelijk uit zowat 680 tot 700
geldstukken bestaan hebben; maar enkele tientallen van deze munten -
't waren allemaal bronsstukken - waren voordien al door de gelukkige
vinder links en rechts verkocht of weggegeven geworden, zodat ze niet
meer achterhaald konden worden.

Overweg het grootste part dat - zoals later zou blijken - niet minder
dan 601 bronzen munten bevatte, kon gelukkig gerecupereerd worden.
Deze geldstukken werden bestudeerd en beschreven door M. Thériou, een
van de bedwaamste numismaten van België, die verbonden was aan het
Muntencabinet te Brussel.

Onder die 601 munten waren er 405 'sestertii' (= 'grootbronzen' Ro-
meinse geldstukken) - gaande van keizer Vespasianus (69-79) tot en
met keizer Maximinus (235-238) en bovendien: niet minder dan 196
kleinere bronzen munten van de usurpator (= tegenkeizer) Postumus
(259-269).

Na grondige studie kwam M. Thirion tot de vaststelling, dat de muntschat van 'Elverdijnghe' ná het jaar 266 in de grond werd verborgen.

4) IEPER.

- a) - Volgens de kaart van Van der Maelen, uit 1850, werden er eertijds Romeinse munten te Ieper.
- b) - In 1880 bevestigde A. Vandenspeereboom, dat er ook te zynen tijde af en toe dergelijke geldstukken werden ontdekt.
- c) - Volgens BIEKORF (1928) ten slotte vond een werkmans, na de Eerste Wereldoorlog, ten oosten van Ieper, twee bronzen munten. De eerste dateert uit de tijd van keizer Aurelianus (270-275); de tweede vertoont de beelden naar van keizer Constantinus I (306-337).

5) IZENBERGE.

Een landbouwer, die daar in oktober 1845 aan het werk was, ontdekte er een kleine Romeinse vaas in grijze aarde welke tien, praktisch nog gloednieuwe, munten bevatte. Er waren er acht bij van Gordianus III (238-244), één van Philippus I (244-249) en ook één van Postumus. Dit laatste geldstuk werd in de eerste helft van 163 te Keulen uitgegeven.

6) MERKEM.

Deze buurgemeente van Luidschote is een belangrijke vindplaats.

- a) Rond 1783 stootte men te Merkem, bij de afbraak van een oud gebouw, op een aanzienlijke hoeveelheid Romeinse zilverstukken. De genter oudheidkundige, kamunnik J. de Bast, kon er maar één in handen krijgen en onderzochten. Het bleek een munt te zyn van keizer Alexander Severus (222-235).
- b) Een tiental jaren later, vond men 'tussen Merkem en Diksmuide' een goudstuk van keizer Lucius Verus (161-169). We weten dat deze 'aureus' dateert uit 167/168.
- c) In 1906, ten slotte, werd er te Merkem door enkele metsers een tweede muntschat ontdekt die - jammer genoeg - verspreid geraakte vooraleer hij kon bestudeerd worden. Slechts van drie munten zyn de beelden naar bekend. Zy werden uitgegeven tijdens de regering van Antoninus Pius (138-161), van Commodus (176-192) en van Caracalla (198-217).

7) NOORDSCHOTE.

In 1857 was een boerenknecht, op de plaats 'Nieuwland', een veld aan het omploegen, gelagen nabij de drassige gronden (of 'Broeken') die zich in het zuiden van de gemeente Noordschote uitspreken. Plots stootte de ploeg op een hard voorwerp dat verbijzeld werd. Bij nader toezicht bleek het een grove Gallo-Romeinse bronk te zyn, die minstens 150 geldstukken bevatte.

De schat bestond uitsluitend uit zilverstukken die uitstekend bewaard waren. 136 van deze munten werden aangekocht door de Heer de Breyne-Peelaert, gewezen burgemeester van Diksmuide en oud-volksvertegenwoordiger.

De onderzochte munten bestrijken een periode, gaande van Septimius Severus (193-211) tot en met Gallienus (253-268) en diens gemalin: Cornelia Salonina (260-268).

Hier kunnen een paar uitweidingen nuttig zijn.

a) De schat van Noordchote bestaat uitsluitend uit zilverstukken; deze van 'Elverdinge', daarentegen, alleen maar uit bronzen munten.

Dit is niet verwonderlijk als men weet dat, tijdens de III^{de} eeuw, vele Gallo-Romeinen, van wie wij de spaarpunningen in de muntschatten terugvinden, de verschillende soorten geld (goud, zilver en brons) dikwyls afzonderlijk thesauriëerden, en desgevallend ook afzonderlijk in de grond stopten.

Het is dus niet onmogelijk, dat men ooit in de buurt van de vindplaatsen te Noordchote en te 'Elverdinge', nog een andere muntschat ontdekt, die ditmaal - voor Noordchote - uitsluitend uit bronzen munten, en - voor 'Elverdinge' - exclusief uit zilverstukken zou bestaan. Doch de kans is groot, dat deze al in vroegere tijden zijn ontdekt en weggehaald of door oorlogsomstandigheden voorgoed vernield. Het kan dus maar weinig hoop geven aan eventuele 'schatgravers'...

b) Een tweede bedenking is de volgende:

- de muntschat van 'Elverdinge', waarvan - zoals ik hoger reeds geliefst 607 geldstukken konden onderzocht worden, bevatte 196 munten geslagen ten tijde van de Gallische tegenkeizer Postumus (259-269), in werd heel zeker na het jaar 266 ingegraven.

- de schatvondst van Noordchote, daarentegen, behelst geen enkele munt van de usurpator, maar wel 3 munten van keizer Gallienus (253-268) en 1 van diens echtgenote Salonina (260-268).

Een andere muntschat in 1757 te Marke - in de deiestreek ontdekt, bevatte - naar verluidt - een groot aantal 'kleinbronzen' geldstukken uitgegeven ten tijde van Gallienus, doch weer geen enkele van Postumus.

Dit brengt ons er toe te vermoeden, dat de ingraving van deze beide muntschatten (dus: Marke en Noordchote) nog vóór de machtsgreep van Postumus of hoogstens een jaar later (dus vóór 259/260) moet gebeurd zijn; dus in de tijd dat Gallienus het bewind nog deelde met zijn vader Valerianus I (253-259/260).

Postumus begon te munten in 259, maar het kan nog wel een

tijdje geduurd hebben vooraleer er geldstukken met zijn beelden naar in onze streek in omloop kwamen. Over de oorzaken, die aanleiding hebben kunnen geven tot deze ingraveringen, zullen wij het later hebben.

We vervolgen nu onze inventaris, en komen zo te Oostvlateren terecht.

8) OOSTVLETAREN.

Ook deze gemeente is een belangrijke vindplaats. Er zijn 3 vondsten bekend, nl.:

- a) een vondst verricht in mei 1845. Toen ontdekte men te Oostvlateren, tijdens het rooien van een bos, een Gallisch zilverstuk alsook twee Romeinse munten, waarvan de ene de beelden naar draagt van Keizer Nero (54-68) en de andere deze van Postumus (257-269).
- b) Op 18 november 1845 vond een landbouwer die aan het ploegen was, een zgn. 'Iberisch' geldstuk (Iberie = het Spaanse Schiereiland). De beeltzijde vertoont drie dolfinen, terwijl op de keerzijde het opschrift CLSE te lezen staat.
- c) In mei 1846 kwam er - alweer bij het rooien van een bos - een muntstuk boven van de Gallische volkstam der Seguanii, die gevestigd waren in de streek van Franche-Comté. Het draeg de legerde Q. DOCI en dateert, volgens de numismaat A. Blanchet, 'uit de laatste periode van de Gallische muntslag'.

9) POPERINGE.

Te Poperinge, waar reeds veel voorwerpen uit de Gallo-Romeinse periode (waaronder overblijfselen van antieke bestrating) aan het licht kwamen, werden ook enkele Romeinse munten ontdekt: Ik ken er twee of misschien drie:

- a) In november 1844 vonden arbeiders die een bos aan het rooien waren - ergens bij de grensovergang van Poperinge en Watou - een zilverstuk van Trajanus (98-117).

Je zult het zelf wel bemerkt hebben: veel oudere muntvondsten gebouwen bij het in cultuur brengen van botgrond. Botgrond nl. kan eeuwen en eeuwen onbewerkt en onberoerd gebleven zijn, zodat er méér kans bestaat ja'ar een vondst te doen, dan in akkerland dat al lange tijd regelmatig omgeploegd werd. Als er in de bovenlaag van een oud perceel akkerland werkelijk archeologische voorwerpen staken, dan zijn deze - doorgaans al in lang verlopen dagen - weggehaald geworden; dihwijls zonder dat de historici er een woord over vernamen. Alleen bij het 'diepgronden' zou er op zulke plaatsen nog een en ander kunnen bovenkomen...

Doch laat ons bij Poperinge blijven;

8) Tijdens de uitbreiding van het geticht "La Sainte Union" (later: "Le Sacré Coeur") in de Leperstraat werd er in 1934, op méér dan twee meter diepte, een muntstuk ontdekt van keizer Maximianus Herculius (286-305).

9) Om volledig te zijn nog dit:

Enige tijd geleden heeft een van mijn vrienden - een betrouwbaar historicus - mij gezegd dat er te Popringe een Gallische munt gevonden werd. Ik heb dit geldstuk echter zelf niet in handen gehad...

10) RENINGE.

Vóór 1900 rond men in deze gemeente een pot gevuld met 60 Romeinse zilverstukken, die allemaal - naar het heet - van Maximinus I (235-238) waren. De Rijksdienst voor Opgravingen onderzocht deze muntschat in 1908.

Hier is echter weer een uitweiding nodig.

Te Beveren-Leie werd er rond oktober 1937 bij het graven van een kelder een zeer belangrijke muntschat ontdekt, waarover ik in 1968 een wat uitgebreider studie liet verschijnen in het tijdschrift "De Leiegouw". Deze schatvondst bevatte rond de 850 bronzen geldstukken, waarvan er - na veel moeite - 458 konden samengebracht worden en nadien onderzocht. Welnu: de sluitmunt is ook van Maximinus I (235-238).

Als we nu de muntschat van "Elverdinge" eens opnieuw bekijken - erde 196 munten uitgegeven ten tijde van Postumus (259-269), die in deze laatste vondst voorkomt, een buiten beschouwing laten - dan stellen we vast dat de sluitmunt ook te "Elverdinge" van keizer Maximinus I is (235-238). Waren er geen munten van Postumus (259-269) bij geweest, dan zou iemand die niet bekend is met de Romeinse numismatiek, geneigd zijn te veronderstellen, dat de muntschat van "Elverdinge" eigens ten tijde van keizer Maximinus I (235-238) ingegraven werd. Welnu het is duidelijk dat dit pas zo'n 30 jaren later geschied is (na 266).

Men moet dus steeds zeer omzichtig te werk gaan, wanneer men de ingravingsdatum van een muntschat wil determineren. Een sluitmunt geeft alleen de "terminus post quem" van de indelving; dus het tijdstip waarna een muntschat in de grond werd verborgen. Er kan dus heel wat tijd liggen tussen de datum van de uitgifte van de sluitmunt en het moment van de ingraving van de muntschat. Zo heeft M. Thirion uit de bewaringstoestand van de jongste vier munten uit de muntvondst van de Doerlykestraat te Beveren-Leie, alsmede uit de inwendige samenstelling van de muntschat het besluit getrokken dat het geheel pas in de jaren 250-262 zou zijn ingegraven. Aan de "steek" van de jongste vier munten is duidelijk te merken dat zij een tijdlang in omloop geweest zijn.

We herhalen het nog eens: er kan een min of meer lange periode verlopen zijn tussen de datum van uitgifte van de jongste munt (de sluitmunt, die de muntenreeks afsluit) en het ogenblik van de ingraving.

Dit is - mijn inziens - zeer waarschijnlijk ook het geval voor de twee muntschatten van Nerhem, deze van Roiringe en die van "Wulveringem".

11) WATOU.

Vit deze gemeente zijn mij twee vondsten bekend:

- a) - Rond 1895, vond een werkmans die zijn land - gelagren in het zuid-oosten van Watou, 'op een kwartier gaans van de kerk' - aan het ompspitten was, een Gallisch zilverstuk met de beeldenaar van Comios, koning der Atrebaters. De voorkant stelt een gehelmde kop voor, met het opschrift: Carmanos, en de keerzijde: een galopperend paard, tussen wiens poten een klaverblad is afgebeeld. Het opschrift luidt: Comios.
- b) - Volgens een mededeling van H. Adriaen werd er, na de wereldoorlog 1914-1918, te Watou een uitstekend bewaard zilverstuk gevonden met de beeldenaar van keizer Augustus (27 v. Chr. - 14 na Chr.). Deze 'denarius' werd aangetroffen bij het omploegen van een perceel land, tussen Watou - Abele en het gehucht Collécanes, aan de Franse grens.

12) WERKEN.

Baron A. de Loe, die eind September 1898 naar Werken was gekomen om er door de Ryksdienst voor Opgravingen een proefleuf te laten openen op de "Hoge Andjoen" vernam toevallig, dat de kinderen van landbouwer J. Deseure enige tijd voordien een groot aantal Romeinse munten hadden gevonden. Hij slaagde er in 86 van deze geldstukken voor het Museum van het Jubelpark te Brussel te ruwerven. Hij liet eveneens de verhevenheid, waarin die muntchat ontdekt was geworden, nauwkeuriger onderzoeken en was zo gelukkig een aantal fragmenten over te vinden van de aarden pot, waarin de geldstukken zich oorspronkelijk bevonden hadden.

De muntchat was ingedolven geworden in een kleine hoogte gelagren langs de Colrebeek, tussen de "Hoge Torhoutstraat" en de "Steenstraat", op nagenoeg 300 meter van deze laatste.

Baron A. de Loe was er nochtans niet in geslaagd gans de muntchat te bemachtigen. In augustus 1908 gelukte het Baron de Naere d'Aertrycke nog 18 andere geldstukken - affomstig uit dezelfde vindplaats - voor de verzamelingen van het Jubelpark - Museum aan te schaffen, zodat er al te samen 104 munten - waarschijnlijk nog niet de totaliteit van de vondst - konden samengebracht worden.

De muntchat van Werken werd door G. Cumont, in 1899 en 1905, op doorgaans betrouwbare wijze gedetermineerd, aan de hand van de toen bestaande naslagwerken.

In 1950 achtte M. Thirion het nochtans nodig de munten aan een nieuw onderzoek te onderwerpen.

De muntreeks van Werken bestrijkt - voor zover ze bekend is - een periode lopende van keizer Trajanus (98-117) tot en met Postumus (259-269). De jongste munt of sleitmunt, een 'kleinbrons' van Gallienus, dateert uit

266/267. M. Thirion is van oordeel dat deze muntschat tijdens de laatste maanden van het jaar 267 in de grond werd gestopt; dus misschien wel op hetzelfde tijdstip ongeveer als de schatvondst van 'Elverdinge'.

? 13) WULVERINGEM? WULVERGEM?

14) We besluiten deze lange opsomming met de problematische muntvondst van Wulveringem. Ik zeg 'problematisch' want er kan best een verwarring gebeurd zijn tussen de gemeentenamen: Wulveringem en Wulvergem. Ik ben dit toch niet zeker want er zijn wel enkele afwijkingen en verschillen in de beschrijvingen van deze vondst(en).

Volgens een relaas van <Baron de> Bethune, uit 1846, zou er te Wulveringem in december 1845 een antieke kruik gevonden zijn met ongeveer 200 'grootbronzen' muntstukken, gaande van Antoninus - Pius (138-161) tot en met Commodus (180-193). De schat - zo schrijft hij - stak een voet onder de grond. Jammerlijk genoeg - vervolgt hij - kwam de vondst de oudheidkundigen te laat ter ore... De boeren hadden de geldstukken reeds onder elkaar verdeeld en - al tijd volgens <Baron de> Bethune - het grootste deel ervan vernield, omdat zij zich wilden vergewissen of deze soms niet van edelmetaal gemaakt waren...

De muntschat waarover <Baron de> Bethune het heeft bevatte - als we zijn opsomming mogen geloven - geen munten van Lucilla (± 147-183), de gemalin van keizer Lucius Verus.

Volgens een beknopte mededeling - verschenen in 1845 in de "Handelingen van het Genootschap 'Société d'Emulation'", te Brugge - bevatte de muntschat van Wulvergem ~~er~~ wél. Het waren zelfs de merkwaardigste van deze vondst.

Toch blijf ik denken dat de gelijkkluidendheid van beide gemeentenamen gemakkelijik aanleiding kan gegeven hebben tot verwarring. De vondst te 'Wulvergem' werd verricht 'rond 1845' door een wagenmaker woonachtig in de buurt van het kerkhof, tijdens het delven van een put vóór zijn woning. De muntschat bevatte 'rond de 275' munten.

De ontdekking te 'Wulveringem' gebeurde op de binnenplaats van een hoeve. Je ziet het zelf: heel wat verschillen in het relaas van de vondst(en). Lou het dan toch om twee verschillende muntschatten gaan? Het is goed mogelijk. Maar helemaal zeker, ben ik het toch niet.

Enkele vaststellingen

Moest je het 'ongelengeduld' hebben om deze lange lijst van vindplaatsen uit onze streek - die je zoeven gelezen hebt - eens opnieuw te overlopen, dan zou je eigenaardige vaststellingen kunnen doen, o.a. de volgende:

I. EERSTE VASTSTELLING

1) Het gebied, dat we in dit artikel bestrijken, is maar een klein deeltje van Westvlaanderen. En toch is de concentratie van muntvondsten er

- alle verhoudingen in acht genomen - bijzonder hoog, vergeleken met de rest van onze gewest.

Zo werden er in onze streek - voor zover we weten - op 4 plaatsen muntten van Gallische volkstammen aangetroffen (n.l.: te Bilschote, Oostvlieteren, Peperinge en Waton). Dit is een vierde van het totale aantal vindplaatsen, die mij in onze Provincie bekend zijn. In reken de Panne er verijheidshal-
oiet bij. Daar kwamen twee Gallische muntten aan het licht, die toegeschreven worden aan de Ambiani (= de bewoners van de streek van Amiens). De Panne ligt wel in de Westhoek, maar niet in het door ons ontschreven gebied.

We mogen dus gerust zeggen, dat de Westhoek - en méér bepaald de streek aan de Yzer en de Leperlee - in de tijd van de 'Oude Belgen' (waren het hier Morini of Menapii?) wel dichter bewoond moet geweest zijn dan, b.v., 'Kandig Vlaanderen'. We maken nochtans een uitzondering voor het gebied van Leie, Mandrel en Schelde, dat in de Keltische periode zonder twijfel ook een naar verhouding dichte bewoning kende.

2) Overlopen we nu de vindplaatsen van Romeinse muntten. Wat stellen wij, ook nu weer, vast?

De inventaris, die ik in 1960 samenstelde, somt niet minder dan 55 West-
vlaamse gemeenten op, waar vondsten van Romeinse geldstukken werden gedaan. Welnu de lijst die we hierboven voor onze streek aanlagden, telt niet minder dan 13 gemeentenamen; dus (haast) weer een vierde van het totale aantal. Opnieuw een verbaazend hoog percentage als men de verhouding in oppervlakte bekijkt.

Wat méér is: onze inventaris van 1960 vermeldt 26 gemeenten waar echte muntschatten (gesloten vondsten) uit de Romeinse tijd ontdekt werden. In vijf gemeenten kwamen er zelfs twee aan het licht (o.m. te Mers-
hem); zodat er in het totaal 30 echte schatvondsten beschreven staan. Welnu van dit aantal zijn er 8 in onze streek gelocaliseerd. Dit is dus opnieuw (méér dan) een vierde. Dit kan toch geen toeval zijn.

Vatten we dus samen: Een dergelijke concentratie van muntvondsten, da-
torend zowel uit het Keltisch als uit het Gallo-Romeins tijdperk, is voor Westvlaanderen bijzonder ongevoon. Zij moet wel het vermoeden doen rijzen dat er, in voornoemde pe-
rioden, in onze streek een betrekkelijk dichte bewoning moet geweest zijn, en dat er hier tenens een niet onbelangrijk net van verbindingswegen moet bestaan hebben (waarin b.v. de Yzer en de 'Stonstraat' een voorname rol zullen gehad heb-
ben). Ik herhaal het: de densiteit van de muntvondsten in een streek, die per slot van rekening toch maar een zeer beperkt gebied beslaat, is werkelijk opval-
lend, en veronderstelt een bewoning die ongetwijfeld hoger ligt dan in andere delen van Westvlaanderen, behalve in de Leie- en Scheldegewest.

II. EEN TWEEDE VASTSTELLING is deze:

Het kan eveneens verwondering wekken dat alle muntschatten - waarvan wij ongeveer de samenstelling kunnen of kunnen vermoeden - eindigen met munten uit de tijd van keizer Gallienus (253-268) en (of) de tegenkeizer Postumus (259-269).

Als wij - om de hoger uiteengezette redenen - de twee muntschatten van Merkem meerekenen, hebben we voor Westvlaanderen 10 gesloten muntvondsten, waarvan de jongste munten dateren van Septimius Severus tot Gallienus (253-268), en die geen enkele munt van Postumus bevatten. Merkwaaardigerwijze zijn al deze muntschatten gekoncentreerd in de Leiestreek (Beveren-Leie, Marke, Waregem, Werwik, Wevelgem) en het gebied langs de Yzer en de Teparlee (Merkem I en II, Noordschote en Peninge; allemaal grensgemeenten van Luidschote).

De muntschatten daarentegen, die wel munten van Postumus (259-269) bevatten, hebben een veel uitgestrechter verspreidingsgebied (Dadizela, Branouter, 'Elverdinge', Izenberge, Lichtervelde, Werken, Wijtschate). Hoe komt dat toch?

We kunnen ons niet van de indruk ontdoen, dat er in de Yzer - en keiegonwen iets heel ernstigs moet voorgevallen zijn, in de paar jaren die de machts-greep van Postumus voorafgingen, zodat de bewoners van deze streken zich genoodzaakt zagen hun geld ijlings weg te stoppen. Maar over deze gebeurtenissen zullen wij later spreken.

Stellen we ons eerst eens de vraag waarom men in die tijden zijn fortuin eigenlijk in de grond verborg en bewaarde.

Oorzaken van de ingravingen

Bij het bepalen van de oorzaken die aanleiding hebben gegeven tot het ingraven van een muntschat, dient men er natuurlijk rekening mee te houden, dat niet alle vondsten noodzakelijk in tijden van oorlog en gevaar in de grond werden verstopt.

Schatten werden ten allen tijde - zowel in vredes- als in oorlogstijd - in de aarde verborgen. Er bestond in oude tijden nog geen papieren geld. Men kende alleen munten uit goud, zilver en brons (zelden uit andere legeringen). Ook in vredige tijden stopte men zijn spaarcenten vaak in een kruik, plaatste er een dekfel op en verborg alles op een geheime plaats (b.v. onder de vloer van zijn woning of ergens in zijn tuin). Zo beveiligde men zijn geld nog het best tegen brand en diefstal. Een geheime bergplaats in de bodem was immers de veiligste plaats waar het geld, dat men voorlopig niet vandoen had, verborgen kon worden.

We herhalen het: het wonderlijke is niet, dat men zijn geld in de grond stopte - dat deed men tijdens de Wereldoorlogen ook! - maar wel, dat men het er nadien niet meer uithaalde, vermits er, eeuwen en eeuwen later, tot op onze dagen, nog altijd muntschatten ontdekt worden.

Eén van de oorzaken hiervan kan zijn, dat de eigenaar gestorven is vooral als hij zijn familieleden of iemand anders kon inlichten over de bergplaats van zijn geld.

Hij herhaalt het nog eens: het wonderlijke bij een schatvondst is dat het geld achteraf niet weggehaald werd. Dit moet een dwingende reden gehad hebben.

En vindt men in een bepaald gebied - b.v. in ons gewest - een ongevoorn groot aantal muntschatten uit ongeveer dezelfde tijd, dan moet er een meer algemene oorzaak geweest zijn van al deze ingravingen en vooral van het feit dat ze nadien niet meer weggehaald werden. Dat was meestal een oorlog of een plundertocht. Wat strooptochten of razzia's aan narigheid meebrengen, weet iedereen. Maar ook oorlogen, gevoerd verre van hier, kunnen heel wat ellende veroorzaakt hebben. Oorlogen veronderstellen vanzelfsprekend herhaalde troepenbewegingen; en ongedisciplineerde of muitende legeren eenheden roven gemakkelijk alles wat niet te heet of te zwaar is uit de al of niet verlaten dorpen waar ze voorbijtrekken of inkwartieren.

Vergeet ook niet dat de soldaten die hier in de Romeinse tijd opereerden van een andere 'nationaliteit' of stam waren dan de inwoners van ons gewest.

Het spreekt dus vanzelf, dat er in troebele tijden méér schatten aan de aarde werden toevertrouwd dan in rustige jaren; en er bleven ook méér schatten in de grond steken, omdat de eigenaar gedood werd of in zuren haasten had moeten vluchten... en achteraf niet meer kon terugkeren om zijn spaarcenten weer op te delven.

Van een overstromingsramp, een 'invasie' of 'transgressie' van de Noordzee - zoals in de Vlaamse kustvlakte - moeten we voor ons gewest ook niet denken, vermits gans de streek die wij in deze Bladzijden bestrijken (en dus ook de 13 gemeenten, waarvan wij de muntvondsten hoger opgesomd hebben) - op enkele plaatselijke uitzonderingen na - gedurende gans het Keltisch en Romeins tijdperk - droog bleef, vermits ze boven de overstromings- en sedimentatiegrens lag. Trouwens de grote watersnood begon slechts tegen het einde van de IVde eeuw, terwijl onze muntschatten (haast) zonder uitzondering in het derde kwart van de IIIde eeuw in de grond gestopt werden.

Mogen wij resumeren?

Het feit dat men in onze streek - en ook elders - zo opmerkelijk veel muntschatten in de bodem verborg, op ongeveer hetzelfde tijdstip, en dat er noodgedwongen moest later zitten, moet dus wel een andere oorzaak hebben. We zeiden het daar net: deze oorzaak is voor ons gewest niet te zoeken in een of andere natuurramp (zoals b.v. een transgressie van de zee) maar in zeer ernstige gebeurtenissen van politiek - militaire aard.

Doch wat is er hier in de streek, in dit derde kwart van de III^{de} eeuw, toch gebeurd, dat de bewoners er toe noopte ijlings op de vlucht te slaan, met achterlating van hun geld?

Metalen geld is natuurlijk zwaar om mee te sleuren... als men er veel heeft! (de muntschat van Beveren - Leie woog rond de 20 kg), en veel mensen gaven er daarom de voorkeur aan hun goud- en zilvergeld mee te nemen (als zij er de tijd toe kregen!) en de rest van hun fortuin (vooral bronzen geld) in de grond te stoppen; natuurlijk met de gedachte hun spaarcenten, bij hun terugkeer, weer te vinden en eventueel boven te halen.

Veronderstel eens, dat je te gewoonte had je geld - ook in tijden van vrede - in de bodem te bewaren; en je moet dan op een dag onverhoeds en in 'vliegende haart' vluchten voor naderende soldaten of piraten om je rege lijf te redden... Heb je dan de tijd om nog slug eerst een pak metaal uit te delven, en nog veel goesting om die zware vracht, soms over grote afstanden, mee te zeulen? Men nam de beem - zolang het nog kon - uit lijfsbehoud... For het beste geval had men een paard, een kar of een wagen of misschien een boot. Doch veel mensen moesten te voet vluchten.

Maar de vraag blijft nog onbeantwoord: waarvoor moesten de mensen van onze streek tijdens het derde kwart van de III^{de} eeuw (plots) op de vlucht? Tijdens welke ongetwijfeld tragische gebeurtenissen vonden velen wellicht een ellendige dood?

Er moeten hier, in die jaren, gruwelijke dingen gebeurd zijn. Men haat zijn harte en goed toch slechts in uiterste nood achter.

Zuidschote, gelegen langs weerszijden van de Ieperlee en doorkruist door een antieke weg (twee invalbroute's!...), zal er ook wel zijn deel van gekregen hebben. Maar vooraleen deze gebeurtenissen te beschrijven, willen we even verder terugkeren in het verleden, toen alles hier nog vrede was.

Pax Romana

De mensen hebben hier - eens dat de verwikkelingen, die gepaard waren gegaan met de Romeinse verovering, achter de rug waren - een lange periode van pax en vrede mogen smaken.

Als mijn vermoeden juist is dat omzeggens alle schatvondsten uit ons gewest na de jaren 257/258 ingegraven werden, dan ligt ook de gevolgtrekking voor de hand, dat onze streek, tijdens de eerste paar eeuwen van het Romeins bewind en nog in de eerste helft van de III^{de} eeuw, een periode van praktisch ongestoorde vrede (de zo gezeggen 'Pax Romana') moet hebben gekend. Dit is trouwens ook het geval geweest voor gans West-Vlaanderen, ja zelfs! voor de gehele 'Gallia Belgica'.

Steden (zoals: 'Ateutuca Tungrorum' = Tongeren), agglomeraties (zoals: 'Turnacum' = Doornik, op de Schelde) en kleinere 'vici' (zoals;

'Cortortacum' = Kortrijk, op de lei) ontstonden of namen (grote) uitbreiding. Handel en nijverheid bloeiden. Op het platteland ontstonden - ook in Vlaanderen - 'fundi', dit zijn landelijke domeinen, waarop 'villa's' (hier = grote landbouwuitbatingen, met korenhuis en alle andere bijhorende hoeve-gebouwen) werden opgericht. Ook de bestaande verkeerswegen werden gevoelig verbeterd en uitgebreid. Keizer Claudius (41-54) begon een groot-scheeps wegennet aan te leggen, 'Bagacum Nerviorum' (= Barval) groeide uit tot een aarterangs- wegensnooppunt, o.a. doorkruist door de zeer belangrijke heerbaan die Boulogne (aan de Noordzee) met Keulen (op de Rijn) verbond. Het werd één van de grote steden van onze Noord-gouwen, met een monumentaal drieladig 'forum' (= marktplein).

Maar laten we dichterbij onze streek blijven.

Het is mogelijk dat er hier toen onzert - laten we zeggen vanaf de tweede helft van de Iste eeuw of misschien later - door het Romeins bewind reeds aan grondverdeling werd gedaan. Toch lijkt het mij niet zeer waarschijnlijk, dat onze Schoten, die toen natuurlijk tot het 'Houtland' behoorden en nog bossigk warere, in die periode, de 'centuriatio' hebben gehad. Dit woord is afgeleid van 'centuria', wat in het krijgswezen een afdeling van honderd (= 'centum') man betekent. De 'centuriatio' bestond in het volgende: een bepaald gebied - geschikt voor de landbouw, de schapenfokkerij of de teelt van rundvee - werd volgens bepaalde assen in vierkanten ingedeeld, die dan aan hun eigenaars werden toegewezen, hiëronder zonder twijfel veteranen van het leger.

Dit was in grote gebieden van 'Gallia Belgica' zeker het geval, b.v. in Haspengouw en de vruchtbare dalen van het Walenland. Op die kleine hadasterperceelen - die soms slechts 300 meter zijde hadden (toch nog 9 hectaren!) - bouwde men eenvoudige woningen in vakbouwwerk ("plak en stak") op steentokkel. Zo is het te begrijpen, dat er van die 'vroegste' hofsteden en van al die huizen te lande, weinig weergevonden werd. Later werden ze omgebouwd in steen, als dit voorhanden was of gemakkelijk kon aangevoerd worden. Maar hier zijn er - voor zover ik weet - nog geen sporen van Romeinse villa's ontdekt. Misschien kunnen er, door luchtfotografie b.v., nog ooit eens grondsporen en tracé's van oude fundamenten weergevonden worden. Wie weet!

In sommige van onze gouwen ontstonden er te lande - we zeiden het al - ook grote domeinen (= 'fundi') met grotere villa's en alle er bij horende gebouwen, zoals: woonhuizen voor de eigenaar en het personeel, schuren, stallen, schaapskooien, 'overbieren', bergplaatsen voor het landbouwgerief, 'wagengaten', enz., enz.; dus alles wat bij grotere landbouwuitbatingen behoort.

Misschien was de 'villa de Scotis', waarvan in oorkonden uit de XI^{de} eeuw sprake is, eertijds een van deze Gallo-Romeinse landgoederen. In genoemde eeuw - doch ongetwijfeld reeds veel eerder - was de 'villa de Scotis' een grafelijk domein, waarvan de 'heerlijkheid' ('het' dominium) - met alle daaraan verbonden heerlijke rechten - zich oorspronkelijk, naar alle waarschijnlijkheid, over ganz het grondgebied van Schoten (het latere Noord- en Zuidschote) uitbreidde. De graven van Vlaanderen waren er, van overouds, belangrijke eigenaars en ook 'dorptheer', wat wel kan wijzen op een zeer oude oorsprong van het domein van Schoten.

Deze veronderstelling is toch niet zo onwaarschijnlijk als ze, op het eerste gezicht, wel kan lijken.

De benaming Schoten kan immers reeds heel lang aan onze streek gegeven zijn geworden. Onze 'drieling-dorpen': Bijlschote, Noordschote en Zuidschote zijn reeds vanaf zeer oude tijden (we bedoelen daarmee: nog vóór de zgn. 'Flandriaanse Transgressie', die ca. 5.500 v. Chr. begon) altijd echte schoten geweest; dus een soort landtongen, die uitoprongen in een merkelijk lager gelegen gebied.

Vergelijk hier de plaatsnaam Schoot, bij Noordwijk, in Zuid-Holland. Daar betekent het woord: 'een hoek hoger liggend land, dat uitsteekt in een marassig gebied'.

Welnu: het woord schoot (of schote) gaat terug tot de Indogermaanse stam of wortel: *skeud. Tot de Indogermaanse taalgroep behoren o.a.: de Italische talen (met als voornaamste vertegenwoordiger: het Latijn; vermelden we hier terloops - in verband met ons schote - het Latijnse woord: scutum = schild). Tot diezelfde taalfamilie behoren ook de Keltische (o.a. het Breton, het Iers en het Schots), de Germaanse en de Griekse talen.

Onze Schoten kunnen dus best hun benaming gekregen hebben van de 'vroegste' bewoners van onze streek; maar ook van de Kelten, Latijnen of Germanen. Je ziet het: veel wijzer heeft de etymologie (= de naamverklaring) ons niet gemaakt. Het kan alle kanten uit met Schoten. We kunnen gewoon niet met zekerheid - zelfs niet met enige kans op onwaarschijnlijkheid - de ouderdom van de 'villa de Scotis' vastleggen.

Misschien kan het zijn met hebben hier aan te stippen dat de Ieperlee(t), die ons grondgebied doorsnijdt, toen de rechtstreekse waterweg was naar de Noordzee en dat de wegen over land (komend uit het noorden van Diksmuide en uit het westen van Poperinge) toch wel heel oud moeten zijn. De belangrijkste arm van de Ieperlee werd later 'gekanaliseerd'.

Het is best mogelijk dat de 'villa de Scotis' - waarvan we gerust mogen aannemen dat zij reeds in de IX^{de} eeuw een grafelijke villa is geweest - oorspronkelijk een Karolingische finis was. Daarmee is echter niet bezegd, dat ze nog uit de Romeinse tijd stamt. Bij lange niet!

We zelden het reeds; de Romeinen waren prima-wegenbouwers. En in veilige tijden was er een druk verkeer op die banen. Er ontstonden pleisterplaatzen en 'afspanningen' langs die wegen, voornamelijk aan de kruispunten, maar ook gehuchten, wijken en kleine of grotere agglomeraties.

De 'vici' van Cortoriacum (= Kortrijk), Viroviacum (= Wervik) en Oudenburg mogen, in dit verband, hier zeker vermeld worden.

Ik ben geneigd te veronderstellen dat het gehucht "Luzerne", gelegen aan de scheiding van Boezinge en Luidschote en aan de 'kruising' van de 'Steinstrate' en de oude 'Seperstraat' (die Noordschote, alver Boezinge, met Ieper verbond) zo'n oude 'afspanning' of pleisterplaats was. De mannen van de keizerlijke post ('de' curbus publicus'), de reizigers en rondtrekkende handelslieden konden er aftappen, een korte rust houden, zich voeden en zo nodig zelfs overnachten.

Ook de naam 'Luzerne' doet aan iets dergelijks denken. Ik vermoed namelijk dat de naam 'Luzerne' iets te maken heeft met het Latijnse woord 'Lucerna', dat lamp betekent, alsook met het woord 'Lucere': blinken, schitteren, en vandaar: duidelijk te zien zijn, (van verre) in het oog vallen.

Waarom zou er daar - ten tijde van de Romeinen, en wie weet ook vroeger al - niet een pleisterplaats of zelfs een klein gehucht kunnen bestaan hebben, dat's avonds (goed of redelijk) verlicht was... en aldus al van verre te merken?

Als mijn veronderstelling juist is, dan was er nog wat verkeer en handelsbedrijvigheid aan dat wegengknooppunt! Men hoorde en men zag er, of en toe, troepen-eenheden met hun legertrios halt houden of voorbijtrekken; men hoorde en men zag er de koetzen van de keizerlijke post voorbijratelen, of de mannen die hun paarden uitspanden en zelf wat rust namen. Musiciens was Luzerne een 'poststation', een wisselplaats waar mannen en paarden 'afgelost' werden. Goed uitgeruste voerlui en trekdieren namen dan de postkoetzen over en trokken, b.v., verder over de "Steinstrate" noordwaarts. Musiciens was hun volgende pleisterplaats; Werken. Die naam doet ons denken aan 'verdedigingswerken', dus aan een versterkte plaats langs de 'keerweg' naar het noorden.

Te Luzerne kwamen er ook handelslieden voorbij met hun vierwielige vrachtwagens en tweewielige cabriolets. De Galliërs hadden altijd uitgemunt in de wagenbouw en in het vervaardigen van paardetuig.

In recentere tijden - en tot voor kort - was er (altijd?) een 'smisste' en zelfs een wagenmakerij op Luzerne en ook winkels. En nu zijn er nog altijd viers herbergen (wat toch heel wat minder is dan voor de Eerste Wereldoorlog!).

Dit alles doet toch wel nadenken...

Mag ik hier - nog altijd in verband met de etymologische betekenissen van de plaatsnamen uit onze streek - even een uitweiding maken?

Onder de vele plaatsnamen in ons gewest die mij speciaal intrigeren wil ik - bij wijze van voorbeeld - STARELE vermelden.

Er lag in Wallonië een Gallo-Romeinse 'vicus', die destijds 'Stabulum' heette (nu noemt die gemeente: Étalle). 'Stabulum' betekent in het klassiek Latijn eigenlijk: een standplaats, een verblijf, zowel voor dieren (stal) als voor mensen; en in het laatste geval kan het ook een "gemene herberg" beduiden. Ik bedoel daarmee niet dat er, in de Romeinse tijd, te Starele een "onafzienlijke" herberg stond. Het woord "gemeen" kan vele betekenissen hebben en hier een volke, landelijke herberg of "afspanning" beduiden.

De naam 'Stabulum' wijst inderdaad op een "afspanning" waar men zijn paarden kon uitspannen en op stal zetten; en voorts zichzelf kon verkwikken en ontspannen.

In een Latijnse oorkonde van het jaar 1110 heet Starele: 'Stafala'. Ik denk dat die plaatsnaam uit het Latijnse 'Stabulum' is ontstaan.

Bij Ubbel, in Brabant, ligt er een plaats die 'Stalle' heet en de naam betekent daar alleszins: 'stalling'.

Ik voel persoonlijk niet zo veel voor een afleiding uit het Germaanse woord: 'staf', in de betekenis van paal (*'stapula'). Starele zou dan een verkleinwoord zijn van 'staf' of misschien zelfs een samenstelling gevormd door de woorden 'staf' + 'lo'.

Het woord: 'lo' heeft - ook in Westvlaanderen - verschillende betekenissen (o.a.: 'klein bosje', 'laaggelegen, moerasige en beboste streek'). Het woord is namelijk verwant met het Latijnse 'lucus' (= 'open plek in een bos'; vandaar: 'bos' en 'heilig bos').

Bij Boxtel (in Nederlands Noord-Brabant) ligt er een plaats, die nu 'Stapelen' heet, maar in een oorkonde van 1134 vermeld wordt onder de benaming: 'de Stapelo'. Deze plaatsnaam bevat klaarblijkelijk de woorden: *Stapula (= paal) en 'lo'. Gaat het, wat het eerste lid van deze plaatsnaam betreft, om palen die dienden voor een afscheiding? Of mogen wij denken aan de paal die, in de heidende tijd, in het midden van een 'dingplaats' opgericht werd (= een plaats waar gedingen of rechtzoden gevoerd werden? Of moeten we denken aan een paal die - volgens de toenmalige gebruiken - midden op een grafheuvel geplaatst werd; zodat er in verband kan bestaan met oude religieuze plechtigheden, die dan in een open plek van een beboste streek = 'lo', bij zo'n grafheuvel of 'tumulus' (of plaatsnamen als Tomberg, Tommel, Tomme, enz.) gehouden werden?

Ik voel niet veel voor al die verklaringen.

Ons stovore ligt boven de overstromingsgronds van de laat-Romeinse periode en is geen moerassige streek. Ik houd het dus liever bij mijn eerste verklaring: 'Stavelo' was in de Gallo-Romeinse periode een 'afspanning', met al wat er bijhoort en omheen woont; dus een gehucht in den aard van 'Luzerne', of misschien zelfs een dorpje.

Maar wat voorafgaat zal toch wel gebleken zijn, hoe moeilijk het is een plaatsnaam op een volledig, beredigende manier te verklaren.

Maar nu genoeg uitgeweid!

Keren we terug naar de tijd rond het midden van de III^{de} eeuw.

Onze streek had een lange periode van 'haast' ongestoorde vrede gekend.

Misschien moeten we toch - om volledig te zijn - een uitzondering maken voor de periode van keizer Marcus-Aurelius (161-180), toen een reeks invallen, kort vóór 175, het land van de noordelijke Belgae teisterde.

Tijdens het bewind van deze keizer overvielen de gerustde Chauken immers de Vlaamse kuststreek (waaran de strandlijn in dien tijd heel wat noordelijker lag dan nu (de zgn. 'Romeinse Regressie'); terwijl de over beruchte Chatten, uit Hessen, onze gewesten meer landinwaarts teisterden. Of een van deze stammen tot hier doorgebrongen is, weten we niet. Ik denk echter van niet, want ik ken geen enkele muntrondst in onze streek, waarvan de ingraving dateert uit deze jaren. Het kan natuurlijk zijn dat we hier onrechtstreeks toch 'van de brokken deelden' en dat de streek niet zo veilig was.

Maar de grote, de rampzaligste katarstrofe moest nog komen. Het zou nog wel een drie-kwart eeuw duren.

Ondertussen vervlogen de jaren. De bewoners van ons gewest bleven leven naar de trant van hun voorvaders. Ondanks alle 'romanisatie' door de gerdiensst en administratie opgedrongen, bleef veel over van de oude zeden.

Keltisch werd in onze gewesten nog gesproken in volle IV^{de} eeuw. Aan de regionale klederdrachten werd vastgehouden; men bleef kapmaartels dragen (de zgn. 'cuculli' of kouwels), sandalen en laarzen naar Keltische mode, tunieken van lokale truit en klederen met franjes.

Ook de lokale goden en godinnen bleven in ere. In de nederzetting van Stavelbake-Statzgem (gelagen bij 'De Gavers'), die tot een der belangrijkste in Westvlaanderen behoort, werden veel sporen gevonden van een locale eredienst; o.a. fragmenten van pijpaarden beeldjes ('terra-cotta's') die een twintigtal types vertegenwoordigen (o.m.: zittende 'moedergodinnen', afbeeldingen van 'Venus', het type: 'godin met schouderriem, enz., enz.).

Die aarden beeldjes, alsook (de resten van) de drinkbekertjes, waarover straks zal gesproken worden, werden gevonden in een reeds gedeeltelijk door afgravingen verstoord en vernieldes 'favissa'; d.i.: een soort (afval-)kuil waarin de cultus-voorwerpen en ex-voto's naderhand werden geborgen, om ze voor 'profanering' te behoeden.

Ook de aanwezigheid in dit 'sacrarium' van (fragmenten) van bijna 100 kleine aarden (drink-) beertjes is merkwaardig te noemen.

De rijkpaarden beeldjes zijn ongetwijfeld ex-voto's. Ze werden door de gelovigen o.m. geofferd om aan een gelofte te voldoen of uit dankbaarheid om een verstreken gunst.

Ook het groot aantal vrouwelijke voorstellingen in de vondst te Stasegem (er zijn niet minder dan 103 'Venus'-beeldjes bij!) mag worden afgeleid dat de cultus er betrekking had op een vrouwelijke godheid; onmogelijk en van die lokale moedergodinnen die vooral in Gallië een grote vereering genoten. Het waren vruchtbaarheidsgodinnen, die aangeropen werden om de vruchtbaarheid bij mens en dier te bevorderen evenals de groei van de gewassen. Ze vond men in de Harelbeke 'favissa' een aarden borstbeeldje van een jongeling, 3 of 4 vrouwenbusten, beeldjes van een duifje (2), een haan (1), en stier (1), maar vooral van paarden - met of zonder ruitier (fragmenten van liefst 22 terra-cotta's!) en van ronden (6 stuks).

De aarden beertjes, waarover hier sprake is, worden in Gallië (kaast) uitsluitend in heiligdommen en in de er bijhorende bronnen aangetroffen.

Ook thans nog ontmoet men in Frankrijk, dikwijls in de buurt van kerken en kapellen, van die 'sacrals' bronnen, die in de christelijke periode 'gehersteld' werden. Ze bleven het voorwerp van een zekere vereering en de mensen kwamen er heen op 'bedevaart'. Men werpt er thans nog geldstukken in. In Bretagne zag ik, enkele jaren geleden, nog verscheidene van zulke 'sacrals' bronnen, en heel wat kapellen zijn er bovenop gebouwd. Het 'heilbringend' water ontspruit in het heiligdom, en loopt dan langs een geul naar buiten.

Er is dus gegronde reden aanwezig om te denken dat de cultus - in en rond het Gallo-Romeins heiligdom bij de zovers te Harelbeke - ook iets te maken heeft met de 'vereering' van het 'geneeskrachtig' en voor mens, dier en akkers zo weldoend en onontbeerlijk water.

De vrees te Harelbeke - Stasegem moet rond 275-276 verwoest zijn geworden of verlaten. De muntwraek (dit is het geheel van muntvondsten uit een bepaalde nederzetting) van Harelbeke - Stasegem eindigt omtrent 272-273 met een munt van Tetricus II. Jongere munten werden er nooit gevonden, zodat het gerechtvaardigd is aan te nemen dat die nederzetting tijdens de invallen van 275-276 ten onder ging.

Of er ook in onze streek zo'n locale credient bestond, en of er misschien ook hier ergens een tempeltje (= 'fanum') bestond is best mogelijk en zelfs waarschijnlijk, Maar het blijft een louterse veronderstelling, zolang er in de streek geen sporen van iets dergelijks worden weergevonden. Wellicht ligt er ergens in de buurt één verscholen onder meters-dikke polderklei.

Tiedaar! We hebben weer iets bijgeleerd over de zeden en gewoonten, als ook over de religie van de Gallo-Romeinen uit de Leiegeouw en -onrechtstreeks ook uit onze streek.

Over de bewoning op het platteland kennen we uit de vondsten en de opgravingen ook een en ander.

Vooreerst het uitzicht van een lands gehucht of dorpje. Uit de vondsten kan men afleiden dat er in de Leiestreek overwegend houten huizen of met leem 'besmeerde' vakwerkhuizen werden opgetrokken. En zijn plaatsen bekend (b.v. 'de neren steenacker' en 'de Hooghen steenacker' te Beveren-Leie) waar de grond als het ware 'bezaaid' ligt met allerlei fragmenten van dakpannen uit de Romeinse Tijd. Vele woonsten zullen dus wel bedekt zijn geweest met rode pannendaken. In de Westhoek daarentegen waar men zelden dakpanfragmenten vindt, zullen de meeste woonsten en gebouwen gewone strodakken gekend hebben.

Zoals uit de opgravingen in de Leiegeouw (Wervik, Kortrijk, Harelbeke-Stattegem, Sint-Ellois-Vijve, Beveren-Leie, Deerlijk, enz., enz.) blijkt, waren die constructies gebouwd volgens het aloude rechthoedig grondplan, en geheel van paalgaten, greppeltjes, sloten, ja! sporen van omheiningen wijzen in die zin. Drechte aanwijzingen voor het bestaan van stenen gebouwen, voorzien van verwarming, betonvloeren en bepleisterde binnenmuren, zijn er vooralsnog niet. Alleen te Wervik, Kortrijk en Sint-Ellois-Vijve werden stenen fundamenten (veelal uit Doornikse steen) gevonden, maar tot dusver kon nog geen enkele volledige grondtekening gemaakt worden.

Anderzijds hadden die nederzettingen een vrij grote mate van economische onafhankelijkheid. Zo blijkt uit de aanwezigheid van heel wat maalsteenfragmenten dat de mensen hun graan ter plaatse verwerkten. Er bestond ook een lokale ijzerwinning in de Romeinse Tijd. Op tal van plaatsen werden brodstukken van laagovens voor de productie van smeedijzer, alsook ijzerlakken aangetroffen. Als basis voor die productie werd moerasijzererts gebruikt. Naast de landbouw was er ook veeteelt. Uit de bevindingen die men vond kan de aanwezigheid afgeleid worden van varken, rund, schape of geit en kip.

Veel aardewerk (bruiten, kommen, kookpotten, enz., enz.) werd eveneens ter plaatse vervaardigd in open huilovens veelal en volgens aloude tradities. Alleen de betere aardewerksoorten werden aangekocht (zoals: 'terra sigillata'(1), gevernist aardewerk, amforen van Spaanse afkomst, mortaria, enz.) Veel van die luxe voorwerpen zijn afkomstig uit Centraal- en Zuid-Gallië.

Glas, brons, ivoor, enz., zijn hier (zeer) zeldzaam.

Maar laten we nu verder gaan met onze uiteenzetting en terugkeren naar het midden van de III^{de} eeuw.

We schreven reeds dat onze streken een lange periode van vrede, rust en veiligheid gekend hebben. De grootste bloei situeert zich vooral in de tweede eeuw en de eerste helft van de derde eeuw.

Het derde kwart van de III^{de} eeuw:
een tijd van rampspoed.

Na de jaren 250 werd onze eens zo vredige streek zwaar getroffen door meerdere vernietigende katastrofen, die met zulke verschrikkingen gepaard gingen, dat vele mensen hun zuurgewonnen spaarcenten haastig in de grond stopten - zo deze er al niet vroeger inzaten - en massaal op de vlucht sloegen.

Men moet wel denken aan een 'massale' uittocht van de bevolking, in schrik en beren, zoals er - eeuwen en eeuwen nadien - hier in de frontstreek, weer een gebeuren zou tijdens de verschrikkelijke beginnende van de Eerste Wereldoorlog. Een totale ontvolking... Men mag ook veronderstellen, dat er veel slachtoffers gevallen zijn ter plaatse en dat vele mensen omkwamen tijdens de vlucht. Zelfs zo zij het er levend hadden van afgebracht, durfden ze vaak - na al die gruwelijke ervaringen die ze hadden moeten meemaken - niet meer terugkeren naar hun geboortestreek. Deze bleef jaren en jaren onveilig.

En ondertussen had men zich moeizaam een nieuw bestaan opgebouwd in een verre streek, waar er méér rust heerste. En men bleef er... Daarenboven, grote afstanden afleggen - zonder veel uitzicht en hoop - dwars door onveilige gebieden vol gevaren lokte weinigen aan. Zo bleven vele muntschatten in de grond achter. En geen man die weet hoeveel er, in al die eeuwen waarover wij geen enkel gegeven bezitten, reeds ontdekt werden, noch hoeveel er in de toekomst nog zullen bovenkomen...

(1) 'Terra sigillata' is rood aardewerk beschermd met een laagje glazuur, dat tot doel heeft de potten waterdicht te maken. Het kan versierd of onversierd zijn en werd in talrijke buitenlandse ateliers gemaakt.

Welke waren nu die gruwelijke gebeurtenissen die zich hier in de streek, in dien tijd, afspeelden?

Ik stel de vraag en probeer te antwoorden.

De geschiedenis van die periode leert ons het volgende:

Het Romeinse Rijk maakte toen een buitengewoon ernstige crisis door. De vijftig jaren die volgden op de dood van Alexander Severus, die in 235 vermoord werd door een Trakische generaal, betekenden voor vele delen van het eens zo machtige Imperium Romanum jaren van onbeschrijflijke chaos en verwarring. Er heerste een militaire anarchie. Keizers en tegenkeizers verdrongen elkaar. Het waren meestal soldatenkeizers, voortgekomen uit de officiersrang en sturend op de onder hun commando staande legereenheden. De sympathie van de troepen bleek vaak maar een wankelende basis; de keizers regeerden slechts korte tijd en vonden meestal een gewelddadige dood. Van een centraal gezag was er geen sprake meer. De autoriteit van de te Rome regerende keizers werd in verreikende delen van het Rijk door usurpatoren aangevochten. In enkele gebieden kreeg de macht van de tegenkeizers een wat permanent karakter. Deze streken splitsten zich van het Imperium af en vormden in feite onafhankelijke staten.

In dit verband moeten we hier Postumus (259-269) vernoemen, de stichter van Gallische Rijk, dat Gallië en Spanje omvatte en een tijd lang als een zelfstandige eenheid binnen het Rijk heeft bestaan.

Wanneer men nu de lange lijst overloopt van de Westvlaamse muntschatten, die met voldoende zekerheid kunnen gedateerd worden, dan stelt men vast dat verreweg de meeste van die schatvondsten, juist in die woelige tijden ingegraven werden, zonder dat de eigenaars ervan deze ooit weer konden bovenhalen.

De burgeroorlogen, die in het Imperium woedden, noodzaakten de Romeinse keizers belangrijke militaire eenheden uit de grensstreken terug te trekken, zodat de verdedigingslinie, ook aan de zo bedreigde Rijnrens of aan de Noordzeekust en het Kanaal, nog slechts onvoldoende bemand bleven. Tal van Germaanse volksstammen maakten van deze gelegenheid gebruik om de grensgebieden aan te vallen en te brandschatten. De limes (of verdedigingsgordel) aan de rechteroever van de Rijn werd tegen het einde van 253 of het begin van 254 prijsgegeven. Vanaf het einde van 257 begonnen Frankische en Saksische zeeroovers de kusten van het Kanaal en van de Noordzee onveilig te maken. Stroomen en rivieren (zoals de Schelde, de IJzer en de Leie) oprarend, ondernamen ze ware strooptochten diep in het binnenland. En het zou nog jaren duren vooraleer de Romeinen een einde zouden kunnen stellen aan deze verschrikkelijke razzia's. Postumus, die een bakwanne legerbevelhebber was, liet zich vermoedelijk in 259 tot 'keizer' uitroepen. Met grote energie begon hij de strijd aan te binden tegen de barbaarse invallers. Hij reorganiseerde o.a. het verdedigingstelsel aan de Noordzeekust. Westvlaanderen konde tijdens de eerste regeringjaren van de Gallische

usurpator een dichte militaire bezetting. De grote onveiligheid die hier en in de Leiestreek in die ellendige jaren heerste heeft vele mensen er toe gedwongen hun geld in de grond te verbergen.

A. - EERSTE INGRAVINGSGOLF (ca. 257 - 260/261).

De belangrijke groep van Westvlaamse muntschatten, die dateren uit de tijd van keizer Gallienus (253 - 268) maar geen enkele munt van de tegenkeizer Postumus (259 - 269) bevatten, zijn allen geconcentreerd in de Leiestreek (met als vindplaatsen: Beveren-aan-de-Leie, Marke en Waregem (daar zelfs 2 schatvondsten) en in het gebied langs de IJzer en de Ieperlee.

Hun ingraving moet dus wel verband houden met de meedogenloze raids van de 'Noordzeepiraten'. Dat onze streek in die tijd bijzonder zwaar werd getroffen, blijkt duidelijk uit het feit dat er in drie aan elkaar palende gemeenten, nl.: Merken, Noordbeke en Reninge; niet minder dan vier muntschatten werden ontdekt, die precies uit die jaren dateren. Al de dorpen hier moesten toen verschrikkelijk te lijden hebben gehad, want zo'n dichte concentratie van schatvondsten uit precies dezelfde tijd komt nergens voor in gans Westvlaanderen, zelfs niet in de Leiestreek.

Waarom ik de vondsten van Beveren, Marke en Waregem bij voorkeur in deze eerste ingravingsperiode situeer, zal ik hier niet uiteenzetten. Het zou ons te ver leiden. Laat het voldoende zijn te zeggen dat er hiervoor grondige redenen bestaan. Voor Beveren houden deze o.m. verband met het gemiddeld gewicht van de aldaar ontdekte sesterci. Na grondige reiniging bedroeg dit niet méér dan 20 gram, d.i. ongeveer 300 greinen. Dit is vast en zeker onvoldoende voor een schatvondst die men - aan de hand van de sluitmunt - al te voorbarig, in de tijd van keizer Maximinus I (235 - 238) zou plaatsen. De recente studie van Marcel Thirion, gewijd aan de muntschat van Beveren-Leie, besluit trouwens met de woorden: "Toutes ces données nous mènent à proposer, prudemment, ± 250-261 comme période d'enfouissement." Daarmee ben ik het volkomen eens.

Het zou ten slotte Postumus zijn die de gehate zeerovers zou terugdringen en verslaan. Van zodra hij aan de macht gekomen was, begon de tegenkeizer, met al de energie die hem eigen was, aan een grootseeps tegenoffensief. Hij reorganiseerde - we ziden het al - o.m. het verdedigingsstelsel aan onze kust en bracht met dit doel belangrijke lagerenheden naar onze kust over. Postumus ondernam verscheidene expedities tegen de Germaanse piratenbonden. Zijn energieke actie werd trouwens met succes bekroond. In de loop van de jaren 260/261 behaalde hij beslissende resultaten. De eerste muntmissies (= muntuitgiften) van Postumus herinneren ten andere aan deze succesrijke krijgs-

verrichtingen. Een voorbeeld slechts: ruim een derde van de te Werken gevonden munten van Postumus (27 op 78) vertoont de afbeelding van een galai en heeft als randchrift de woorden: LAETITIA AVGVSTI (= de vreugde van de keizer).

Postumus was een krachtige figuur. Maar best ook!, want hij had nog 'andere katten te gevelen'! Vanaf de jaren 259 vielen de Frankische krijgsvonden ook over land onze gewesten binnen.

Dit nieuwe alarm veroorzaakte op zijn beurt een hele reeks ingraveringen, die hoofdzakelijk in de westelijke helft van ons land - maar bepaald in de Scheldestreek - geconcentreerd zijn. Hebben de Franken onze streek toen ook geteisterd? Of lieten ze het nare werk over aan de met hen verwante Noordzeepiraten? Het kan ook zijn dat ons gewest reeds vóór de machtsgreep van Postumus, dus vóór of rond het jaar 259, zo grondig verwoest was, dat ze geen aantrekkingskracht meer uitoefende op de voornamelijk op buit beluste indringers. Misschien zijn ook de militaire expedities die Postumus in de jaren 259-260/261 tegen de gevreesde zeerovers ondernam, alsook de sterke militaire bezetting van onze streek die daar mee samen ging, er ook niet vreemd aan.

In ieder geval ken ik in onze streek geen enkele muntchat, die in verband kan worden gebracht met deze Frankische invallen en met de krijgsverrichtingen die van Romeinse zijde ondernomen werden.

De militaire operaties duurden ongetwijfeld lang, want Postumus zal de 'definitieve' zagepraal op de Franken slechts vóór en omstreeks het midden van 263.

B. - TWEDE INGRAVINGSGOLF (ca. 267/269).

Na deze gebeurtenissen kende het Gallische Rijk enkele jaren rust en vrede. In deze korte periode zijn de mensen die de gruwelijke invallen van de Noordzeepiraten en de Frankische strooptochten verleefd hadden, doordat ze zich, b.v., in een bosrijk gebied hadden weten te verschuilen of een onderkomen hadden gevonden in méér vredige gewesten, begonnen met de wederopbouw van hun woningen en dorpen. Mensen zijn zo taai! En ze hopen tegen wind en sterren in! De bewoners van onze streek waren toenraals ook zo. Ze begonnen met nieuwe moed hun gekravende of platgebrande woonplaatsen, hun kerkeren, winkels en boerderijen te herstellen of weer op te richten, in de oh! zo menselijke hoop dat er nu betere tijden in het verschiet waren; maar... ze zouden bitter in hun verwachtingen teleurgesteld worden. Het ergste moest nog komen! En dat zou dan de 'gemadeslag' worden voor onze streek.

Om dit te verduidelijken eerst een woordje gebeliedenis :

Postumus - hoe dapper en bekwaam ook - zou zich niet lang weten te handhaven. Een ondergeschikte legerecommandant, Laelianus, die vermoedelijk aan het hoofd stond van Trans-Germanië, kwam tegen hem in opstand en liet zich door zijn troepen tot keizer uitroepen. Met de hem trouw gebleven eenheden uit Gallië en de versterkingen, die hij onverwijd uit Spanje en Britannië liet aanvoeren (misschien rukten er toen ook hier troepen voorbij ...), slaagde Postumus er in zijn tegenstander te verslaan en diens voornaamste steunpunt, Mainz, te rooveren. Toen hij zich echter - dapper als altijd - tegen de plundering van deze stad wilde verzetten, werd hij door zijn eigen soldaten om het leven gebracht (denkelyk in het begin van 269).

Ondertussen hadden de Franken gretig gebruik gemaakt van de verwarring, door de opstand van Laelianus geschapen, om onze streken andermaal - zovend en plunderend - binnen te vallen.

De grote onveiligheid die hier te lande tijdens de laatste levensjaren van Postumus en nog ettelijke jaren erna heerste, heeft de ingraving van zeer talrijke muntchatten tot gevolg gehad. Het is echter in elk afzonderlijk geval meestal niet mogelijk uit te maken of deze verberging te wijten is aan Germaanse invallen dan wel aan Romeinse troepenbewegingen en eventuele muitereien van sommige legereenheden, die zelf aan het plunderen en brandchatten stagen.

Ook in Westvlaanderen werden in deze droevige jaren veel muntchatten in de grond gestopt en ... er nooit meer uitgehaald door hun bezitters. Onze provincie moet reeds in het laatste jaar van Postumus' bewind (268/269) ontzettend te lijden hebben gehad. De vondsten van Dadizela (twee muntchatten; allebei in 1884 ontdekt bij het draineren van een weide. De éne woog 1,7 kg, de andere 6 à 7 kg), Dranouter, Elverdinge, Izonberge, Lichterwilde, Werken en Wijtschate, werden naar alle waarschijnlijkheid tijdens het laatste levensjaar van Postumus in de grond verbergen, want er komen geen jongere munten in voor.

Je hebt misschien al opgemerkt dat 'ik de naam Elverdinge altijd tussen aanhalingstekens plaats. Waarom? De ontdekking van deze muntchat gebeurde "in een veld langs de Steenstrate" "in de gewezen frontsector Bikkhote - Boezinge - Elverdinge - Luidschote." De vondst kan dus evengoed op het grondgebied van Luidschote gebeurd zijn. Er is thans geen middel meer om daarop nog zekerheid te bekomen.

Je hebt misschien ook zelf een tweede vaststelling gedaan, namelijk deze: de gemeenten die tot de tweede ingravingsgolf behoren, bestrijken een veel uitgestreker gebied dan deze van de eerste ingravingsperiode, die-goalt ik vroeger reeds zei - allemaal in de streek van Yper en

en Teperlee of in de Keiegraaf gelagen zijn. De graven van 260/269 moeten dus wel een veel groter gebied getroffen hebben dan deze van de jaren 257 tot 260/261 (de periode van de invallen der Noordzeepiraten en het Romeinse tegenoffensief).

Je hebt ten slotte eveneens kunnen opmerken dat ook het 'Heuvelland' in die 'tweede ingravingsgolf' door minstens twee vindplaatsen - met - echte - muntschatten vertegenwoordigd is; we noemen: Dranouter en Wijtschate. De schatvondst(en) van Wulver(in)ger kan (kunnen) er ook toe behoren, al denken wij eerder aan de eerste ingravingsperiode, want er zijn - voor zover we weten - geen geldstukken van Postumus bij.

Op de rand van de ondergang

De dood van Postumus (269) had de verwarring die in het Gallische Rijk heerste nog doen toenemen, zodat de Germanen hun strooptochten, vaak ongestraft, konden hervatten.

De zwaarste inval, die Gallia Belgica tot dusver ooit te verduren had, ooit te verduren had, greep plaats in de jaren 276 en 276. De gevaarlijkste vijanden van het Imperium waren sedert ontracht 250 de Germaanse Goten, die de bedenklijke gewoonte aannamen, een jaarlijkse schatting van de Romeinse keizer te eisen. Wanneer die schatting uitbleef, trokken zij de Donau over, rovend en plunderend tot ze kregen wat ze wilden. In 262 drongen de Goten, overal dood en verschrikking zaiend, tot ver in Griekenland door. Vijf jaar later verschenen zij opnieuw...

In de nu volgende jaren kwam een ware volksverhuizing van Germanen uit de Donaulanden het Romeins gebied binnengevallen. Meer dan driehonderd duizend strijdbare mannen trokken met hun vrouwen en kinderen, huisraad en vee de stroom over. Het was niet alleen een plundertocht; een heel volk zocht nieuwe woongebieden. Ditmaal had Rome echter éens van zijn beste veldheren, Claudius, tot keizer. In 269 bracht hij de Germanen bij Naissos (het tegenwoordige Niš in Joego-Slavië) een verpletterende nederlaag toe. Deze slag was een van de bloedigste, ooit door de Romeinen geleverd. Vijftigduizend Germanen sneuvelden, ook ter zee werden de vijanden vrijwel vernietigd. Het zou lang duren vooraleer de Goten zich van deze smadelijke slag zouden weten te herstellen.

Nadat Claudius Gothicus (de overwinnaar van de Goten), in 270 door de pest weggerukt was, volgde zijn bekwame generaal Aurelianus (270-275) hem op. Deze wijdde zich energiek aan zijn zware taak, eendracht en orde in het Rijk te herstellen. Hij bracht de westelijke provincies (o.m. Gallië) weer onder het gezag van Rome, en deed alles wat in zijn macht was om de grenzen van het Imperium tegen de almaar opdringende Germanen te verdedigen. Maar het was

onbegonnen werk. Hij probeerde het zelfs met vredzame middelen. Zo stond hij de Goten in 275 toe zich in het tegenwoordige Levenburgen, in Roemenië, te vestigen.

Dichter bij ons, waren het weer de Franken, die een voortduronde bedreiging vormden. Reeds was het noordelijk deel van de Vlaamse gouw haast volledig prijsgegeven geworden. Nood brak wet! De Romeinen trachtten, kost wat kost, de belangrijke verbindingbaan Bagacum - Colonia (Barai - Keulen) in handen te houden.

Langs deze vitale verkeersader trachtten zij een dam op te werpen tegen de miets en niemand ontziende invallers. Er werden kleine, vierkante, van palissaden voorzien schansen met aarden wal en gracht opgericht; later stenen castella met ronde hoektorens, zoals te Oudenburg.

Maar al deze inspanningen konden de catastrofe niet verhinderen. De 'Barbaren' waren niet te stuiten! De enige eigenlijke stad in onze gewesten, Tongeren, gelegen op de baan Barai - Keulen en op het knooppunt van wegen naar Nijmegen, Jupille en Aarlen, werd in 275 - het sterfjaar van Aurelianus - door de Germanen ingenomen en verwoest, samen met nog zestig andere steden in het binnenland van Gallië. Kelfe Barai werd, op de cryptoportiek na, volledig vernield.

De Germaanse invallen der jaren 275 en 276 waren de zwaarste die Gallia Belgica tot dusver ooit te verduren had gekregen. Steden en dorpen, gehuchten en hoeven - die tijdens de vorige Frankische invallen gespaard waren gebleven of nadien ten dele heropgebouwd - werden nu ten gronde toe verwoest.

Waarschijnlijk trof dit droevig lot ook enkele nog overeind gebleven Gallo-Romeinse nederzettingen in Westvlaanderen. Zo b.v. de vicus bij de kavers te Harelbeke - Stasegem. We schrijven het al: van de munten die daar aangetroffen werden, dateert het jongste geldstuk uit de tijd van Tetricus II (272-273). Deze datum stemt volkomen overeen met de resultaten van het aldaar verrichte bodemonderzoek: archeologisch materiaal uit een latere periode werd in deze vestiging nimmer ontdekt; zodat de verwonderstelling voor de hand ligt dat de Gallo-Romeinse vicus te Stasegem tijdens de grote Frankische invallen van 275/276 compleet verwoest werd of althans definitief verlaten. Nadien werd hij nooit meer heropgebouwd.

Vit Westvlaanderen zijn er ons haast geen muntschatten uit het laatste kwart van de III^{de} eeuw bekend, zodat we wel moeten aannemen dat onze gouw toenmaals weinig of geen aantrekkingskracht meer uitoefende op de zo zeer op buit beluste Frankische stroperverbonden. Ze was vordien reeds grondig verwoest en (ofs) volledig door de inheemse bevolking ontbruid.

Ik vermoed dat er ook in onze streek, ronde de jaren 276, haast geen mensen meer woonden. We kennen geen enkele muntschat die hier, ten gevolge van de Frankische invallen van 275/276 kan ingegraven zijn; terwijl er zoveel zijn uit de jaren 257 - 260/261 en de jaren ca. 267/269. We mogen dus gerust aannemen dat onze streek toentertijd grotendeels - zo niet volledig - verwoest was en (af) ontvolkt en in dien tijd buiten de akkie-radius van de Franken bleef. Voordien immers hadden de plundertochten van de Noordzeeperaten (vanaf eind 257), en mogelijks ook de eerste invallen van de Franken (vanaf 259), maar vooral de troebelen verwekt door de opstand van Laelianus (268) en de geweldzame dood van Postumus (269). onze eens zo vreedzame streek in een soort 'nomanland' (= niemandsland) herschepen.

Was het de definitieve ondergang? Toeh niet! Het leven is sterker dan de dood. En uit een aan flarden geschoten en verminkte knotwilg, spruiten er nog wel nieuwe twijgen, die met de tijd stevige takken worden; zodat er uit een misschien eeuwenoude tronk a. h. w. een nieuwe boom ontstaat.

De verging het ook onze streek en haar bevolking.

Het leven zou er hernemen. Heel zwakjes en aarzelend in het begin. We kunnen ons voorstellen dat mensen, die hun heil hadden moeten zoeken in een misschien overhaastige vlucht, en elders niet zonder of wilden aarden, heimwee hadden naar hun dorpen en landouwen in de Noorthoek, die waarschijnlijk al jaren braak lagen en verwilderd, en nog reddten wilden wat er te reddten was.

Ook na de Eerste Wereldoorlog zijn vele vroegere bewoners van onze streek, naar hun vroegere woonplaatsen en erven teruggekeerd. Ze zijn, ondanks ontberingen allerhande, taaie en koppig, aan de wederopbouw begonnen; en ze hebben van onze "Verwoeste Gewesten", weer een vruchtbare en welvarende streek gemaakt, met liefelijke dorpen naar 'onsenmaat' en velden 'als wiegende zeeën'...

Zo ongeveer moeten we ons de terugkeer van de eerste Gallo-Romeinse 'vluchtelingen' naar hun vroegere dorpen en woonplaatsen voorstellen. Dat er zich hier toen ook vreemde families gevestigd hebben, die elders have en goed verloren hadden, ligt voor de hand. Veel erven hadden geen bewoners meer; deze waren omgekomen of niet meer teruggekeerd.

Toch zou de herbevolking en de heropbouw van onze gouw tientallen jaren duren. De archeologische vondsten die dateren uit het laatste kwart van de III^{de} eeuw en de gehele IV^{de} eeuw, zijn in onze provincie vrij schaars. De plattelandsbewoning, schijnt alhier grotendeels verdwenen te zijn.

We kennen toch enkele Gallo-Romeinse nederzettingen uit die tijd: b.v. te Kortrijk en te Harelbeke, te Wervik (en te Deerlijk?), te Steendam bij Wulpen en te Oudenburg. Oudenburg zal zelfs een van de laatste Romeinse steunpunten worden; een steen bolwerk met ronde hoektorens (= castellum), van waaruit men de heirbaan naar het noorden en de latere kustlijn (de zgn. 'Litus Saxonicum') zal proberen te beschermen.

20 Zo je de lijst van muntvondsten uit onze streek aandachtig overloopt, zul je vaststellen dat er een paar gemeenten in voorkomen, waar enkele schaarse geldstukken uit die latere periode aan het licht kwamen.

Het zijn: 1) IEPER: 1 munt van keizer Aurelianus (270-275) en 1 van keizer Constantinus I (306-337) en

2) POPERINGE: 1 geldstuk van keizer Maximianus Herculeus (286-305).

Maar wat betekenen enkele luttel muntten over een periode van ± 125 jaar?

Ook in de rest van de provincie zijn de muntvondsten uit dien tijd opvallend zeldzaam. Ik ken er uit:

1) DAMME (een kleine muntschat, ontdekt in een veenderij of 'turfstokerij'. Hij bevatte slechts 37 geldstukken. Sluitemunt: 306-337).

2) DEERLIJK (verspreide muntten, maar ook een echte muntschat die rond de 45 geldstukken moet geteld hebben. Er waren o.a. 3 'kleinbronzen' bij van Constantinus I (306-337), maar ook muntten van het late Keizerrijk - Valentinianus (364-375) - Theodosius I (379-395) en ten slotte: Justinianus (527-565). De aanwezigheid van deze laatste munt plaatst de ingraving in de VII^{de} eeuw, zodat deze schatvondst hier niets ter zake doet. Maar te Deerlijk werd er in 1844 bij het rooien van een bos een muntje gevonden, waarin zich een bronzen munt van keizer Maximianus Herculeus (286-305) bevond).

3) HARELBEKE (In 1842 ontdekte men er een glas dat zestien 'kleinbronzen' bevatte, o.m. van Constantinus I of II (306-340). Recentere vondsten, verricht te Stasegem en op de Landberg te Harelbeke, behelsden o.a. muntten van Claudius II (268-270), Tetricus II (272-273) en Probus (276-282).

De oudste vondst komt uit een 'nederzetting' nabij de Sint-Salvatorskerk te Harelbeke, waar ook paramentsteen, mortel en fragmenten van dakpannen werden gevonden, zodat mag aangenomen worden dat er daar in de IV^{de} eeuw enige bewoning was).

4) IZEGEM (In 1961 werd er daar een muntje gevonden van Flavius Julius Constantinus, zoon van Constantinus I (= Magnus) en Fausta. Dit geldstukje moet dateren uit 337-350).

5) KORTRIJK (een muntschat van ca. 7 kg, waarvan 151 muntten konden gedateerd worden. De jongste twee zijn van Maximianus Herculeus (286-305). Terloops: Op het einde van de IV^{de} eeuw vinden wij een legersamenheid vermeld, zowel pedites (= voetvolk) als equites (= ruitrij), die de benaming: Cortoriacenses (Cortoriacum = Kortrijk) draagt. Je ziet het; ook mannen uit het Kortrijkse dienden toe in het Romeinse leger.

De jongste munt die wij tot hertoe kennen uit de nederzetting te Kortrijk is een geldstuk van Valens (366-367).

In het keizergebied moet Kortrijk in de IV^{de} eeuw nog vrij belangrijk geweest zijn.

LAUWE. Rond oktober 1936 ontdekten werklieden van de pannenfabriek te Marke, die zavel aan het uitgraven waren op het perceel 683 van de hofstede J. Dewitte - Dejaeger te Lauwe, een kleine muntchat. De geldstukken staken in een zandbleuwig aardens potje, dat door de graafmachines verbrijzeld werd. De vondst bestond uit ca. 30 bronzen munten (hoofdzakelijk 'groot-bronzen'. Wij vonden er in 1960 nog drie terug bij Mr. Em. Buysens, Kortrijkstraat 320, Lauwe. Deze geldstukken dragen respectievelijk de beelden naar van Gordianus III (238-244), Maximianus Herculeus (286-305) en Severus II (305-307). E.H. Henri Vercontere, pastoor te Lauwe, bezit in zijn muntenverzameling ook een drietal munten die - naar het schijnt - eveneens afkomstig zijn uit deze muntvondst, ze zijn echter zo sterk afgesleten, dat we ze niet konden determineren.

7) OUDEBURG. Naar alle waarschijnlijkheid was Oudenburg in de IV^{de} eeuw een castellum van de Litus Saxonicum. Tijdens de opgravingen, die op deskundige wijze uitgevoerd werden onder leiding van Professor J. Martens, werden er in een 'laat-Romeins grafveld' 110 munten ingezameld. De oudste geldstukken dateren uit 318/324 en de jongste uit de jaren 364/378. 92% van het totale aantal dagtekenen uit 364/378.

Hier past wel een kleine uitbreiding. Dit laat-Romeins grafveld heeft een onbetwistbaar 'militair' karakter. Oudenburg was een Romeinse lagerbasis aan de Noordzeekust.

Vanaf de Gironde tot in onze streken hadden de Romeinen een kustverdediging aangelegd. Bij ons droeg dit defensiesysteem de naam van 'Litus Saxonicum'. Men heeft er sporen van teruggevonden te Oudenburg, Boulogne, Etapes, maar voornamelijk te Oudenburg.

Om ligt Oudenburg in vogelvlucht zowat 8 km in het binnenland, maar tijdens het laatste kwart van de IV^{de} eeuw was de Noordzee in gevolge de Duinkerkeaanse Transgressie II, Maritiem Vlaanderen aan het overspoelen, zodat het kamp van Oudenburg dicht bij de kustlijn lag. Dank zij de opgravingen heeft men er 3 constructiefasen kunnen vaststellen: 1) uit de tweede helft van de III^{de} eeuw; 2) uit het einde van de III^{de} eeuw of het begin van de IV^{de} eeuw en 3) van rond het midden van de IV^{de} eeuw.

In zijn laatste bouwfase was het 'castellum' van Oudenburg, omgeven door een gracht, die 20 meter breed was. De versterking mat 146 op 163 meter. De vestingmuren die 9 meter breed waren aan de voet, bestonden aan de buitenzijde uit een 1,30 m. brede laag van Doornikse steen. De Roeken en de poorten van de vesting waren door torens beveiligd.

De vesting werd opgegeven toen Alaric, koning der Goten, in 410 Rome bedreigde. Toen moest Rome al zijn grenstroepen terugtrekken om de hoofdstad van het Imperium te redden.

De opgravingen te Oudenburg hebben uitgewezen dat de vesting bezet was door reguliere Romeinse eenheden, waarbij voor 1 een tiende deel Germaanse elementen opgenomen waren.

In het grafveld, dat op enkele honderden meters van het 'Castellum' werd ontdekt, vond men 216 'lijfgraven'. Deze bevatten meestal een eikenhouten kist. De 'germaanse' graven - mannen, begraven met hun karakteristieke wapenen en vrouwen met hun typische mantelpelden - vormen een kleine minderheid. Het schijnt dus vast te staan, dat er tijdens de tweede helft van de IV^{de} eeuw Germaanse krijgers (met hun families) geïncorporeerd waren in het garnizoen van Oudenburg, doch de overgrote meerderheid van de bezetting bestond uit reguliere troepen van 'limitanei' (= 'niet-germaanse' grenswachters).

g) ROSSLAARE ('1' middelbronst' van Keizer Maximianus Herculius (286-305).

g) STUPE ('verschillende zilverstukken uit de 'Late Keizertijd', gevonden in een veenderij).

4e) Uit WERNIK zijn er eens een aantal munten uit de IV^{de} eeuw gekend.

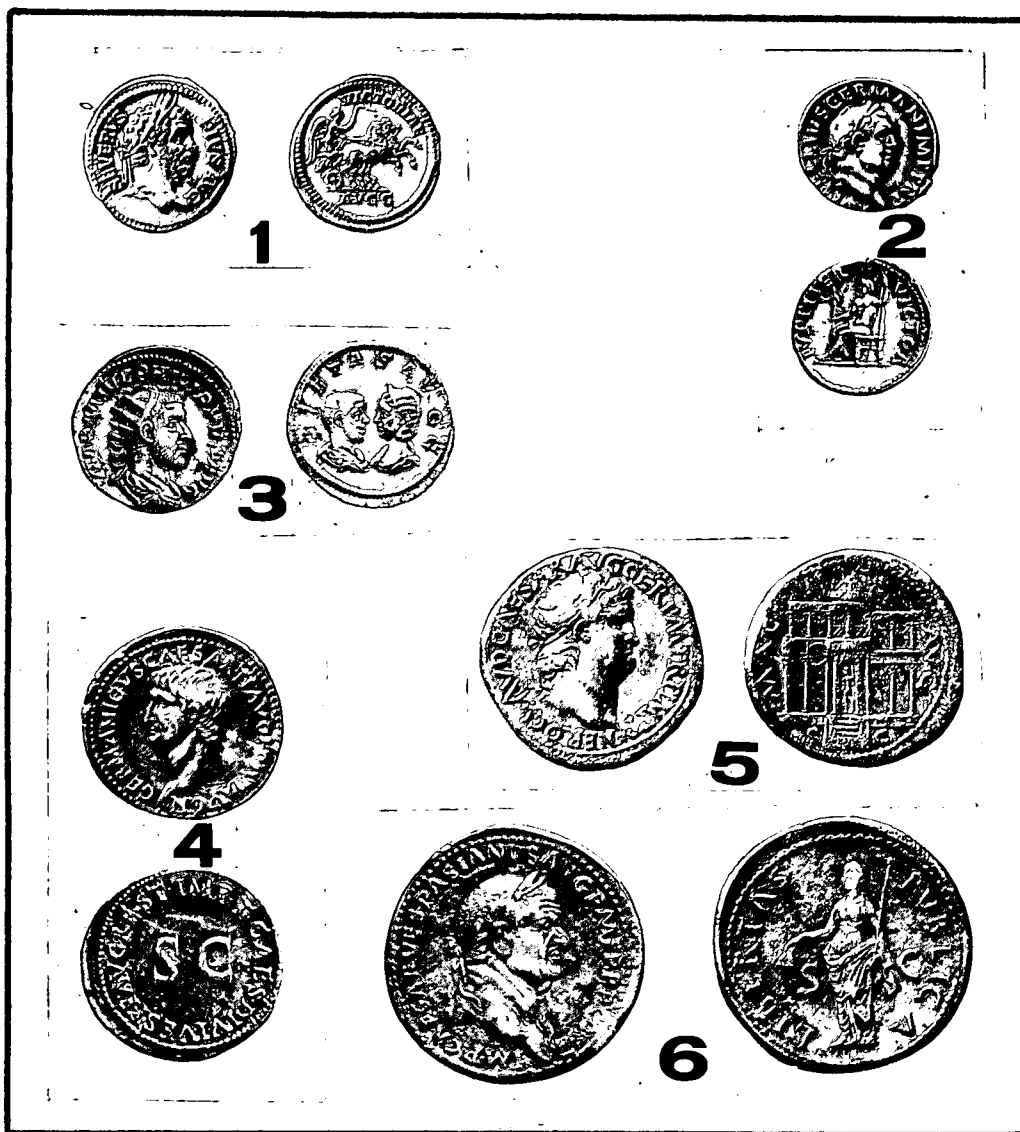
Je ziet hoe kort die lijst is; slechts 10 gemeenten met muntvondsten voor gans West-Vlaanderen, en dit voor een periode van minimum 125 jaar en onzeggens geen echte muntbezettingen, wel 'veel' losse vondsten.

Ook althans de andere archeologische vondsten (vaatwerk, resten van metalen voorwerpen, fragmenten van dakbedekking, enz.) in beschouwing neemt en de lange lijst overloopt van de Gallo-Romeinse vondsten, die in ruim 115 West-Vlaamse gemeenten gedaan werden, dan valt nog duidelijker op hoe buitengewoon schaars het archeologisch materiaal uit het laatste kwart van de III^{de} en de ganse IV^{de} eeuw wel is, en hoe in onze provincie, vanaf de Grote Frankische invallen van 276/276 nog slechts enkele, vrij zeldzame, sporen van Gallo-Romeinse bewoning te vinden zijn.

In een uitgestrekt gedeelte van de provincie trouwens, nl. in de Vlaamse kustvlakte, zal alle bewoning, ... een goede eeuw later, - op enkele plaatselijke uitzonderingen na - volledig onmogelijk worden. Tijdens de tweede fase van de zgn. Duinkerkeiaanse Transgressie werden gans het veengebied en ook dalen van het aangrenzende pleistocene landschap door de zee overstroomd en met een dikke laag silt overdekt. Alle gebieden die geen 4 à 5 meter boven het 'Oostendse nulpunt' gelagen waren, zwamen voor eeuwen onder water. Alle overblijfselen uit vroegere tijden werden door de klei afzettingen in de 'Polders' a.B.W. met een lijkwade overtrokken. Vergeven en aan het oog onttrokken wachten ze daar al eeuwen en eeuwen op een 'gelukkige rivier'. Maritiem Vlaanderen werd door de zee veroverd, en 'maar een groot deel van onze streek en ook onze 'Schoten' bleven droog. Er zullen hier dus wel mensen gewoond hebben gedurende de IV^{de} en de V^{de} eeuw. Maar weldra zullen de Franken onder Childeric I en zijn zoon Clodovech (= Clovis) onze gebieden veroveren en zich als kolonisten in onze streek vestigen. Maar dit is een ander verhaal!

ROMEINSE MUNTEN

Het Romeins muntstelsel was gebouwd op de As (bronzemunt). De AUREUS (goud) had een waarde van 400 asses. De DENARIUS (zilver) was $\frac{1}{6}$ asses waard. De SESTERCIUS (brons) was er 4 waard en de DUPONDIUS; 2. Twee SEMISSES hadden een waarde van 1 as, de Quadrans was slechts $\frac{1}{4}$ as waard. Vanaf 215 werd de AEVIANUS ingevoerd. Dit was oorspronkelijk een militaire munt (waarde van 2 denarii), bestemd voor het uitbetalen van de soldij. Bij de munthervorming van 293-296 kwamen er nieuwe namen; goud: AUREUS en SOLIDUS; zilver: ARGENTEUS; brons: FOLLIS en HALFFOLLIS.

Nu we toch over heel oude tijden doende waren, willen we hier iets zeggen over

DE BETEKENIS VAN DE PLAATSNAMEN BIKSCHOTE, NOORDSCHOTE, ZUIDSCHOTE EN DERGELYKE

We hebben daar vroeger - telkens de gelegenheid zich voordeed - reeds een en ander over gezegd. We zullen dus ten dele in herhaling vervallen, maar toch denk ik dat er in onze ZANTINGEN wel een apart plaatsje mag ingeruimd worden voor de etymologische verklaring van deze plaatsnamen.

Er bestaan in België, Frankrijk en Nederland - en nog elders - een aantal plaatsnamen waarin het woord schote voorkomt; ja hebt wellicht nog gehoord van de gemeente Schoten, in de provincie Antwerpen. Dit plaatsje wordt al vermeld in een oorkonde van 868, onder de vorm: Scote. In Nederland heb je een ander Schoten in de provincie Friesland (in 1162: Scotan genaamd) en nog een ander in de provincie Noord-Holland.

Dichter bij ons hebben wij o.m. de plaatsnamen: Bikschote, Hondschote, Noord-schote en Zuidschote.

Al die plaatsnamen bevatten het woord: Schote.

Vroeger men in dit woord meestal een afleiding van het woord: schot, waarmee 'een afgesloten ruimte' bedoeld wordt; denk b.v. aan het middelnederlands werkwoord: 'scuttan' (= 'in een besloten ruimte brengen'; 'afscheiden'; 'afwerpen'); het middelhoogduits: 'schützen' (= 'bedijken'; 'beschermen') of de hedentoe dage gebruikelijke werkwoorden: schütten (= o.a.: stuiten, tegenhouden, afwerpen, weerstaan, insluiten, enz.) en beschütten (= door een schut beveiligen, beschermen, behoeden) of denk aan de zelfstandige naamwoorden: schot (= o.a.: '(meestal) houten afsluiting' - zo zegt men: 'een vertrek door schotten in kamertjes opdelen' -; een verwante betekenis is: 'afgesloten ruimte, kerk, kooi'); schut (= 'lichte, gewoonlijk losse en verplaatsbare wand om te beschütten, te beschermen'), verder nog: schutsel, schutting (= 'afsluiting van planken'), schuts (= 'beschütting', 'bescherming'), enz.

In zijn Woordenboek van 1579 schrijft KILIAN al: "schot, schut ... = defensio (= verdediging); protectio septum (= sceptorum; bescherming door een omheining, heg, enz.; een afgesloten en beschermde ruimte); locus conclusus (= een afgesloten en ingesloten plaats).

Na hem hebben de meeste etymologen het woord schote in die zin geïnterpreteerd. Zo b.v. J. CAS (schot = afsluiting, afscheiding van planken); J.J. DESMET (schote, schoot, schot = 'onlos fortific' par des fossés ou par des palissades.' In diezelfde zin schreef P. LANSONS over Zuid-

Schote :... (deze) parochie heeft haren naam ontleend van Schote, dat in de Saksische taal verweerplaats betekent, (of een afgesloten park, waarin men zich tegen de aanvallen des vijands kon verdedigen), en dat in onze taal zoo- veel wilt zeggen als schutsel of beschutting."

Wij laten deze naamverklaring voor wat zij waard is. Schot behoort bij o.a. schieten, en indien men bij schoot (Schote) uitgaat van een betekenis van 'iets dat vooruitspringt', 'iets dat uitsteekt', dan is een verband met schieten vanzelfsprekend. Beide woorden hebben een gemeenschappelijke oorsprong, maar daarom nog niet een volstrekt identische betekenis. Ik denk dat het fout is het woord schote te vereenzelvigen met schot (in de zin van: 'afgesloten park of ruimte, versterkt door grachten of palissaden'). De plaatsnamen waarin het woord schote voorkomt hebben - mijn inziens - hun ontstaan niet te danken aan een soort 'verweerplaats' waar men beschutting kon vinden achter b.v. een omheining van in de grond geslagen palen, achter wallen en grachten.

Dergelijke 'vestingen' hebben ten allen tijde bestaan, maar een schote is wat anders.

We schrijven op p. 32 dat het grootste gedeelte van onze kustvlakte tijdens de tweede fase van de zgn. Duinkerkiante transgressie, die ergens tegen het einde van de IV^{de} eeuw begon, geleidelijk aan door de zee overspoeld werd. We zeiden ook dat deze transgressie de bewoning van Maritiem Vlaanderen - op enkele plaatselijke uitzonderingen na - voor eeuwen volstrekt onmogelijk maakte. Het zeewater overstroomde al het land dat toen niet hoger lag dan 4 à 5 meter boven het tegenwoordige omlpeil te Dostende. Zo zijn onze polders ontstaan. Wel heeft de zee - in latere tijden - nog enkele malen de duinen gordel doorbroken, maar deze jongere overstromingen (met nieuwe poldervorming) waren van geringere omvang. Eeuwen lang heeft de zee zand en silt afgezet boven de laaggelegen gedeeltes van de kustvlakte; zand in kreken en geulen, klei: elders.

Om nu terug te keren naar onze schoten. De weiden en meersen langs de Kemmelbeek, de strook ^{grond} over de Teperlee (= 'de Poerzel') en de 'Broeken' (de naam zegt het zelf: 'broek' betekent hier: 'moeras') lagen onder de overstromingsgrens en werden door het zeewater overspoeld. De hoger gelegen gedeeltes (die plaatselijk tot 10 à 12 meter reiken) bleven boven het water uitsteken. Eeuwenlang waren ze omringd door een gelij-moeras en verdienen dus in de meest eigen-

lijke zijn hun naam van 'schoten', d.i. van een soort 'landtongen' die, al dan niet bebost, uitstaken boven de omgevende drassige gronden, wadden en moerassen, die bij vloed wel helemaal onderliepen.

Voor zover ik weet liggen de plaatsen in wier naam het woord schote voorkomt steeds dicht bij de 'vloedlijn'. Neem b.v. de plaatsnaam Schoot, bij Noordwijk, in Zuid-Holland. Ook dáár hebben we te doen met 'een hoek hoger liggend land, dat uitsteekt in een moerassig gebied', een soort landtong dus, die uitschiet, die uitspringt, in een overstromende streek.

De benaming schote dan reeds heel lang geleden aan dergelijke plaatsen - dicht bij de overstromingsgrens - gegeven zijn geworden. Het woord gaat terug tot een Indogermaanse stam of wortel - we hebben het al gezegd.

We vinden de benaming schote reeds in een oude oorkonde uit het jaar 777. In deze akte worden een aantal plaatsen genoemd, die door Karel de Grote aan de kerk van Sint Willibrord geschonken worden. Daaronder is er een 'beboste grond', genaamd Hengertschote, gelegen langs de Hem. Volgens de Nederlandse geschiedschrijver, Albert Dela-Raye, gaat het om een bos nabij Turnehem, in Frans-Vlaanderen. Deze localisering wordt echter door sommigen betwist. Maar dit doet hier niets ter zake.

Zeggen we ten slotte nog een woord over de betekenissen van enkele plaatsnamen, waarin het woord schote te vinden is. We beginnen met

1) Hondschote.

Voor het eerste lid van deze samenstelling zou men kunnen denken aan de naam van de tegenwoordige Westerschelde (in Zeeland...), die men ook Hont heet. Te mooi om waar te zijn? Vermoedelijk. Doch men weet nooit!

Veiligheidshalve zullen wij ons dus maar houden aan de Germaanse naam Hond, Hont (= waarschijnlijk oudhoogduits *hunda*: 'buit'), die ook voorkomt in de plaatsnaam Hondeghem (eveneens in Frans-Vlaanderen).

Hondschote dan dus best een 'uitstakende, (vaak) beboste landtong' zijn waar een zekere Hundo (Hond, Hont) zich gevestigd had

2) Bikschote.

Bikschote wordt in een oorkonde van het jaar 1216 vermeld als:

Becheseothe. In een andere akte, uit 1223, staat er Bekeseote. Dit dorp ligt op een spitse landhoek tussen de Ieperlee en de Steenbeek. Het vormt dus een 'schote' die scherp vooruitsteekt, die a.h.w. bikt. Het eerste lid van die plaatsnaam heeft dus niets te maken met de (Steen)beek, maar met ^{het} thans nog bestaande werkwoord: bikken, dat o.a. kan betekenen: steken, khouwen met een puntig voorwerp of werktuig.

We hebben dus ook hier te doen met een (scherp) vooruitstekende landtong in een overstromend gebied. Voor de verklaring van de dorpsnamen: 3) NOORDSCHOTE en 4) ZUIDSCHOTE zijn er nu uiteraard geen problemen meer. Noordschote ligt pal noord ten opzichte van Zuidschote.

Eerstgenoemd dorp wordt reeds in 1072 vermeld onder de schrijfwijze: Nortscotes en Zuidschote, in 1119, onder de vorm: Sutscotes.

Wij denken dat beide dorpen, lange tijd geleden, heel waarschijnlijk nog geen van elkaar onderscheiden naam hadden. De ganze streek waar nu deze dorpen liggen, werd eertijds aangeduid met de naam Schoten. We schrijven het reeds herhaaldelijk: de Graven van Vlaanderen hadden er vanouds een 'domein', dat in oorkonden van 1080 en 1146 nog altijd de 'villa de Scotis' genoemd wordt. Ook een keure van Filips van de Elzas gewaagt in 1180 nog van 'de Scotis'.

Dat Noordschote en Zuidschote heel lang geleden samenhoorden, blijkt ook uit het feit de heerlijkheid 'van Scooten' - toen zij aan de Benedictinessen abdij van Mesen toebehoorde maar één gemeenschappelijke Schepenbank en Vierschaar bezat.

Ook in de latere, nederlandsstalige oorkonden zal er nog zeer lang sprake zijn van b.v. de 'scapenen van Scooten'; de 'costumen (= gebruiken) ende usagen van der wet van Scooten' (1335), of van land "ligghende binnen onser heerlijkede ende jurisdictie van Scooten" (1439).

Ook persoonsnamen als "galterus (= Walter, Wouter) de Scooten" (vermeld rond 1168) of "minen here Lioneel van Scooten" (1426) wijzen in diezelfde richting: een langdurige binding tussen twee dorpen, die oorspronkelijk maar één gebied vormden.

Maar wanneer is men afzonderlijke benamingen gaan geven aan het noordelijk en zuidelijk deel van Schoten? Ik vermoed dat dit al vóór de XIe eeuw moet gebeurd zijn en waarschijnlijk nog vroeger. We schrijven het zoërens: Nortscotes is als zodanig reeds vermeld in 1072. Ik acht het waarschijnlijk dat de bouw van een kapel of een kerkje in beide ver van elkaar gelegen woonkernen, aanleiding kan geweest zijn tot het 'splitzen' van Schoten in een Noord- en Zuidschote. Wat de 'volksmond' misschien eerst deed, heeft de geschiedenis nadien bevestigd.

DE "HOLLEBOUTS CAPPELLE" BIJ 'T VUYLVOORDEKEN

Een tijdje geleden hebben we, zowel in het Parochieblad (bij stukjes en beetjes ---) als in het Tweemaandelijks Heemtijdschrift: "BACHTEN DE HUPE" (1982, dl. XXIV, pp. 17-20) een en ander gepubliceerd over de "HALBOUTSCAPPELLE", die vertijds ergens aan de grensoverheid gelegen was van BOEZINGE, ELVERDINGE, RENTINGE, WESLEN en ZUIDSCHOTE?.

We stelden toen al de vraag of iemand iets méér wist over deze oude kapel, waarvan het ontstaan in een grijs verleden verzuimd en waarvan de verdwijning ergens in de XVIII^{de} eeuw moeten hebben plaats gevonden.

Veel reacties zijn er niet gekomen op die vraag en veel wijzer zijn we sindsdien niet geworden; of toch?

We vonden alvast het volgende:

1621/1638 — De oudste vermelding die we tegenwoordig kunnen van onze kapel komt voor op een "Coarte Figurative van Vuurse - Ambacht", een recente kaart, die echter vervaardigd werd "volgens kaarten ... .. tusschen de jaren 1621 - 1638."

Welke kaarten de samensteller hiervoor gebruikte weten we voor het ogenblik, maar een grondige lezing van deze "caarte figurative", heeft ons doen vaststellen dat er méér dan één gegeven op voorkomt, dat wij op geen enkele 'jongere' kaart — waarover wij beschikken — tot dusver hadden aangetroffen.

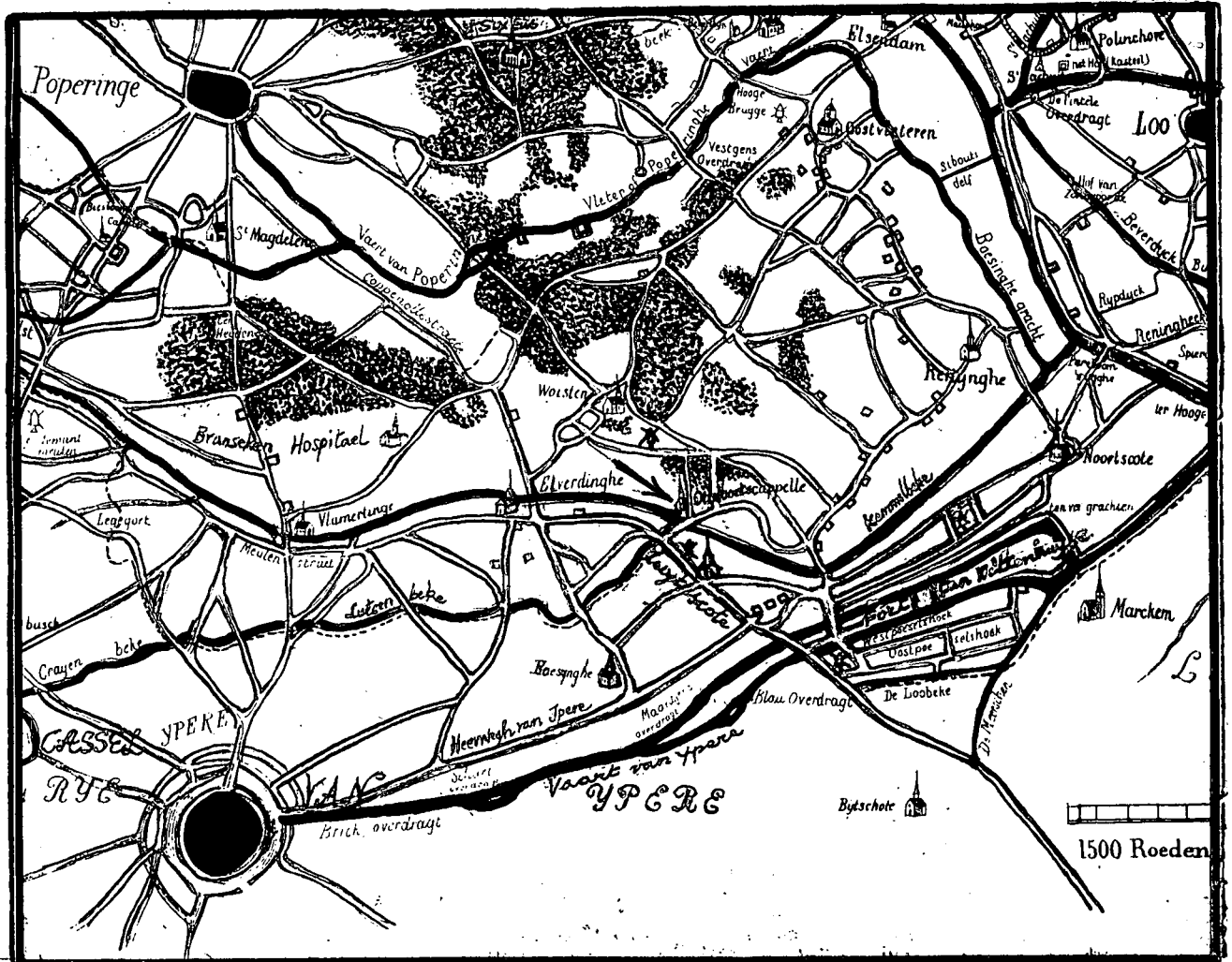
Om maar één voorbeeld te noemen: het "Fort ten Wittenhuysse" te Zuidschote, waarvan wij het bestaan vóór de inzage van deze 'composiete' kaart uit geen enkele andere bron kenden.

Dit 'fort', dat dus ten laatste reeds in de jaren 1621-1638 bestond en waarvan wij voordien niets een vermoeden dat het ooit bestaan had, was gelegen in het 'Noordende' van Zuidschote en wel tussen de twee 'armen' van de 'Vaart van Ypere' en de 'Yperlee(t)', die zich bij 'Driepraecten' in de Vaart werpt. Bij 'Driepraecten' — tussen Merkem en Noordschote — vloeiën zowel de 'Maartjesvaart' als de Ieperlee(t) in het kanaal van Ieper en de Yzer (= 'De Vaart'), die op een kaart uit 1743 nog le "Canal de Boezinge" heet en van het Fort van Knokke in de Yzer vloeit.

Dit 'Fort ten Wittenhuysse' bevond zich destijds op de plaats van

waar tot v66r de oorlog 1914-1918 nog de 'kerberg 't Witthuis' stond. Daar bestond - toen nog - een veerdienst, waardoor men over het kanaal kon gezet zetten om zo direct in de 'West- en Oostpoeselhoek' (richting de 'Loobeke') te komen. Op de oude stafkaarten vindt men zowel de benaming 't Witthuis' als la 'Maison du Gasseur'. Dat het 'Fort ten Witthuisje' een strategische plaats bleefde, wordt meteen duidelijk als je de kaart, die wij hieronder publiceren, goed beschouwt. Vanuit het fort kon men immers zowel de 'Iperleet' als de 'Vaart' controleren. Volgens de 'Carte Figurative' van 1621/1638 besloeg het 'Fort' de ganze afstand tussen de beide waterlopen.

Leek het op en oordeel zelf. Noodgedwongen hebben we de kaart - voor de duidelijkheid - moeten bijwerken.

We hebben op de kaart van 1621/1638 met een prijltye de plaats aangeduid waar de kapel gestaan heeft, waarover we nu schrijven. Ze heet er "Ottelboetscappelle". De naam is er voluit geschreven. Het gebouwtje dat er getekend staat is duidelijk kleiner dan de gebouwen van de omliggende parochiekerken (Elverdinge, Woesten, Luudschote en Boezinge), maar van dezelfde grootte daaromtrent als deze van ^{de}geldzame, andere kapellen die op de kaart getekend overden. Maar dat kan zo in het gebruik gelegen hebben van de toenmalige cartografen: een kapel (latje) werd uiteraard kleiner getekend dan een eigenlijke parochiekerk en wat het inderdad ook. De 'Ottelboetscappelle' bij het 'Vuilvoordeke' heeft een spitse toren, maar is groter getekend dan b.v. "St Machuut", bij Rollinkhove, en (veel) kleiner dan 's Heeswillemscappelle', ongeveer halverwege tussen 'Persijpe' en 'Boetshoucke'.

Ik denk dat we niet te veel mogen voortgaan op de vorm die aan de "Ottelboetscappelle" op de kaart uit de jaren 1621/1638 gegeven wordt, maar dat om een klein "veldkapelletje" ging is ook moeilijk aan te nemen.

(voor?) 1641 - In Sanderus' beroemd werk: 'Flandria Illustrata' (2 delen, Kaulen, 1641-1644), dat later werd aangevuld en in het Nederlands uitgegeven te 's Gravenhage (3 delen, 1732-1735), is een zeer mooie kaart opgenomen van de Kasselrij van Keurne ("fulgo Keurne Ambacht"). Deze "nova et exacta... tabula geographica" werd ten allerlaatste in 1641 getekend. Sanderus heeft vele jaren besteed aan het voorbereiden van zijn monumentaal werk. Zelf schrijft hij dat hij rond 1610 Boezinge bezocht heeft. De kaart van Keurne-Ambacht, al is ze gedateerd "anno MDCXXXI" zou wel eens wat vroeger getekend kunnen zijn of althans gemaakt aan de hand van een (wat) oudere kaart, die toch 'nieuw' was voor haar tijd. Ook op de "nova... tabula geographica" van Sanderus wordt onze kapel vermeld onder benaming "Ottelboets Cappelle". Op de afsporing na, is dit identiek dezelfde naam als de "composita" kaart, vervaardigd volgens kaarten tussen de jaren 1621-1638.

Volgens de tekening op beide besproken kaarten, ligt onze 'Ottelboetscappelle' zeer dicht bij de plaats waar de 'Lutsch)beke' (of Wanebeek) in de Kemmel vloeit; praktisch aan de samenloop van beide beken, en wel: links (d.i. ten zuiden) van de weg die van 't Vuilvoordeke(n) naar Woesten leidt.

Dr. J. Vanderschaer vermeldt in zijn merkwaardig Woordenboek van Voornamen (10^e druk, Utrecht - Antwerpen, 1978) geen 'Ottelboet', noch enige andere voorname die we daarmee in verband kunnen brengen; wel veel tweestammige germaanse namen, waarvan het eerste lid 'O^l' luidt (uit 'Odel', dat zelf wel een uitbreiding is van 'od') maar ook 'A^l' (uit o.m.: 'Adel'),

Doch laten wij ons - voorlopig althans - aan geen naamverklaring wagen.

Hk denk toch dat de naam 'Ottelboet' een foutieve ^{lezing} ^{kan zijn} voor b.v. Olleboet. Dat de kapel bij 't Vuilwoerde(n) niet ^{belangrijk} ^{was} ^{is} uit het feit dat Sanderus er - voor het ganze grondgebied van de Kasselrij van Veurne - (de uitgestrekste "onder alle de Kasselrijen van Vlaandre" - zegt Gramay) slechts enkele met name vernoemt (o.a. de "S. Machuyt Capp(elle)" bij Dollinckhove en "S. Heer Willem's Cappelle" (ls.), halverwege Penwyze en Bossitshoek.

Bij Sanderus komt ook een prachtige kaart van de Kasselrij van Ieper (eveneens gedateerd van 1641), waarop - om in de naaste ontick te blijven - de "Langende Wae Cappelle" (= 'Langewade', onder Merkem) en de "S. Eloy's Copelle" (niet ver van de samenloop van de St.-Jansbeek en de Corverbeek vermeld staan.

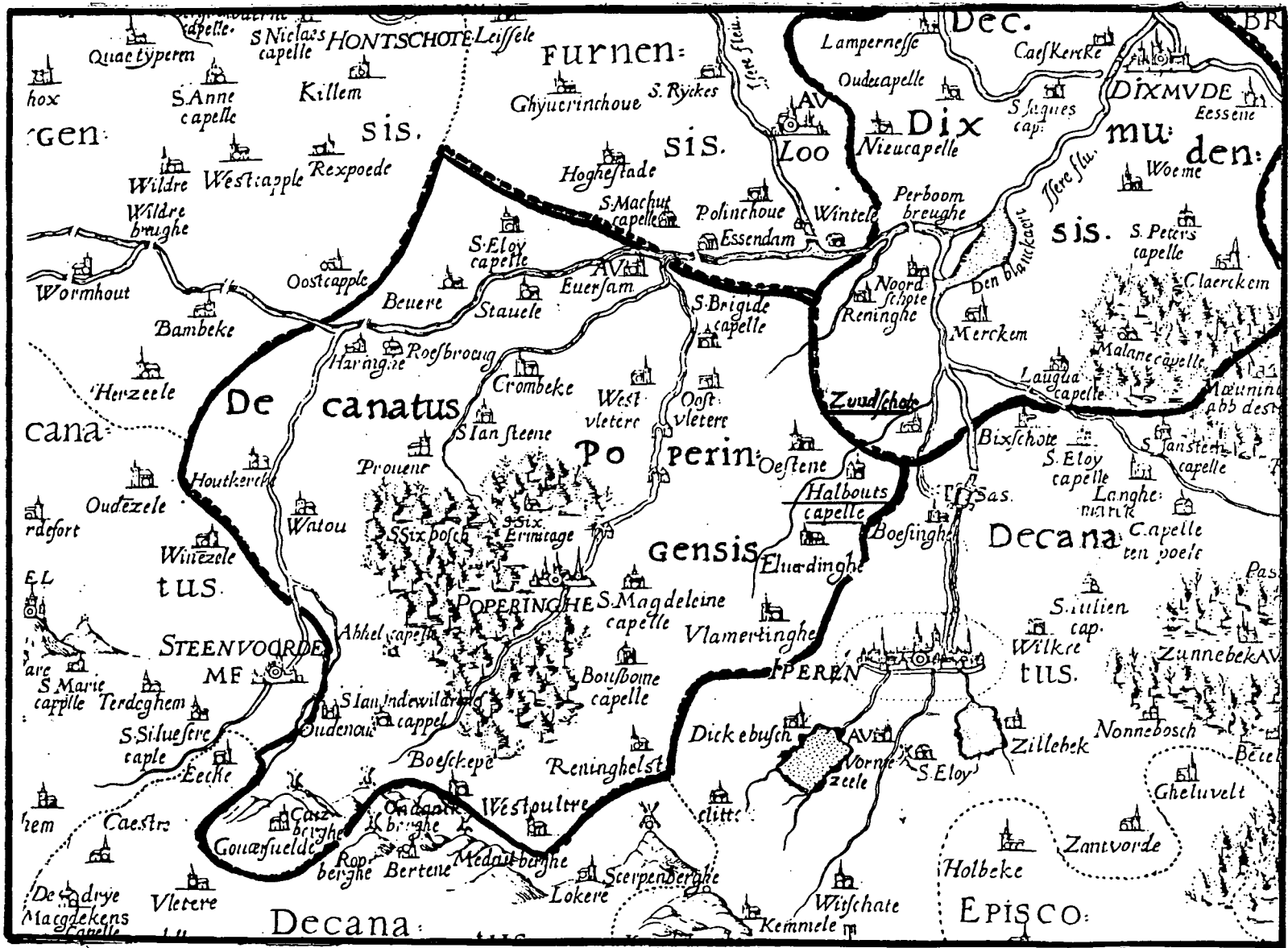
1665 - Er bestaat ook een zeer oude kaart van het voormalig Bisdom Ieper, waartoe de dekenij Diksmuide (en dus ook Luidschote) eertijds behoorde. Ze werd getekend in 1665, ten tijde van Mgr Martinus Pratz, tiende bisschop van Ieper (10 november 1664 tot aan zijn overlijden in oktober 1671).

Op die kaart zijn niet alleen de parochiekerken maar ook de kapellen, met conventionele tekens, aangeduid. Zo b.v. onder Merkem: de 'Langua capelle' (er staat op de kaart eigenlijk: 'Langua', wat natuurlijk een spel- lingsfout is). Deze ligt dicht bij de samenloop van de 'Maartjesvaart' en de St.-Jansbeek. Niet ver daarvan staat de 'Malanecapelle', in de 'Meu- ninck'bossen, getekend. In de dekenij Poperinge vinden wij o.a. een "S. Eloy capelle" (tussen Beveren en Hoogstade), een "S. Brigide capelle", een "S. Sixtus Ermitage" (in de "S. Sixtus bosch"), een "Donsborne capelle", enz.

Wilmu; ongeveer halverwege tussen Luidschote en Elverdinge, naast aan de scheiding van de dekenijen Poperinge en Diksmuide, staat er een 'Halbout's capelle' vermeld. Dit heet is onze kapel (verkeerdelijk) langs de andere oever van de Kemmelbeek gelocaliseerd (dus langs de kant van Boezinge.

Om even te resumeren: we treffen tot hiertoe reeds twee schrijfwijzen aan van één en dezelfde kapel; tweemaal: Ottelboetscapp(elle) (1621/1638 en ± 1641) en éénmaal: Halboutscapelle.

Op de volgende bladzijde laten wij een deel van de kaart uit 1665 afdruk- ken. We hebben de grenzen van de dekenijen Poperinge en Diksmuide speciaal ontijnd. De 'Halboutscapelle' ligt niet op het grondgebied van Luidschote, dat toen onder de dekenij Diksmuide ressorteerde, en evenmin op dit van Boezinge, vermits deze laatste parochie bij het decanaat Waasten be- hoorde.

DE DEKENIJEN DIKSMUIDE EN POPERINGE IN 1665 (met de 'Halbouts capelle').

1668 — J. E. H. J. F. Vandeputte - citeert op p. 10 van zijn "Histoire de Bouzingehect de sa Seigneurie, erschienen in 1846, een uittreksel uit een oud document van 1668 (dat toen nog in het gemeentelijk archief beruiste). Dit stuk somt de verschillende secties van de gemeente Bouzingehe op. We lezen er woordelijk: "Vierlinck-hoek; Verholen-hoek; Kerkhof-hoek; Clappers-hoek; Dief-hoek; Oost-over; Rieol-hoek; Ollebouts-hoek; eerste, tweede, derde en vierde hoek van Lembeke; Kleenen Dief-hoek; Tuwenhof-hoek." Na 2 x: Ottelboet en 1 x: Halbout, nu de schrijfwijze: Ollebout.

1688 — We nemen nu het oude PACHTBOEK van "de kerke ende onse lieve vrouwe landen van Luyschoten" ter hand, en wel de oudste "Verpachtinghe" die bewaard bleef en "gedaen" werd voor vijf jaeren, teerste daerfor (essje) 1688 inmegeende.

Op p. 21 vinden wij onder de "Landen ghelegen in Elverdinge onder de zacla van Iper" het perceel kerkland nr. 39.

Terloops eerst iets over het zgn. Zaalhof te Ieper. Dit laatste mag niet geïdentificeerd worden met "castellum", waarvan de eerste teksten in verband met Ieper het bestaan impliceren. Dit "castrum", de grafelijke burcht, in de schaduw waarvan de agglomeratie Ieper geacht wordt te zijn ontstaan, stond oorspronkelijk op het langgerekte eiland gevormd door twee armen van de Ieperleek (de "Kiepe Yper" en de "Sciepleet"). Het "Zaalhof" (in de Middeleeuwen ook "Gravenwalle" genoemd) lag een heel eind verder zuidwaarts, aan dezelfde kant van de Ieperleek als het "Castrum", maar ongeveer ter hoogte van de St.-Pieterskerk. Het "Zaalhof" was niets méér dan een versterkte residentie van zeer bescheiden afmetingen en geen eigenlijke beschermingsburcht, wat het Ieperse "Castrum" wel was. Het "Zaalhof" werd bovendien zeer waarschijnlijk slechts tijdens de regering van Filips van de Elzas opgericht, vermoedelijk ergens in de jaren 1170 of 1180.

Nu terug naar de "Verpachtinghe" van 1688, perceel nr. 39. Wat lezen we daar? Het volgende!

"Jan Clarisse heeft gheheurt een vierendeel lants, west vanden roetwech liggende tegenb hollebouts cappelle, t'woesteinde aen den Sammele, bewesten de weststrate, het euytende commende op de stracte die naer Elverdinge loopt, de westrydd (klant ende hofste) de vande Bynderen boonaert met thuyseken genaemt (het vuylvordecken) (2).

Ter vergelyking geven we uit de "Verpachtinge" van 30^{en} 7bre

(1) Dit is klaarblykelijk fout. In de latere verpachtingen staat er altijd en terecht: "oost...".

(2) De naam ontbreekt in de tekst van 1688. Maar het wel om een partij land "alwaer het vuylvordecken opstaet"?

1768 (tachtig jaar later) de corresponderende tekst (pp. 45-46): "Elverdinge, Table van Ipre ... "Jean Francois Coisne heeft vercheint (= in cijns genomen), alsnu Joas(ne)s Caura, voor 29 jaeren, begonnen baefm(ess)e 1753, een viereendeel lants str(e)ckende) suyt ende noort, paelende oost blant vande sijn-deren" (niet ingevuld) 'bonaert tot doornyck, suyt de steenstraete, leedende van Elverdinghe naar reninge, ende noort den Kemmel, alwaer het Vuylvordaken op staet ... .."

We nemen nog even de tekst van de 'verpactinge', 'gedaen daerden april 1783' en lezen pp. 48-49: "Sieur Bossaert heeft in cheinse genomen voor negenentwintigh jaeren, ingegaen baefnisse XVIIe cenentachtigh (= 1781) een viereendeel lants, str(e)ckende) suyt ende noort, paelende oost t' landt van onvrouwe de douairiere ende Aynderen Joncker Frans(ois) Bonaert tot Doornick, over de Waenebeke, dat in Luydschoote licht, suyt de steenstraete leedende van Elverdinge naar Reninghe, west dito Bonaert ende oort den Kemmel, alwaer het Vuylvordaken op staet, toebehoorende den voornoemden Bossaert ..."

Het loonde de moeite de teksten uit de verpactingen van 1688, 1768 en 1783 in extenso over te nemen. Ze leren ons heel wat.

Over de ligging van dit perceel herbland kan er niet de minste twijfel bestaan. Het gaat om een 'viereendeel' waarop het 'Vuylvordaken' staat en dat als volgt begrensd wordt: noord: de Kemmel; oost: de 'Waenebeke' (en de hoofstede Bonaert = Decorte); zuid: de 'steenstraete' en west: "de weststrate" (elders ook genoemd: "de straete van Ipre naar Reninge"). Dit perceel vormt de uiterste tip van Luidschote, richting Elverdinge. Het ligt nog in Luidschote maar over de 'Waene ofte luste beke'.

Blijvend de tekst van de 'verpactynge' van 1688 ligt dit 'viereendeel lants, west vanden roetwech liggende pghens hollebouts cappelle' en 'bewesten de weststraete'. Met zo duidelijk, nietwaar?

Behyft toch nog eens de kaart van 1621/1638. De hoofdweg komende van Elverdinge splitst even over de 'Waenebeke'. De ene arm gaat naar Luidschote, de andere naar Reninge. Deze laatste baan heeft dan, even voorbij de samenvloeiing van de 'Kemmel' - en 'Lutsenbeke', een eerste zijtak naar Westen. Aan de westzijde daarvan wordt de 'Ottelboetscappelle' gesitueerd.

De pachtakte van ¹⁶³⁸ spreekt dus uitdrukkelijk van de 'hollebouts cappelle'. Dit zal dus wel de naam geweest zijn waarmee onze kapel in dien tijd door de mensen 'benaamd' werd. We houden het dus (voorlopig) bij (h)ollebout en niet bij Ottelboet (dit hiër een verschrijving zijn).

1743 — Op een "Carte des Environs de Dunkerque, Bergue, Gravelinas, St.-Omer, Aire, Lille, Menin, Ypres, Dixmude, &c.", getekend in 1743, "sur les mesures de Eugène Henry Friex", staat er een: "Chapelle Honhaut" vermeld. Deze kaart — we zeiden het al — werd opgemaakt volgens de metingen van een Fransman en neemt letterlijk van de schrijffonten. Zo staat er b.v. te lezen: "La Pipaete", i.p.v.: "Pypagaale" en "Foulloucq", i.p.v.: "Poegelhoek"! "Honhaut" zal dus wel een mischrijving zijn voor b.v.: "Holbaut" of "Holbout".

Op die kaart staat onze kapel aangeduid langs de 'Zuidchootse kant' van de aloude 'Steenstrat(e)', naar het dorp toe, even boven de samenloop van de Kemmel- en de Wanabeek.

Ook de molen van 'Kortewilde' staat op die kaart van 1743 aangeduid, maar hij heet daar "Courteville". De "caerte figurative van Veurne-Ambacht" (1621/1638) duidt deze molen ook aan, maar zonder naam. We vonden echter op deze laatste kaart een domein "Cortewilla" ten Zuid-oosten van 'Watuwe' (= Watou) in een "Corte weeldebrugge" over de 'Loe vaert' bij Steenkerke. Dat zal een 'Cortewilde-brugge' zijn, al heet 'Corte Weelde' ook 'Betskenis'. Op de hedendaagse kaarten staat die plaats aangeduid als 'Kortewilde'.

"Corte Weelde" of "Korte Wilde" kunnen natuurlijk ook volke etymologieën zijn (in de zin 'een weelde, een welvaart die maar kort geduurd heeft') van iets, dat oorspronkelijk een ganz andere betekenis had.

In zijn 'Flandria Illustrata' vermeldt Sanderus de 'Heerlykheid van Kortewyle', die gelegen was "binnen den omtrek" van het "Graafschap van Watou". Dat zal wel het domein "Cortewilla" zijn, dat aangeduid staat op de "caerte figurative" van 1621/1638. Sanderus zegt dat deze 'Heerlykheid' haar naam ontleent aan "het aloude geslacht ... der Heeren van Kortewyle".

Ook de "Heerlykheid van Roningelot" — zo schrijft hij verder — behoorde "voor-maals" tot "het Erfgoed" van dit adellijk geslacht, dat zeer uitgestrekte bezittingen had.

Ik weet maar al te best hoe gewaagd het is aan naamverklaring te doen. Ik stel me toch de vraag of de Vlaamse benamingen: "Cortewille", "Corte weelde", "Korte Wilde" en "Kortewilde" of de Franse naam: "Courteville" soms geen verband kunnen hebben met de naam van de adellijke familie: "Kortewyle". Met die naam kan men etymologisch alle kanten uit. 'Kortew' of 'Courte' kan afgeleid zijn van het Latijns bijvoeglijk naamwoord: "curtus" dat inderdaad 'kort' betekent, doch ook van het zelfstandig naamwoord: "curtus" (= 'cour', 'omsloten erf'), 'ville' zou dan kunnen teruggaan naar het Latijnse woord: "villa" in de betekenis van 'landgoed', 'buitenverblijf' = 'maison de campagne'. Een zeer gewaagde naamverklaring? Heel zeker!

Volgens de kaart van 1743 bestond er toen nog een 'Chap(elle) Honkhaut', of liever: 'Holbaut'. Het oude Pachtboek van Zuidschote spreekt in 1688 van een 'kollebouts cappelle' (perceel nr. 39), maar de vijf jongere pachtakten die bewaard bleven, nl. uit de jaren 1768 - 1778 - 1783 - 1788 en 1793, vermelden die kapel nooit meer. We moeten dus wel aannemen dat ze ergens tussen de jaren 1743 en 1768 verdwenen is. Wanneer juist en in welke omstandigheden weet waarschijnlijk niemand. Maar de herinnering aan die oude kapel leefde veel later nog voort in de naam van een nu verdwenen weg te Boezinge, die vermeld staat op een kaart uit 1842 en de naam draagt van 'Allebehoutstraat'. 'Allebehout' kan best een ver-vorming ^{zijn} van 'Albout'...

1842

Het zal de aandachtige lezers en lezeressen wel opgevallen zijn hoe verschillend de naam van onze kapel (of van de 'hoek' waar ze vroeger stond) in de oude documenten gespeld wordt.

Op de kaarten van '1621/1638' en '1641' staat er: 'Ottelboats Cappelle'; een andere uit 1665 gewaagt van de 'Halbouts capelle'; in 1668 is er sprake van de 'Ollébouts - hoek', in 1688 van de 'kollebouts cappelle'. De kaart uit 1743 vermeldt de 'Chap(elle) Honkhaut', terwijl de jongste een eeuw later - spreekt van een 'Allebehoutstraat' te Boezinge.

Zo iets roept geen verwondering te wekken. Vroegertijds waren zeer veel mensen (volstrekt) ongeletterd en werden de namen in de volksmond soms erg verword. Eens dat de mensen - in de loop der tijden - de oorspronkelijke betekenis van een naam niet meer begrijpen, dan zijn ze uiteraard geneigd er een voor hen verstaanbare betekenis aan te geven. Zo zijn uit 'curtis-villa' ('courteville' of 'Kourtwylle') gemakkelijker 'Cortewilde', 'Cortswelde' sunnen zijn ontstaan, en uit 'Albout': 'Allebehout'. Dat was tenminste voor iedereen verstaanbare taal!

Er weze voort nog opgemerkt dat de opstellers van de kaarten niet noodzakelijk uit de Westhoek afkomstig waren; ze werkten vaak aan de hand van oudere kaarten en documenten of gingen af op het gehoor, dus de 'volke' uitpraak. Wat dan!, als ze - zoals Monsieur Eugène, Henry Felix, volgens wiens metingen de kaart van 1743, getekend werd, zelfs de taal van de streek niet eens machtig waren?

Vergissingen en vaak erg uiteenlopende schrijfwijzen waren bij gevolg gewoon onvermijdelijk.

We gaan ons nu op glad ijs bewegen, want de tweestammige naam (H)ALBOUT intrigeert ons en willen poges er een zinnige betekenis voor te vinden.

We gaan daarbij ^{uit} van de schrijfwijzen die wij in 1665, 1668 en 1688 vonden, omdat ze rust en zeker teruggaan op de toen gebruikelijke uitspraak: 1665 = 'HALBOUT'; 1668 = 'Ollebout' en 1688 'Hollebout'

Er ligt in de Pas-de-Calais, niet ver van Montreuil-sur-Mer, een dorp dat thans ABOVAL heet. Rond 1110 werd die plaatsnaam in 'Latijn': 'Aldabaldi Vallis' en ook: 'ALBODI Vallis' geschreven. Aldabald en Albold zijn dus blijkbaar identieke namen, en de plaatsnaam mag gerust als 'Alboutsdal' vertaald worden.

Let op die twee schrijfwijzen van dezelfde persoonsnaam: Aldabaldus en Alboldus. Aldabald kan een metathesisvorm (= letteromkering) zijn van Adalbold (-bold, -boud) of Adelbold (wat ongeveer betekent: 'edel en dapper'. (Vergelijk ook de letteromkering bij namen als: Aldegonde en Adalgonde, enz.).

Het is o.a. de naam van twee bekende bisschoppen van Utrecht: Adalbold (ook Odilbold) I (866-899) en Adalbold II (1010-1026).

De naam kan dus gevormd zijn uit: 'Adal' - en 'Bald' (bold, boud). Het woord: Adel is als eerste lid in Germaanse persoonsnamen zeer oud en betekent oorspronkelijk: 'vriendsam geslacht'. Al vroeg werd dit element verbort tot al- (vgl.: Albert naast Adalbert en Adelbert. Verwant als naamelement is ath-, ad- en od-, odel-. Ad- = 'goed'. Adel is er wel een uitbreiding van. Od = bezit, rijkdom (ook geschreven: ot-, ode) (vgl. de naam: Obrecht uit Odbrecht = 'beroemd om zijn erfgoed'). Od-, odel- en ot-, ot(t)el zijn dus zeer nauw verwant met elkaar. Naast ode- vindt men ook de schrijfwijzen: Odde, Odilo, maar ook Otto. De verschillende vormen van de naam waren in de Middeleeuwen zeer populair (men denke aan de verschillende Duitse vorsten met de naam Otto). Wij herinneren aan de twee overgeleverde namen van de Utrechtse bisschop uit 866-899: Adalbold en Odilbold.

De beroemde Italiaanse persoonsnaam Othello is een 'vleisvorm' afgeleid van 'Ot', 'Otto'. Zo zou Ottel-boet ook wel eens aanvaardbaar kunnen zijn.

De naam kan echter ook gevormd zijn uit Al(d)a = 'volwassen, ervaren' en -bald (-bold, -boud) = 'moedig, boud'.

Als de oude schrijfwijze werkelijk Hal(de)bout is (dus begint met een: H), dan kan het eerste lid van die naam het equivalent zijn van het Nederlands woord: 'held'. De betekenis is dan: 'dappere krijgsman'. In ieder geval is het een zeer oude Germaanse persoonsnaam.

laten wij ons niet van de wijfs brengen door de vele spellingsvormen: OTTELBOET (1621/1638 en '1641), HALBOET (1665), OLLEBOET (1668), HOLLEBOET (1688), HOLBAUT of HOLBOET (i.p.v.: Honhault in 1743) en ALLEBOET (1842).

Al die schrijfwijzen lopen niet zo ver uiteen.

Het tweede deel van de naam: -Boet, -Boud levert alleszins geen moeilijkheden op. De spellingsvormen: Bald, Bold en Boud worden zonder onderscheid gebruikt, ook heden ten dage nog. Vergelijk b.v.: de voornamen Baldewijn, Boldewijn en Boudewijn. Ook in sommige, misschien wel aanverwante, familienamen wordt het woord -bald zeer verschillend geschreven; we vonden o.m.: Eerebaut naast Eerebout, Elebaut, Elleboudt, Elleboet (b.v. de 'Elleboets brugge', tussen Bulskamp en Neume - op de 'Caerte Figurative van 1621/1638-); Hellebaut, Harboudt, Herreboudt en Herrebout.

De betekenis van bald, bold, boud is zonder twyfel: 'dapper', 'overvaard'.

Ol- vertegenwoordigt het begrip edel.

Maar wie die (H)albout of (H)ollebout wel kan geweest zijn, weten we niet. We kennen geen heilige die de naam Aldabaldus (Adalbold, enz.) of Alboldus (Alboud, enz.) draagt. Het is dus onwaarschijnlijk dat de kapel aan de samenloop van de Kemmel en de Wanebeek aan een heilige van die naam toegewijd was.

Vermoedelijk gaat het om een persoon van die naam die deze kapel - in misschien lang vervlogen tijden - heeft opgericht of laten bouwen. Veel oude Germaanse voornamen zijn later tot familienamen geworden. Men denke aan Volbrecht (een samenstelling van twee Germaanse bestanddelen: 1) folk, volk = 2) (krijgs)volk + 3) bert, beraht = 'schitterend' (vergelijk huidig Engels 'bright'), 'beroesmd'. De betekenis is dus 'uitblinkend onder het (krijgs)volk'. Latijnse vorm: Fulbertus; Franse vorm: Foubert. De familienaam Volbout (Follebout, enz.) was oorspronkelijk ook een voornaam. Hij bestaat uit volgende twee Germaanse elementen: 1) folk + 2) bald, bold, boud. De betekenis is: 'dapper bij het (krijgs)volk'.

Tussen de vormen Ol- (in b.v.: Olbrecht) en Vol (in b.v.: Volbrecht) bestaat er geen verband. Dus ook niet tussen b.v.: Ol(le)bout en Volbout (Follebout, enz.).

Wat wat voorafgaat blijkt ons te meer hoe moeilijk het is aan persoonsnaamkunde te doen of aan naamverklaring in het algemeen.

laten wij het dus hierbij laten. We weten gewoon niet aan welke heilige (of aan welk geloofsmysterie) onze 'Hollebouts capella' toegewijd was. We kennen ook het tijdstip niet waarop ze (voor het eerst) opgetrokken werd en evenmin de persoon of de familie die ze liet bouwen. We weten alleen dat ze ergens in de jaren 1743/1768 moet verdwenen zijn. In welke omstandigheden dit kan gebeurd zijn is ons eveneens niet bekend.

ZUIDSCHOTE 1837

Een goede vriend bezorgde mij een aantal levenswaardige gegevens, die vermeld worden in het "Memoriael Administratief" van Westvlaanderen, anno 1837. Wij sommen ze gewoon op.

- 1) op blz. 25 wordt de benoeming vermeld van François Titica tot gemeente-secretaris van » Zuydschote, Bixschote en Boezinghe »
- 2) De loting van de 'Militians' van het 20de Canton's Elverdinge geschiedde aldaar op 2 maart 1836 (p. 61).
- 3) Op blz. 109 wordt, naast het aantal inwoners van elke gemeente van het Canton Elverdinge, ook het respectievelijk aantal manschappen dat in de loting viel aangeduid: 20de Canton Elverdinge:

1) Bixschote	: 715 inwoners	— 2	'militians'
2) Boezinghe	: 1823 "	— 5	"
3) Brielan	: 735 "	— 2	"
4) Elverdinghe	: 1.459 "	— 4	"
5) Hamertinghe	: 2.627 "	— 7	"
6) Woesten	: 1.203 "	— 3	"
7) <u>Zuydschote</u>	: 605 "	— 2	" en
8) St.-Jans	: 786 "	— 2	"

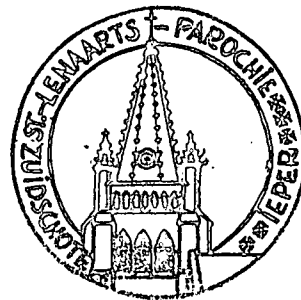
Totalen: 7.953 inwoners en 27 'militians'.

- De provincie Westvlaanderen telde toen 627.128 inwoners en moest 1.770 'militians' leveren. Daarom kwamen er 284 uit het arrondissement Ieper. Twee leden van de Gemeenteraad moesten samen met de Burgemeester de 'militiestukken' ondertekenen. Voor Zuydschote waren dit: Eugène Davos en Ignace Verscha.

Het aandeel van 10: gemeenten in de 'grondlasten' voor het jaar 1837 bedroeg respectievelijk

1) Woesten	: 2874 F (d.i. ruim 2,38 F per inwoner)
2) Peninge	: 16.114 F
3) Bixschote	: 3.843 F (d.i. 5,38 F per hoofd)
4) Noordschote	: 7.961 F
5) <u>Zuydschote</u>	: 3.194 F (d.i. ruim 5,26 per inwoner)
6) Oostvlietaren	: 10.298 F
7) Brielan	: 5.554 F (d.i. méér dan 7,55 per hoofd)
8) St. Jans	: 4.558 F (d.i. 5,80 F per inwoner).
9) Ieper moest	45.266 F inbrengen en
10) Elverdinge	: 9.606 F (d.i. 5,26 per hoofd).

- Op p. 221 wordt een 'concours' uitgebeveerd, voor enen prijs van 30.000 F, voor dien, die een merkelyke bespaaring der Brandstoffen zal invoeren by het gebruyck maeken van stoom!
- Op p. 588 vinden we de gemiddelde prijs voor 100 kg tarwe 316 F. en voor 100 kg gerst: 10 F. "Den prijs van het loon van een dag werkens" bedroeg toen: 1 fr. 10 cent.

Noël Favorel
† parochus
in
Luidschote
a prima Septembris
1974°

NOËL FAVOREL

'ZANTINGEN'

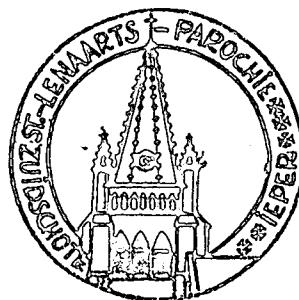
AFL. 12

I AANTEKENINGEN VAN 'MOEDER URSULA'
(1914-1922) blz. 2-18 & 31-32.

II OORLOGSSCHADE AAN KERK EN GERIEF
(RAMINGEN 1919 & 1923) blz. 19-30.

III 'STAAT VAN GOEDEREN' (1787) blz. 53-44.

IV AANVULLINGEN VOOR (a) 1680-1729 - blz. 45-47.
DE JAREN----- (b) 1579 & 1586 - blz. 48-49.

" PRO MANUSCRIPTO "

VIERDE PAASZONDAG

1984

I. ENKELE AANTEKENINGEN VAN MOEDER URSULA (1914-1922).

We willen dit XII^{de} deel van onze ZANTINGEN beginnen met enkele documenten, die betrekking hebben op de Eerste Wereldoorlog (1914-1918).

Beter dan iets anders, tonen ze aan welk onoverzichtelijk leed er toen over Luïdschote gekomen is.

In het Kerkarchief is er een klein notaboekje bewaard, geschreven door E. L. Ursula, toen overste van het klooster te Luïdschote.

Eerw. Moeder Ursula, in de wereld Rosalie Goethals. Blijkens haar rouwprentje, dat ingelast is op p. 12 van het "Parochieboek" = Liber Memorialis, deel II (= ab anno 1924) was zij "geboren te Roxem, den 27 September 1858 — getreden in het klooster van den H. Vincentius te Lendeleda, den 29 Augustus 1878 — het geestelijk kleed aangenomen den 27 September 1879 — geprofeet den 14 September 1880 — overleden te Lendeleda, den 5 Maart 1935 — zij bestuurde opvolgentlijk de jongensschool van Rollegem-Capelle en de kloosters van Houltave en Zuïdschote."

De tekst van haar doolprentje wil ik de lezers en lezeressen van onze Zantingen niet onthouden, want sommigen onder hen hebben deze gezagvolle en voorbeeldige kloosterlinge nog gekend en haar weldoende invloed ondergaan.

† TER ZALIGE GEDACHTENIS VAN EERW. MOEDER URSULA (in de wereld ROSALIE GOETHALS)

geboren te Roxem, den 27 September 1858 - getreden in het klooster van den H. Vincentius te Lendeleda, den 29 Augustus 1878 - het geestelijk kleed aangenomen den 27 September 1879 - geprofeet den 14 September 1880 - overleden te Lendeleda, den 5 Maart 1935. — Zij bestuurde opvolgentlijk de jongensschool van Rollegem-Capelle en de kloosters van Houltave en Zuïdschote.

Zij die nooit rustte, rust nu in vrede. Dat treft ons, wanneer wij het leven van Moeder Ursula overschouwen. Den arbeid, ons door God als een straf opgelegd, nam ze met vreugde aan. Hoeveel zij gewerkt heeft, weet Hij, die al onze daden gadeslaat en ook zij die den last met haar deelden. Zij was met sterken mannenmoed bezielde, nooit moede van het goede te doen, het goede, dat zij vooral betrachtte door haar ijver voor het missiewerk en de opleiding der jeugdige kinderzielen. De jongensschool van Rollegem-Capelle bracht zij tot het hoogste peil en haar oud-leerlingen roemen er op in Moeder Ursula's klas tot vrome jongelingen opgeleid te zijn geweest. Bij de meisjes van Houltave en Zuïdschote slaagde zij evenwel door haar invloed heeft ze begeestering voor hooger ideaal opgewekt. Haar laatste krachten wijdde ze aan de werken tot vrijwaring der jeugd van Zuïdschote. En dat dit alles geschiedde met een zuiver inzicht voor Gods glorie hebben wij kunnen bestatigen uit haar laatste levensstonden. De spreuk der "Navolging" werd hier bewaarheid: "De ziekte verandert den mensch niet, maar zij doet zien wat hij is". Zij verlangde naar haar ontbinding, met de gerustheid van een ziel, die haar plicht ten volle deed. Herhaalde malen bad zij op haar sterfbed: Jezus laat mij sterven! En zij is gestorven, zacht en vreedzaam in den Heer, in wiens wijngaard zij met onverpoosde vlijt tot het einde had gewerkt.

Mijn beminde zuster Vincentia, samen zijn we door het leven gegaan, de dood komt ons scheiden, maar troost U, na korten tijd zien we elkaar terug.

O God, zeg mijn lieve medezusters, mijn familie, vrienden en weldoeners.

Geliefde oud-leerlingen, gedenkt dat de jaren der jeugd ras voorbij gaan; gedenkt immer uw uitersten; anders veel van uw daden zullen bij uw dood ijdel zijn en U grootelijks berouwen.

H. Jozef, patroon der goede dood, bid voor ons.

We hopen later nog wel de gelegenheid te zullen hebben om wat uitvoeriger te kunnen schrijven over de geschiedenis van het klooster te Luïdschote.

We willen hier enkel de Oversten vermelden, die hier de leiding van de kleine kloostergemeenschap en van de Meisjesschool in handen hadden:

1) Moeder Augustina was hier 17 jaar lang overste. Zij overleed te Luïdschote op 15 maart 1904 en werd er ook begraven. Haar grafzerk siert nog altijd ons kerkhof.

2) Moeder Anastasia was Overste te Luïdschote van 1904 tot in 1911.

3) Moeder Ursula volgde haar in laatste-genoemd jaar op; zij bleef haar functie - door de oorlogsjaren heen - praktisch tot aan haar dood - voorgevallen te Lendeleda op 5 maart 1935 - waarnemen.

4) Moeder Laurentia, in de wereld Bertha Carstele, geboren te Beveren-aan-de-Leie, de 1ste augustus 1885, werd reeds op 9 maart 1936 tot nieuwe overste aangesteld.

Het Parochieboek, deel II, wijdt op p. 12 een halve bladzijde aan Moeder Ursula, die gedurende 24 jaar het wel en wee van Luidschote gedeeld heeft en van wie het aandenken nog voortleeft in het geheugen van allen die haar hier gekend hebben. Wij citeren de tekst, die Pastoor Leo De Jaegher (1930-1936), in piëteitvolle gedachtenis aan deze verdienstelijke kloosterlinge, in ons Liber Memorialis neerschreef:

"Den 5^{en} Maart 1936 overleed in het klooster te Lendelede, Eeuw. Moeder Ursula, overste van het klooster te Luidschote, in den ouderdom van 77 jaar. Zij werd begraven te Lendelede den 9^{en} Maart. Luidschote werd ter begraving vertegenwoordigd door de Zusters van het Klooster van Lendelede, de E.H. Pastor (= E.H. Leo De Jaegher) en Burgemeester van Luidschote (= de Heer Remi Peccu), de twee onderwijzers (= Meesters Jos. Balduck en Jozef Tahon) en nog een viertal inwoners.

Een nadienst had plaats ter kerk van Luidschote op 11 maart, met uitdeeling van gedachtenissen.

Eeuw. Moeder Ursula was sedert 24 jaar overste van het klooster (1911). Grote diensten bewees zij als onderwijzeres, later als bestuurster van het klooster. Na den oorlog herbouwde zij klooster en Scholen. Haar laatste werk was het bouwen van eene zaal, die dienen moet voor vergadering en feesten en voor de werken der jeugd (= de tegenwoordige 'Parochiezaal' of 'Dorpsfeestzaal').

Acht dagen voor hare dood was zij verlamd geworden in de beenen. Zij werd naar Lendelede vervoerd waar zij overleed na een kortstondige ziekte."

Moeder Ursula's bidprentje zegt van haar dat zij 'met sterken mannenmoed bezield' was. Dat heeft ze ten overvloede - ook tijdens de eerste Wereldoorlog bevestigd. Men leze rustig de tekst van het onvoeglijk notaboekje, dat zij - god weet in welke omstandigheden! - als een soort dagboek heeft volgeschreven en dat - gelukkiglijk - voor het nageslacht behouden bleef. Het is een klein calepin met zwarte kaft, dat slechts ca. 8 cm. breed is en 14 cm. hoog. Dit aantekenboekje bevat nu nog 38 (door mij met potlood genummerde) bladzijden. Het 'voerste' blad is onbeschreven gebleven. Achteraan zijn drie bladzijden weggesneden geworden. Op de binnenzijde van de kaft - voor en achteraan - staan er enkele aantekeningen van een gants andere aard, waarover we later een woordje zullen zeggen. We vonden in het Kerkarchief ook een afschrift van dit

1 notaboekje, waarin de tekst wat 'gemoderniseerd' werd. We houden ons liever aan de originele tekst, zoals die door Moeder Ursula zelf - bij stukken en beetjes - neergeschreven werd. Het is het onverbleemd relaats - door een 'ooggetuige' van uiterst droevige jaren.

"Maandag 12 October < 1914 >

Voor het verre geschut de kinderen laten vertrekken.

"Dinsdag 13 October

De helft der kinderen in de school.

"Woensdag 14 < October >

Duitse vliegmaaschinen geschoten. 'S namiddags twee duitse officieren, die uit de vliegmaaschinen gewelucht waren, gevangen tusschen Kuydschote en Boesinge.

"Donderdag 15 October.

Weinig kinderen; wat leerren en gaan van soldaten. Mr. Pastoor zegt de kinderen wat vroeger te laten vertrekken. Bij het vertrek kwamen de troepen Belgische soldaten toe. Laat in de avond: rond de 70 slapers.

"Vrijdag 16 October >

De soldaten, waren tegen den morgen moeten optrekken naar Bixschote en geheel den dag door trokken er op. 'S avonds kwamen de Belgen terug, wat Franse kwamen toe. Mitrailleurzen doorkruisen onophoudelijk de gemeente, men telde er tot 20 te reek. Zij maakten ongehoord veel gedruisch, zoodanig dat er geen middel was van slapen en dit blist 3 of 4 nachten. Intusschen <en> hadden wij 8 francardiens in logement. Bezoek van den Koning.

"Zaterdag 17 October.

Generaals, die van het rood kruis eenen officier van Brussel om te moensmalen en 's avonds om te slapen. Er waren ook verscheidene priesters van het rood kruis en eenen almouwenier Mr Coen professor in St Loui's <te> Brus<sel>.

"Zondag 18 October >

twee missen op Kuydschote in open veld. Weinig volk in de kerk. Het stroo der middenbeuk in de zijbeuken geworpen voor 3 tot 500 soldaten. Reeds van den vrijdag 16 waren twee molens vernietigd en <de> derde onbruikbaar gemaakt. Den zaterdag werden verscheidene huizen vernietigd en langs alle kanten grachten gedolven en kanonnen geplacert rond het klooster, links en rechts > langs vier zijden, tot op 10 à 15 meters van het klooster.

"Maandag 19sten October

Groote rees der kerktoren te doen springen. De Belgische troepen vertrekken en zijn geheel door de Franschen vervangen.

"Dinsdag 20 October >

geheel den dag ruste, tenzij men onophoudelijk kanonschuiten loste. 'S avonds wederom veel soldaten. Franse almouwenier (Kapitein) en geneesheer.

" Woensdag 21 October

De Duitschen naderden Steenstrate. 8 lagen lang waren de straten vol vluchtelingen van Klouthulst, Jonckers(hove), Merckem, Bixschote, Poelkapelle, enz.; er kwamen er zelfs van Beselare en 's namiddags vertrokken er 3 zusters tusschen de soldaten. Bijna geheel Xuydschote was weg; men voorzigde eenen grooten slag binst den nacht of den volgenden dag. (Vliegmachien voor ons huis gebroken). Druizende en duizende engeltche en franse soldaten kwamen tot om de raart af te zetten. Het kanongebulder dreunde en deed ons huis daveren tot op zijn grondvesten. <Men schiet> op Steenstrate en op Noordchote. Men hoorde slechts 1 Duitsch tegen 3, later tegen 25 en uiteindelijk tegen 100. 'S avonds was de lucht klaar waar de schoten gelost werden. Eerst ziet men eene vlam en daarna hoord men den slag oret een lang gedruis. Alle dagen tot rond zes ure was de berck vol soldaten. Zij hadden al het stroo, gedorschen en ongedorschen, bijgehaald en al de verlaten huizen werden ingenomen.

" Donderdag 22 <October> waren wij nog alleen, alles was rustig.

" Vrijdag 23 October. geheel den dag grote kanonscheuten(n).

" Zaterdag 24 Oct<ober>

De zusters komen terug van Woesten. Onophoudelijk kanonscheuten vlieden over ons huis, honderden per uur. Des avonds om 7 <uur> al met eens onverwachts eenen aanval van de Duitschers met fusillen en mitrailleurs, schrikbelyk om zien en hooren. De lucht ging open en toe als bliksemstralen en de kanonscheuten er tusschen donderslagen. Mouton van Steenstrate kwam zeggen: zusters zij moet vluchten, ik moet mee. Wij liepen tot in de weide van Decramers, waar wij 1/4 uurs verbleven. Wij zagen dat de Duitschers achteruit trokken, niettjermin kwamen er Duitse schrapnels tot dicht bij ons. Wij keerden dan stillekens weder en de franse kanonniers vlogen voort.

" Zondag 25 Oct<ober>

De Duitschen zonden meer en meer kanonscheuten. Zij naderen gedurig. Wij vluchten in den kelder; er ontploften er rond ons huis; zelfs de onliggende soldaten verwijderden zich. Wij vluchten ook weg en bleven op 10 minuten afstand een uur wachten. Geen obussen kwamen tot daar, doch wij zagen er een ontploffen waaruit honderden stukken zich links en rechts in zwarte rook [zich] verspreiden. Eenige huizen werden verbrijzeld, anderen erg beschadigd. Wij keerden terug om te eten en de beesten te bestellen en gingen de nacht tot Van Eeckens op de route overbrengen zonder bed.

" Maandag 26 Oct<ober>

Nu en dan schrapnels. Nu den noon kwamen meer obussen; wij verbleven 1/2 uur in gebad in den kelder.

« Dinsdag 27 < October > ging het tamelijk wel. 'S avonds moesten wij opnieuw vluchten voor de schrapnels. In de vlucht werden wij bijna getroffen door een schrapnel op eenen afstand van 10 tot 15 meters. Wij brachten den nacht door in de hofstede van Hollemearsch, Elverdungha, wederop op elk eenen stoel en sliepen vluchtelingen in ruits, er kwamen schrapnels dien nacht tot ver over den molen, bijna tot aan die hofstede.

'S morgens keerden wij vroeg naar huis terug. Alles was rustig. De franschen worden kwaad ter oorzaak der spicenen. Reeds van de eerste dagen werden twee brave menschen aangehouden (= Achiel en Cyriel Donck) en doodgeschoten, veel anderen werden aangehouden. Dien dag bedreigden zij Mr Pastor en Meester Costenobel als medeplichtig en zegden Luydschote in brand te schieten zoo den zelfden avond de Duitschers wederom op dezelfde wijze schoten. Allen die zich op straat vertoonden werden aanzien als spicenen. Mr Pastor mag niet vertrekken en hij moet met Costenobels de Blijvende Luydschotenaars gaan vermanen 's avonds geen licht aan te steken.

Wij maakten ons dan haastig gereed om te vertrekken, Wij namen wat voedsel mede, wat klederen en het schaap en den hond. Twee zusters waren wat voorop gegaan, doch mochten niet door op het einde der gemeente. Toen wij daar allen waren, hadden wij te kiezen; ofwel blijven, ofwel allen vooruit en niet meer wederkeeren. Wij vertrokken dus tot Woesten. Het was toen na den middag. Geheel den dag: wederzijdsche kannonschiet. Wij vernamen daar dat er op Luxemburg een soldaat gedood was door eenen burger, die dien soldaat gedood had in plaats van den generaal, die zich in dat huis bevond, dus dat was weder eenen spioen. Binst den nacht schoot men altijd voort en er kwam nog een groote renfort toe; doch al het voorgaande kan niet vergeleken worden bij hetgeen

den donderdag 29 < October > gebeurde. Geheel den dag kannonschoten, dat ooren en zien verging; vliegmaschinen en luchtballen verschenen gedurig in de lucht, doch wij waren rustig tot Woesten; in den namiddag hoorden wij weinig duitsehe schoten. Er trokken chineezers, araben en Congoelaezen in groote macht er... naartoe, naar de bosschen van Merckem om ze met de bajonnette te doden.

« Vrijdag 30 October

Geweldig geschot. Luydschote het middenpunt. Bijna de laatste Luydschotenaars vluchten ook weg. Mr Pastor blijft nog met weinig.

« Zaterdag 31° October

! Schrikkelijk gerecht tot Yper. Wij willen terugkeeren doch gelukken er niet in.

" Zondag 1 Nov(ember)

In den voormiddag tamelijk wel. 'S namiddags gaan wij weder huiswaarts. Na gelukken er in, in het midden der kanonschoten 't huis te geraken met 3. Wat vinden wij!!! Alles opgeeten. : 20 kl boter, 9 konijnen, 12 kinnen, 20 duiven, 12 flesschen wortel, 12 flesschen > tomaten, 2 bokalen ingelegde peren, 8 glazen in-gelegd fruit, 8 of 10 doozen conserve. Al het keukengerief, al het schoolgerief en wat beddegerief. In den keuken en rifter koken. Zij verlaten ons huis en gaan buiten koken.

" Maandag 2 Nov(ember)

mis gediend. Veel geschot binst den dag; twee dooden in de school, de am-bulancie was daar immers; de twee andere zusters komen terug en keeren met 3 weder.

" Dinsdag 3den November

Redelyk kalm.

" Woensdag 4den November

mis gediend

" Donderdag 5^{en} November

Geen mis. Vrees van bombardement. Wij vertrekken tot aan Mynghere's voor de schrapnels; na eene halve uur blijft alles kalm. Ik vermaak op mijn gemak mijne schoen. Na de middag, bij het eindigen der respers, komt men belien om in den kelder te vluchten; er waren reeds verscheidene obussen op de plaats ge-vallen. Leonie Vieren was dood geslagen in haar huis. Nauwelijks zijn wij er eenige oogenblikken of wij hooren verscheidene obussen ontploffen; het huis da-verd, het glas ploft neer. Wij niemen al de achterdeur te vluchten, doch bij het openen der deur zagen wij niets anders dan grim en rook en stank; wij stooten de deur weer toe en liepen al wat wij konden de voordeur uit door de opeengedrongen soldaten, door slijk en modder. Wij bleven 1/2 (verbetend in: 1) uur staan op 1/4 afstand en keerden in allerhaast om wat kleeven weder en liepen als muilzels geladen met boter en sargien en kleeven naar Woer-ten. Wij brachten de nacht over te Vandervoordens bij de familie van Costen-bels en 's anderendaags trokken wij naar Woerten.

" Vrijdag 6^{en} November

Enige schrapnels en zelfs obussen vielen tot niet verre van den molen van René Ampe's. Mr Pastor is bij Mr Onderp(astor) van Woerten.

" Zaterdag 7 November

Er wordt gezegd dat men eenen grooten aanval zal wagen, doch alles bleef (>)ustig tot laat in den avond, toen al met eens duitsche kogels (verbetend in: obussen) tot op Woerten ontploften. Wij vreesden voor obussen en maakt(en) ons gereed voor de vlucht, doch wij bleven en gingen ten deele slapen, andere bleven in den rifter. ~~Mr had den onzen hond verloren.~~ Maandag gaan wij met twee naar Woerten; wij vinden den hond terug. De zuster(s) blyk(en).

2 Zondag 8ten November 1914

Rond den middag komt men zeggen dat de zusters moeten vluchten en bijgevolg wij moesten ons ook gereed maken om te vertrekken; hetgeen wij deden. Wij verbrokken naar Oostvleteren met pak en zak, wederom geladen als muilezels. Wij sloemen na de vespers toe bij de zusters; geene plaats. Zij zoeken naar een plaats en vinden er een bij Wantje Notredame, een brave oude rentierster. Haar huis was voor de helft verhuurd aan vluchtelingen van Ypere. Wij hadden een goede huisonsting doch moesten op strooi slapen; hetgeen ons leed denken aan het kindje (Jesús).

2 De maandag 9ten, den dinsdag 10, den woensdag 11 en donderdag 12 lopen eensomig voorbij. Wij staan op om 5 uur, gaan naar de kerk, hooren vercheidene missen, keeren naar huis om te eten en dan naar de laatste missen en den kruisweg. 't Huis doen wij het een of ander en verliezen wat tijd met de gedurig voorbijrijnde auto's, cardouchewagen(s), paarden en soldaten; en ook nog naar de vluchtelingen van Yper, die de mare medebrengen dat Ypere geheel verwoest wordt. [?].

Men vertelt ons op dien dag, dat men de brug tot Luydschote heeft doen springen, nadat er een groot getal (700) Duitschers overgegaan waren.

2 Vrijdag 13er November

Geheel den dag zeer slecht weder, waaiers en regens. Men vertelt dat de Kroonprins gedood is, dat (de) Duitschers beginnen achteruit te gaan en dat er 30 treinen naar Berlijn zijn teruggetrokken om tegen de Russen te reichten.

2 25 <November>: zeer slecht weder.

2 26 <November>: laitszeg passer gereed.

2 27 <November>: Vrijdag; Sr. Ludwine on'ik gaan naar Luydschote door slijk en onoder. Van Typegale om den laitszeg passer na te zien, door grachten en velden; van daar zijn wij geene scrappels noch obussen komen, maar gedurig op Beninge. Obussen en scrappels op Noordschote.

Geen burger op Luydschote te zien, slechts een soldaat op de plaats. Bijna geheel Luydschote plat, de kerk afgebrand alsook 6 of 8 huizen. Wij gaan binnen, zien alles overeind. Wij gaan eens buiten zien en nauwelijks zijn wij buiten. of Poel, een obus op eenige meters van het klooster. Ik roep zooveel ik kan: Sr Ludwine, haast u, ik wilde nog wat blijven maar ik wilde niet. We liepen zooals dieren en nauwelijks waren wij 15 min(uten) ver of er waren al 15 tot 20 obussen gevallen; er spitte zelfs een stuk van een obus voor mij op de kalsijde. Sr Ludwine zegde: wat verliest zij daar (?). (Die obussen werden achter ons geschoten). Ik zegde: niets, niets; wij liepen maar altijd voort.

2 Zaterdag 28 <November>: de toren van Luydschote stort in.

2 Zondag 29 <November>: alles stil

2 Van 1 tot 20 Dec(ember): geen nieuws.

2 Zondag 20 <December>: met de kar van het rood kruis naar Luydschote.

Wij kunnen door de straten niet en 't is bijna donker tegen dat daar zijn. Wij mogen den put ruimen, die zeer noodig geruimd is en keeren langs Beninge,

waar men nog scrappels zendt, terug; het is reeds laat als wij t'huis komen zonder ongelukken. geheel de week groot geschot.

- « 15 < December >: Kerstdag, 2de kerstdag; met Sr Ludwine, met ongelukkig auto naar Poperinge en Mr Jossel, Pharmacien, [naar Poperinghe] met de kelk en remonstrantie van Mr Pastoor en
- « don 31sten < december > nog eens naar Poperinghe met denzelfden auto om Mr Pastor met zijne bagage. Hij gaat wonen bij Mietje Decroos.
- « 2de nieuwdag < 1915 >: met de voiture van het rood kruis, met Mr Coxfier en Mr Pastor, langs Reninge, naar Luydenchote. Het regende geheel den tijd. En kwamen scrappels tot aan de Kern(m)elbeek. Toen wij daar kwamen bleef de voiture staan aan de < idoor > Van Eecke. De soldaten, die daar waren, zegden dat men 's morgens daar nog gebombardeerd had. Ik vroeg aan den luitenant hoe lang men zou blijven en hij antwoordde niet. Enkel eens gaan zien naar de coffrefort. Ik liep in allerhaast naar het klooster en ging eerst in den kelder; ik zag daar eene vuile matras liggen, trok ze met geweld uit den kelder en kon er niet verder mede, vuil en smerig dat zij was. Ik ging buiten en zag daar eenen soldaat komen; ik riep en gaf hem eenen halven frank en vroeg hem de matras te helpen dragen tot aan de voiture, hetwelk hij deed. Ik keerde nog eens weder naar het klooster en zag wederom scrappels tot op Luydenchote. Ik had geen rust; ik keek eens rond in de spreekplaats, trok daar een stuk stoffe van het venster van onze besten rok, greep onze koffijkan en liep voort om ze niet te laten wachten. Mr. Pastoor en de luitenant waren in de pastorie bezig met in de bibliotheek te zoeken. Ik ging hun het gevaar bekend maken en zij kwamen dan ook algauw achter. Intusschen nam ik tot Meester Costenobels 6 wijnglazen door het venster en trok op de voiture en wij waren weg.

Wij hadden geen kwart verbleven en het regende maar altijd voort tot dat wij weder waren.

- « Geheel die maand hielden we ons onledig met breien, waschen of zieken op te passen. Sr Michel is bij Mietje Decroos gegaan in de eerste dagen van December, Sr Ludwine acht dagen bij Wantje Coquelle, maar den 9sten Januari < 1915 > werd op Oostvleteren gebombardeerd, 's nachts van 10 1/2 tot 11 1/2. Veel huizen werden beschadigd, vijf of zes geheel verbrijzeld en alle per miraculiel werd geen menschenleven te betreuen. Geheel de plaatse was weggevlucht verder op of naar Westvleteren. Justen Maria Pia was sedert twee dagen bij Catrientje Nahieu en zij liep mede met den hoop naar westvleteren, waar zij tot 's anderdaags verbleef; niemand durfde op de plaats meer blijven. Mr. Pastoor keerde terug naar Poperinghe. Sr Michel ging met Mietje naar Jules Decroos op de hofstede, waar zij buiten gevaar was. Sr. Andrea gaat van don 9 < 1sten > Jaanuari naar Lydia Neber om [op] haar op te passen bij dage. 's avonds komt zij terug om te slapen. De eerste ambulance vertrekt den 9sten < Januari 1915 >, daags na het bombardement en Sr Ludwine en Sr. Maria Pia blijven wederom terug. De tweede ambulance vertrekt den 26sten Januari naar

Proven. Denselven dag worden zij verwangen door andere koks en officieren.
 " 28 (Januari). Wij verhoppen naar Luyschote (tje mogen gaan).

Provisionnementen 12 p. Deze zijn gebleven tot 11 Maart.
 Maester Costenobel, St. Ludwina en ik gaan naar (Luyschote) langs Roringha.
 Eer wij tot Pipegale kwamen wisten wij niet waar gaan om de bommen der
 vliegmaschinen te vernijden. Er kwamen seffens obussen waar de machienen
 tekenen gaven. Er vloegen er twee over ons naar Woesten. Wij haasten ons om
 langs Woesten terug te komen. Wij hoorden langs den weg wel 60 obussen val-
 len. Wij kwamen dood vermoeid thuis ten 1^u 1/2. Wij hadden 5 uren en half
 gegaan, met een kwart wachten tot Hulma's Costenobel. Wij hadden algelijk
 het dak van ons huis gezien.

Geheele dagen 't is altijd hetzelfde: soldaten, karren, auto's en van zoo-
 haast het schoon weder is: vliegmaschinen met bommen. Er zijn er 5 ge-
 vallen [gevallen] bij ons huis den 10sten Februari. Er waren er al vier of
 5 gevallen verschillende keeren zonder kwaad te doen. Maar dit maal viel
 er een op de Kortbaeker en er waren twee Fransche soldaten dood en 5 of 6 erg
 gekwetst. Drie verschillende keeren braken er ruiten in het huis waar wij
 waren, want het stond bij de etatie. Wij brachten onzen tijd over met
 wasschen voor de soldaten en dat bracht ons nog een stuiver tje geld op, want
 wij leefden ten grooten deele met de soldaten.

" Op 14ten Maart: 't is voort al hetzelfde. Er Maria Pia is voor eenige
 dagen bij den onderpastoor te West-Vleteren; den 20sten keert zij terug.

Deze week heeft men binst den nacht een uur lang geschoten dat men
 zulks nog nooit gehoord had. Wij hooren en zien alle dagen in de verte groo-
 te obussen vallen en van zoohaast de zon schijnt komen duitsche vliegma-
 chienen en werpen bommen. Kortalijk (= kortelings) waren er elf burgers
 gedood tot Poperingha.

Den 12sten Maart komen de Belgen de Franschen verwangen en bij Wantje
 komt eenen luitenant met 2 schrijvers en eenen kok. Deze vertrekken den
 1^{en} April naar de Linde.

" Den 27ste Maart (1915), daags voor palmvrijdag, had wederom een bom-
 bardement plaats, wij vluchten naar Ampoeters en verbleven er een uur
 omtrent. De obussen vloegen tot op [de] den Kortbaeker en doodden 5 of
 6 soldaten en er waren ook eenige gekwetsten. Vele mensen verlieten Oost-
 vleteren. Bij Wantje komt eenen Almoesnie(?) slapen.

" Paschavond, 3 april, komt Maria Devloo (ons) lastig vallen om een
 zuster te hebben voor hare zuster op te passen over de Kortbaeker, die geble-
 ven was van een zenuwatake.

Daar de kerk (van Oostvlatoren) reeds erg beschadigd was en er gedurig vrees was voor bombardement gingen wij somtijds tot Westvlatoren ter kerk. Alle dagen werd er gebombardeerd tot Elverdinghe, Woertem, Oostvlatoren, Reninghe, Loo, Pol (b) Inschove.

Heel de paasweek geweldige aanvallen aan de drie grachten en aan Steenstraat. Deze week wonden wij 30 (f.) + 20 (f.) van de infirmerie en 25 f. van de gewone waschte,

“ Twee volgende weken altijd hetzelfde. Den 23 (sten), 24 (sten) en 25 en 26 (sten) aanvallen ongehoord op Luyschote: Duitschen 5000 en 500 Belgen ingesloten. Reeds 3 maal Paperinghe gebombardeerd. Alle menten zijn wraak of vrees met schrik bevang(en). Er was halfsten den maand wederom een bombardement tot Oostvlatoren geweest.

“ 28 April herbegint op Oostvlatoren het bombardement in den voormiddag. Wij vluchten te velde en blijven daar zoo wat een uur. Ik keer terug, maak haastig het eten gereed. Iedereen komt terug. Meester (Costenobel) blijft bij ons. Nauwelijks hebben wij gedaan of de obussen keeren weer. Wederom te velde en zoo zonden zij hier drie uren lang nu en dan eenen obus.

Tegen avond maakt iedereen zich gereed om verder op te trekken. Wij ook rollen onze lappen en leesten gereed om verder op te trekken. Wij laden het op eenen wagen en gaan tot Ampoorters gaan slapen. 's morgens vertrekken wij eerst onze groote waschte en in den namiddag met geheel onze gedaante naar Stavele bij Jérôme Notre-dame; wij mogen daar eenige dagen verblijven, doch hoe eer wij plaats vinden hoe liever.

“ Den zondag 2 (den) Mei (1915) vonden wij een plaats bij Leonie Heliour op de plaats. Er werd dien dag aan de vluchtelingen gereskanderd dat ze kunne kinderen naar Frankrijk zonden laten vertrekken om daar onderwezen te worden door zusters en meester(s) van alhier.

Wij gaven ons dan ook aan om die kinderen te gaan onderwijzen. Wij gingen Mr Maer vinden te Rousbrugge om hem daarover te spreken en hij beloofde er ons over te schrijven. Intussen maakten wij ons gereed om te vertrekken. August van de Walle en vrouw komen kunne schulden betalen; 50 fr. Aimé (in) Gaston Devos kwamen ons bezoeken (den) 11 (sten) Mei.

“ Den 14 (den) Mei moesten de eerste bende kinderen vertrekken met de zusters Annonciaten van Keurne en de (Kurt) (s) van Houthulst. Dit mislukte.

“ Den 15 (sten) (Mei) 's avonds was er beslist dat wij den maandag 17 Mei mochten vertrekken met de eerste bende om bij Parijs een schoolkolonie te stichten.

Wij moesten des middags Stavele verlaten en te voet naar Beveren [te] gaan [te voete]. Vandaar op den tram recht naar Paris, waar wij den dinsdag om zes ure zonden toekomen. Wij verbleven in la Communauté Saint Sulpice tot den zaterdag 22 Mei. Dan vertrokken wij met vier groote auto's naar

Champs in een villa genoemd la Brétèche.

Wij hadden met ons 56 kinderen, die wij moesten onderhouden en onderwijzen. Mr. Fisher van Brussel was leider der colonie, die er zich op toelegde om de kinderen al het noodige, het nuttige en aangename te verschaffen en de kinderen gelukkig te maken. Meestal hadden wij het bezoek van Heeren en Dames uit Paris, die de kinderen kler-, speelgoed en lekkernijen medebrachten (11 Juni: André...?).

Op het einde van September (1915) stonden wij gereed om te vertrekken. Reeds van den 22sten hoopte Mme de Larue niet meer. Eerst sloeg St Michel hand aan het werk, maar getijde het te voorzien was zij liet het na twee dagen schieten en dan deed St Ludwine en St André [en] elk een week [...] St Marie Pi'e dan zondag. Wij hebben zoo moeten wachten tot 16 October.

De oto's (= auto's) van het gouvernement vervoerden ons den zaterdag voormiddag. Wij kwamen rond den middag tot Nanterre, Route de Cherbourg 19, in een kasteel of Villa, sedert twee jaren onbewoond. Men was nog aan 't kuischen als wij daar waren. Wij vonden er als meubels twee stoven, verder noch pot noch pan. 'S anderen- daags kwam het noodige toe van Parijs.

De Voornaamste weldoeners van onze Colonia waren, buiten de Overheden; Mr Fischer, Rue Timonnier 2; M^m Dumain, Palaisseau; M^{ll} Hector, Saulx les Charboux; M^m Faillet, " " " " ; M^m Gombaut et Pisart " " " ; M^m Roditi, etc.

Den 29sten <October> wordt J. Lawet naar het hospitaal Pasteur overgebracht. Arthur Baroo werd er de eerste dagen naar St Louis geleid en Catteuns wat later. Deze keerden terug in de maand November.

“ In <'t> begin van 1918 ging het verschrikkelijk. In Januari: verschilli- ge kinderen krijgen la grippe intestinal<e>; de zusters ook. Op het einde der maand kreeg Jérôme Catteuns ook die ziekte; den zondag en den vrijdag ver- slecht<'t>e hij en moest van den St Vincent naar het hospitaal, den zondag 20 Jan<uari>. Korte dagen daarop bleef St Andréa liggen; bloedloop. De doctoren vreesden typhuskoor<'ts> en vrijdag moest zij naar het hospitaal St Joseph, St intusseken, van angst en vrees, had enterite (= ingewandvoortslaking) en moest ook blijven te bed; men vreesde ook typhus, doch de slaag ging over. St Andrea had geen ziekte; ik ook niet en Jérôme <Catteuns> was erg ziek, maar was op 23 Febr<uari> bijna gen<ezen>.

“ In het bombardement van Paris op 12 Maart 1918 werden wij beschuldigd aan de Duitschers tekenen gegeven te hebben en alle belijde geruchten werden ver- spreid.”

Dit is de doorlopende tekst van het beduimeld notaboekje van Moeder Ursula, of liever niet helemaal want op de voorste en achterste binnenzijde van de kaft staan er nog enkele aantekeningen, deels in inkt, deels in pot-lood geschreven, die we hier - volledigheidshalve - overnemen.

Vooraan lezen we:

" Voor verbrandheid:

Het vleesch met haver er in laten branden, de zalve er van gebruikē (n)
Notschelpen

Tomatten in zoutwater, dat een u(w) hard drogen, de starten er in laten.

Voor groote vallingen: Geersta gekookt met de réglis(s) (= zoethout).

Tommaten in schellen op een pla leggen, die er wijnazijn er op gieten en
dan een korten tijd in den oven zetten en met vleesch opdienen.

In de soep twee klontjes suiker doen.

Bicarbonnade de Soeda (= Bicarbonate de soude = zuiveringzout).

Achteraan vinden wij een aantal namen:

Mr Follie Deyardin - Mr Cariotte - Alfred Lapeyre (e) - Adrien Lottin (M^r)
Durand - (M^r) Duprez - (M^{re}) Gosselin - (M^{re}) Josset, Pharmaciën - (M^r) Thorey
- (M^{re}) Coiffier - Belle komme - M. Tassier - Weytels (?) - Mr Mangnan - Samu-
el Piteau - M. Vert - Alban (?) Galiet - Lessaurat - Corbia - Kl. Bernardin.

Ten slotte nog dit adres, in potlood: (E.H.) Van Campenhoudt bij E.H. deken te
Steenvoorde, Frankrijk. (Het betreft hier de eveneens gevluchte pastoor van
Luidschote; E.H. Florimond Van Campenhoudt, die in mei 1907 hier benoemd
was. Zijn laatste doopsel te Luidschote had hij op 18 augustus 1914 toege-
diend. Die dag doopte hij Joanna, Cornella Dewancker (dochtertje van Cle-
ment en Adronie Dewancker - Wulleman, die hier toen woonden).

Deze Joanna trad op 16 september 1933 te Rueil Malmaison (bisd. Versailles,
Frankrijk) in het huwelijk met een gebere Jules Kléber Moret (RBA II, p. 37).

Nog een familie die na de Eerste Wereldoorlog in Frankrijk achtergebleven is!
Op 10 september 1914 verriichte Pastoor Van Campenhoudt zijn laatste
begrafenis te Luidschote. Het betrof een jongetje van 8 maanden, met name:
Petrus Dowilde, dat den 1sten februari te Lomme ("in Gallia") geboren was.

CRMO II, p. 99, nr. 10. Joanna 'zuijgt' het 'Registrum Mortuorum' tot
in 1921! De Sint-Leonardus^{parochie} werd 'heropgericht' vanaf 15 november 1920
(parochia recreata fuit inde ab 15 mensis Novembris a(nno) 1920).

E.H. Achiel Brys (volgens zijn doodprentje hier Pastoor vanaf den 25 september 1920,
volgens hemzelf in het Parochieboek vanaf 15 november 1920.) bracht hier op 23 maart 1921
voor de eerste keer een 'parochiane' ten grave: een meisje van nog geen twee
maanden, Germaine-Madeleine Bossaert genaamd, een dochtertje van Emiel
en Lydie Bossaert-Vallaey (RMO II, p. 100, nr. 1).

Op 15 januari 1921 had E.H. Brys zijn eerste huwelijk te Luidschote inge-
zegend. Toen trouwden Emiel Cromhecke (uit Torhout) en Tonia Traest (uit
Boezinge). Camiel Versavel en Babel Thiersborne, beiden 'ex Luidschote'
traden als getuigen op (RMA I, p. 161, nr. 1). Ook in het huwelijksregister is
er een onderbreking van haast 6 1/2 jaar!... Niet te geloven!

Keren we nog een ogenblik terug naar de aantekeningen welke Moeder Ursula ons naliet. Ze vormen weliswaar geen 'dagboek' in de eigenlijke zin van het woord. Ik veronderstel dat de schrijfster de bijzonderste gebeurtenissen, bij stukjes en beetjes, eerst in 'blad' heeft opgeschreven en ze dan in een notaboekje heeft overgenomen. Dit is vanzelfsprekend niet in-ens ge-
beurd. De bladzijden 1 tot 26 zijn in blauwe inkt geschreven, doch de rest - met uitzondering van vijf lijntjes op p. 31 - is in zwarte inkt. De tekst zelf bewijst trouwens dat het notaboekje tot in maart 1918 werd bijgehouden. Achteraan zijn er een drietal blaadzjes weggesneden geworden, die wa-
ren oorspronkelijk eveneens beschreven want op de binnenzijden zijn spo-
ren van geschrijf te bespeuren.

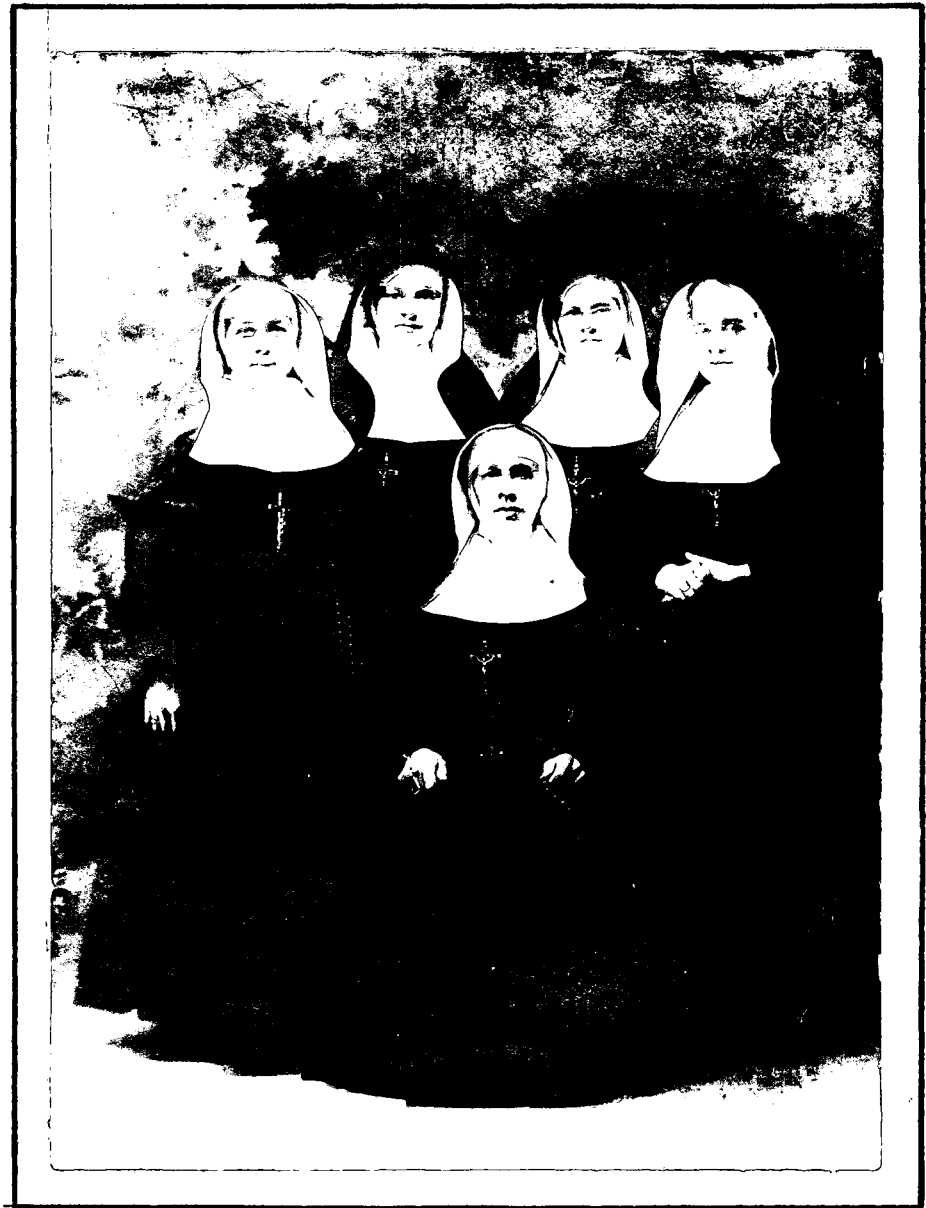
Uit de aantekeningen van Moeder Ursula blijkt dat de volledige blooster-
gemeenschap van Luidschote naar Frankrijk uitgeweken is en zich daar ge-
wijd heeft aan de zorg, de opvoeding en het onderwijs van een groep Belgische
kinderen. Moeder Ursula werd hierin bijgestaan door de Eerwaar-
de Zusters Andrea, Ludwina, Michel en Maria-Pia.

We hebben een oude foto teruggevonden van de 'Zusters van Luidschote',
die, volgens een aantekening op de rugzijde, genomen werd in de zomer
van 1914. Er zijn vijf zusters op afgebeeld. Ik vermoed dat het deze vijf
zijn welke vanuit Luidschote de vlucht hebben moeten nemen in oktober
1914 en nadien naar Frankrijk zijn uitgeweken. Het zou echter wel kunnen
zijn dat één of twee van de zusters, die op het portret afgebeeld zijn tegen
de aanvang van het schooljaar 1914-'15 vervangen werden. Op de rugzijde
van de fotografie vinden we immers volgende namen: Zuster Ursula,
Ludwina, Clara (de naam Maria-Pia is doorstreept), Lea en Zuster Andre-
a. De foto is echter zo zeer oud en de "identificatie" is van zeer recente da-
tum, zodat ik alle redenen heb om de juistheid ervan te betwijfelen.
Volgens mij gaat het wel om de vijf zusters van Luidschote, die in oktober
1914 moesten vluchten en waarvan ik de namen hoger heb aangegeven.

Ik vond trouwens in het notaboekje van Moeder Ursula een stuk van
een enveloppe ('spaarzame bloostermode'!) waarop volgende tekst staat:
"Z^r Andrea Savelb, Z^r Maria-Pia Devron, Z^r Ludwina Gheysers; dat
zijn de zusters die hier waren in <19>22. Moeder Ursula goethals was hier
toen oversta, zoals verder nog zal blijken. Alleen Zuster Michel was hier in
1922 niet meer.

Ik neem die 'eenbidwaardige' foto van die vijf lappere Zusters van Luïd-
schote, die zoveel meegemaakt hebben in de oorlogsjaren, ^{over} op de volgende blad-
zijde. Ik hoop dat de kwaliteit van dit portret niet al te zeer geschaad
wordt door het fotocopieren, zodat de monten-die één of meer van die ver-
dierdtalige zusters nog gekend hebben - deze ook op de foto zullen her-
kennen.

ZUSTERS VAN ZUIDSCHOTE

ZOMER 1914

Voor Moeder Ursula is er geen twyfel mogelijk. Ze werd hier overste in 1911. Zij zit in het midden en is omringd door haar vier medezusters. Zuster Andrea staat helemaal links en Zuster Ludwina uiterst rechts. Voor de middelste twee zusters is de identificatie moeilijker. Naast Zuster Ludwina hebben we zeer waarschijnlijk Zuster Maria-Pia en naast Zuster Andrea vermoedelijk Zuster Michel. Het kan echter zijn dat Zusters Maria-Pia en Michel nog niet te Zuidschote waren benoemd toen deze groepsfoto werd genomen. In dit geval zou het kunnen gaan om de Zusters Clara en Lea. Het is echter weinig waarschijnlijk.

Dat Zuidschote vanaf de tweede helft van oktober 1914 geleidelijk herschapen werd in een enorme puinhoop weet alvast iedereen. Op p. 37 van het Parochieboek I schreef E.H. Achiel Brys - op dezelfde bladzijde waar zijn voorganger Pastoor Florimond Van Campenhout, in januari 1914, zijn laatste aantekening had gemaakt het volgende (begin 1921): "Den 4 Oogst 1914 verklaarde Duitschland den oorlog aan België."

"De vijand kwam tot hier afgezakt. Den 21 October werden alle inwoners verplicht te vluchten. De gebroeders Missie (= Donck) werden doodgeschoten op de brug van Steenstraete. Leonie Kieren werd getroffen door een obus, anderen werden gekwetst. Huizen en hooven en kerk werden vernield onder den oorlog. Wapenstilstand 11 Nov. 1918. Vrede in 1919?"

Zuidschote: één reusachtige ruïne! We laten hier enkele oude oorlogsfoto's afdrukken, die spreken meer dan alle woorden...

De eerste fotografie of beter briefkaart werd gedrukt in de Imprime-rie Baudinière te Nanterre in Frankrijk. Zij toont ons wat er van de kerk en het kerkhof van Zuidschote overbleef "après les nombreux bombardements boches". De foto zal wel ergens in de zomer of de herfst van 1915 zijn genomen geweest. We hebben hier een echte 'postkaart' voorhanden (carte postale), die werkelijk verstuurd werd door een soldaat. De stempel van de "Postes Militaires Belgique" draagt de datum 15 VI 16 (= 15 juni 1916). De briefkaart werd geschreven op 13.6.16. en is geadresseerd aan Mademoiselle Jeanne [de familienaam is onzeker vermits er overheen gestempeld werd], 10 Rue Rossini, Paris IXe. De tekst luidt als volgt:

"Mardi 13.6.16. Le mauvais temps ne veut décidément pas cesser; on se croirait au mois de mars. Fait-il si mauvais à Paris? Il nous faut rester dans la cahutte [cahute = hut] toute la journée. Beau temps pour les moustiques. Bonjour à tous. Affectueusement à vous. Paul."

878. La Grande Guerre 1914-15 - En BELGIQUE -
Visé Paris 878

L'Église de ZUIDSCHOTE après les nombreux bombardements boches.

« PHOT-EXPRESS »

De tweede oorlogfoto van onze verwoeste kerk is denkbeeldig later genomen geworden dan de eerste. Alleen enkele zuwaar-gehavende onwispanden staan nog overeind. Deze briefkaart is onbeschreven gebleven. Ze is eveneens van Franse makelij ('Imprimerie Catala Frères, Paris').

De derde postkaart dateert van juli 1916. Ze werd uitgegeven door de 'Service photographique de l'armée belge', op last van het Algemeen Hoofkwartier ('Grand Quartier Général'), en gedrukt door 'Phot. Belge, 2, Pla Campagne, 30, Brux.' Dateert die briefkaart - die ongebruikt bleef - werkelijk uit juli 1916? Dat kan toch niet! De foto, die voor het maken van de briefkaart gebruikt werd, is wel oorspronkelijk. Wat een vormeloze puinhoop! En zeggen dat onze kerk pas in 1909 helemaal gerepareerd was geworden ...

Nog een oude oorlogsfoto en dan stop! want er is al genoeg gruwelijkheid te zien geweest. Ditmaal de stuk geschoten gebouwen van wat vóór 1914-'18 het Gemeenschaps-
 tehuis, de herberg en brouwerij van de kinderen Van Eecke en het huis van Lucia Vle-
 ren waren. De herberg van Petrus Louagie - of wat er nog van overbleef - staat
 er; mij dunkt, niet op. Op het achterplan merkt men de schamele resten van wat
 eens de kerk van Luidschoote was.

We bezitten twee postkaarten van dit type; de ene uitgegeven door "Phot-Ex-
 press"; geïssueerd te Parijs onder nummer 876, en een tweede, die we hieronder
 laten afdrukken.

De eerste "Carte Postale" (nr. 876) draagt op de voorzijde volgende betiteling:

"La Grande Guerre 1914-15 - FRONT BELGE - Bombardement de Luyschoote."

Deze briefkaart is op de achterkant volgeschreven maar niet afgestempeld.
 Ze is geadresseerd aan: "Mr Lucien Loiseau, 23. Rue Chaudron. 23., Paris
 Xme. Ze is als volgt gedateerd: "Belgique, le 20-2-17."

De tekst luidt: "Bien mes amitiés."

J'espère que la santé va mieux. Tant qu'à moi (= quant à moi) je
 me porte toujours bien.

Je te serre cordialement la main.

Ton copain.

Arthur

Bien le bonjour à vos parents."

Wat het tweede exemplaar betreft dat we hieronder opnemen (visé Paris n^o
 739 en aldaar gedrukt); lat op de onjuiste plaatsbepaling, zowel in de Franse
 als in de Engelse tekst. Er is sprake van Zuydcoote (Nord!!) près Furnes of van
 Zuydcoote, near Furnes. "Le Papier is gewillig..., maar dat het om Luidscho-
 te gaat is zeker. Wat een in-droevig schouwspel!...

Visé Paris n° 739
 GUERRE 1914-1916. -- Zuydcoote (Nord) près Furnes, bombardé par les Allemands. Au second plan, les restes
 de l'Église. -- Zuydcoote, near Furnes, bombarded by the Germans. At the second plan, the ruins of the church. -- LL

II. SCHATTING OORLOGSSCHADE 1919 EN 1923

Over het pastoraat van E.H. Florimand Van Campenhoudt, die "den 19sten mei" 1907 te Luidschote benoemd werd, zullen we later handelen als we de reeks LANTINGEN over de Parochie voortzetten.

In de "Liber Memorialis I" treffen we een foto van hem aan, die hij zelf op de rugzijde naamtekende vanuit La Portel in Frankrijk en wel op 8 Januari 1918. Deze vergeelde fotografie werd op 18-8-1945 door Marie-Louise Glorie aan Pastoor Alois Van Antwerpen geschonken "voor het (sic!; het Latijnse woord: liber is mannelijk!) Liber Memorialis van Luidschote."

Of hij hier na de Eerste Wereldoorlog nog zijn ambt heeft heropgenomen is zeer onwarschijnlijk. Alles was verwoest. De parochie bestond gewoon niet meer. Hij gaf trouwens zijn ontslag "in juli 1920". "Den 15 November" werd E.H. Achiel Brys dan tot dienstdoende pastoor van Luidschote benoemd en hij zou 'deservitor' blijven tot aan zijn dood "den 15 Mei 1929". Maar daarover later.

Pastoor Van Campenhoudt zal hier in 1919 en 1920 nog wel af en toe eens gekomen zijn. We vinden in het Oudste Parochieboek enkele losse bladzijden van zijn hand + een aantal nota's, die betrekking hebben op de "oorlogsschade van Kerk, meubelen en eigendommen der Kerkfabriek van Luidschote."

We willen hier proberen deze documenten zo getrouw mogelijk over te nemen. We beginnen met het bijzonderste. Het is getiteld: "Aanvraag voor oorlogsschade aan de eigendommen en Kerkmeubelen in gebied van Luidschote waar Kerk, parochie, enz., alles toebehoorde aan Kerkfabriek."

Hier geen sprake van vergoeding ontvangen of van dingen die hebben kunnen gered worden; alles is in den oorlog gebleven.

Hier ieder zaak in bijzonder opgegeven en gewaardeerd: hier bij opsomming van verschillende zaken van dezelfde aard.

Fl. Van Campenhoudt
pastor van Luidschote.

Een andere hand voegde er aan toe: "thans in 't klooster te Heerstert bij Kortrijk, waar hij huisvesting verkiest."

De "aanvraag voor oorlogsschade" moest dus voor juli 1920 opgesteld zijn, vermits Pastoor Van Campenhoudt in laatstgenoemde maand zijn ontslag bewaam. Hij was toen haast 66 jaar oud (°Tzegem, 16-11-1854). Het is te begrijpen dat hij - op deze ouderdom - het slopende werk van de heropbouw liever aan een jongere kracht overliet. E.H. Achiel Brys was haast 22 jaar jonger... en dat telt!

Gaan we nu verder met de aanvraag voor oorlogsschade opgesteld door Pastoor Van Campenhoudt.

KERK

« Kerkgebouw.

Kerk en Sacristie gebrand door opeenvolgende brandstichtende bommen.

De verzekering van gebouw en meubels was bij Vandergrucht te Loo: de copie rustende in de pastorie is verdwenen. Zij beliep (voor de Eerste Wereldoorlog!) tot de som, mij dunkt van 100.000 franken; ik betaalde jaarlijks premie van 42 franken. Ik vond, met de leden der Kerkfabriek, de schatting veel te laag, sedert de restauratie der Kerk, gedaan in 1905 en beloopende tot 30.000 franken, en sedert den aankoop van zooveel nieuwe meubelen, orgel, tabernakel, rijke vaandels, ornamenten enz.; de schikkingen waren genomen om van 30 tot 40.000 franken te verhoogen.

Laat ons nemen voor gebouw, aangenomen als monument van 3de klas en gerestaureerd in 't jaar 1905, ten prijze van 30.000 frs	90.000 frs
Toren (E.H. Vanlenberghe <1888-1897> heeft hem gebouwd	20.000 -
Horloge (aan Kerk gegeven door Goddyn, die ten eeuwigen dage in jaargebed moet staan)	2.500 -
Drie klokken < gr(ote) 2.000 (frs) - midd. 1600 - kl(eine) 1200, klokkenst(o)el, 1500	6.200 -

« Kerkmeubelen.

Altaren

- Grote altaar in marmer en wit steen, dezelfde als deze van St-Nicolauskerk Yper	3.000 frs
daarop door mij geplaatst (<t>) en betaald een koperen tabernakel van Wilmot van Duik	1.000 frs
- Zijaltaar in den gelven trant	2.000 frs
- Tweede zijaltaar in den gelven trant	2.000 frs

Beelden

- H. Leonardus in hout, patroon Parochie	500 frs
- H. Hert met schoone pedestal (= voetstuk) en gedoreerde stralen bachten het beeld, door mij gekocht en betaald bij Bressers Gent	400 frs
- OLV beeld onbewlekt ontvangenis ook door mij bij Bressers gekocht en betaald	120 frs
- Schoon gothiek beeld OLV de moeder Gods	200 frs
- Beeld OLV van Lourdes	100 frs

Vaandels

- Vaandel Congregatie door mij gekocht en betaald bij Demaire, Yper	700 frs
- Vaandel H. Leonardus, patroon der Parochie, door mij gekocht en betaald bij Demaire, Yper	350 frs
- Vaandel Rozenkrans	120 frs
- Vaandel H. Sacrament	100 frs

Baldaguin

Schoone, versierde Baldaguin voor processien, door mij gekocht en betaald bij Demaire Yper	320 frs

<u>H. Sacraments tromen voor altaar</u>		
- Beste	-----	130 frs
- Zondagsche	-----	95 frs
- Dagelijksche	-----	50 frs
N. door mij gekocht en betaald		
- <u>Kribbe Betlehem</u> met beeld Kind Jesus, beeld engel en beeld H. Jo- zef. H. Maria door mij gekocht en betaald	-----	190 frs
<u>Staantjes voor misboek</u>		
- Beste - Zondagsch - weke (door mij gekocht en betaald)	-----	85 frs
<u>Kandelaars</u>		
- 6 oude schoone gepolichromeerd	-----	60 frs
- 2 Kandelaars met lichtkronen (door mij betaald)	-----	190 frs
- 10 Kopere(n) Kandelaars aan 30 frs 1/2 stuk	-----	300 frs
- 8 Koper allerywaarste oude Kopere(n) Kandelaars (ik was er 100 fr. het stuk voor geboden; zij waren veel meer waard)	-----	1.000 frs
- Twee Kopere(n) wierookvaten	-----	25 frs
- Lampe voor H. Sacrament in middenkoor	-----	300 frs
<u>Canons (= canonborden = de borden of tabellen die onder de mitz op het altaar stonden en o.a. delen van de 'canon' bevatten)</u>		
- Beste (door mij betaald) bij Bressers Gent	-----	80 frs
- Zondagsche	-----	40 frs
- Weke voor 3 altaren	-----	30 frs
- 10 petrollampen aan 14 frs het stuk	-----	140 frs
- 2 voor altaar	-----	25 frs
<u>Misburettten (= ampullen = 'kannetjes')</u>		
- Beste in gedoreerd koper met patselke; ook andere gewone in glas	-----	25 frs
- Epistel- en evangelie staantjes: twee	-----	24 frs
<u>Schilderijen</u>		
- tafereel van schilder Van oost (ik was er van eenen oudheidskundigen 5.000 frs voren geboden en de copie	-----	10.000 frs
- tafereel verbeeldende, op doek, het profes van Joanna de Chantal	-----	500 frs
- tafereel verbeeldende, op doek, de dood van St. Franciscus de Sales	-----	500 frs
- tafereel, op hout, verbeeldende de geboorte van Christus	-----	300 frs
- 14 Statiën van den Kruisweg	-----	700 frs
- <u>Predikstoel</u>	-----	1.400 frs
door mij gekocht en betaald		
- <u>Orgel</u>	-----	10.000 frs
door mij geplaatst en betaald in 1909		
- <u>Biechtstoelen</u> : twee, ieder 200 frs	-----	400 frs

— <u>Doorsvante</u>	100 frs
— <u>Kerkstoelen</u> : 300, waaronder 50 nieuwe	400 frs
— <u>Zitbanken</u> (in den koor) waarvan ik rekening gezien heb; gekocht ten tijde van Pastor Jelen bij Lousbergs, Yper (E.H. Karel Jelen was pastoor te Zuidschote van 1883 tot 1888).	1.400 frs
— <u>Communiebank</u> monument in eikenhout gebeteld met de gesneden afbeeldings van H. Sacrament ..... (3.000 frs verbeterd in)	2.000 frs
— <u>Zitbanken</u> (Kerk- en gemeenteraad)	200 frs
— <u>Tapijten</u> ; Beste 500 (frs) ; Zondagsehe 100 ; weke 60 (nog te betalen)	660 frs

SACRISTIEMEUBELN EN GERIEF

— <u>Kassen</u> twee in eikenhout	150 frs
— <u>Toogen</u> van onder kassen voor ornamenten, boven kassen voor wit goed; twee	200 frs
— <u>Coffre-fort</u> (in 't jaar 1905 geplaatst) met subsidie van staat	500 frs
— <u>Horloge</u> (regulateur)	60 frs
— <u>Stove</u>	50 frs
— <u>Bellen</u> ; groote 15 frs ; gestel met 4 bellatjes 10 fr.	25 frs
— <u>Ornamenten</u>	
— een rijke, schoone, oude, roode, pane <u>Kassufel</u>	150 frs
— " " " " witte <u>Kassufel</u>	150 frs
— drie roode <u>Kassufels</u> aan 40 frs 't stuk	120 (frs)
— drie witte <u>Kassufels</u> , waaronder 2 door mij gekocht aan 75 frs het stuk; de derde: 30 frs	180 (frs)
— drie groene <u>Kassufels</u> aan 35 frs het stuk	105 (frs)
— twee zwarte <u>Kassufels</u> aan 40 (frs) het stuk	80 (frs)
— twee zwarte <u>Koorhappen</u> aan 30 frs ieder	60 (frs)
— eene groene <u>Koorhap</u>	75 (frs)
— eene roode <u>Koorhap</u>	75 (frs)
— een goudlaken <u>Koorhap</u>	90 (frs)
— twee witte <u>Koorhappen</u> door mij gekocht; Beste Zondagsehe	110 (frs)
— volledig ornament 1) voor biddag: 150 (frs); 2) v(oo)r 2 begravingen: 225, is: 375 (frs)	
— twee <u>schouderreliefs</u> , witte zijde	75 (frs)
— 4 schoone gothieke <u>brugstoelen</u> , aan 25 (frs) ieder	100 (frs)
— 1 beste stoel in witte zijde (door mij gekocht)	30 (frs)

- 8 gewone rokketten met gecrocheerde boord, aan 20 (frs) ieder	160	<frs>
- 4 beste met kant, aan 25 frs	100	<frs>
- 6 gewone alben, aan 22 frs	132	<frs>
- 2 beste met kant, aan 30 frs	60	<frs>
- 12 rokketten voor misdieners, aan 10 frs ieder	120	<frs>
- 8 roode soutanen, aan 12 frs	96	<frs>
- 8 altaardwalen aan 12 frs	96	<frs>
- 10 schouderdoeken, aan 0,50 frs	5	<frs>
- 10 pallassen (= palla's)	20	<frs>
- 25 kledcekyes	10	<frs>
- 12 korporealen	20	<frs>
- 10 albehoorden	20	<frs>

KERKHOF

- hage rond het Kerkhof	?	
- monumenten	?	
- H. Kruiskapel, prachtig gebouwd door den Pastor E.H. Vanlerberghe. (het aftreksel (= de fotografie) is er van gekomen (= verschenen) in t begin van den oorlog in eene Engelsche revue)	3.000	(frs)

PASTORIË, HOF EN AFHANGELS, KOOLKOT, REMISIËN

- Pastorië, Koolkot en remisien (remise = loods), gebouwd op kerkground en toebehoorende aan de Kerkfabriek	20.000	<frs>
- Spaanse haag rond den hof, groot méér als 1/2 hectare en ijzeren poort	?	
- Boomgaard en fruitboomen langs wegen	100	<frs>
- door mij geplant 50 fruitboomen aan 2 frs	100	<frs>
- twee groot(e) ladders	60	<frs>

WOONHUIZEN AAN KERKFABRIEK EN LAND

2 Woonhuizen op Rizerne : 1)	2.600	<frs>
2)	2.800	<frs>

Pastor Van Campanhoude besluit zijn aanvraag voor Oorlogs(s)chade met volgende aanmerking:

"Dit als inlichting (onderlynd in de tekst):

- Kaaiand en weiden: inkomen beliep boven de duizend franken (rekeningen en budgetten der Kerkfabriek zijn overgebracht geweest [en rusten ter pastorië van Westvleteren] (het zinsdeel tussen karthaakjes werd naderhand doorstreept, wat er op wijst dat het kerkarchieef - of wat ervan overbleef - inmiddels (naar Luidschote?) was teruggebracht.
- Een klein bosch toebehoort(en) de aan Bixschote en Luyschote, gelagert op Bixschote.
- Op den grootboek der staat stond ingetekenen 3.400 franken voor Kerkfabriek (papieren gestolen uit mijnen opengebroken Coffre-fort.)

Op de achterkant van deze 'schatting' van de goederen der kerkfabriek van Luydschote staan nog een paar aantekeningen in potlood met de naam van Sigismond Mesdom (~~af~~ de datum van zijn doopsel; '21 Februari' 1847' - Cf. RBA I, p. 171, nr. 2 - en de vermelding; 'Brigadier Veldwachter', dd. (= dienstdoende Burgemeester); van Sylvie Charlet en van Lucia Vulsteke ('Boezinghe', 1845. 26 Juni).

Op een dubbelgevouwen blad vonden wij, eveneens van de hand van Pastoor Van Campenhoudt, een korte 'samenvatting' van boven-geciteerde 'Aanvraag voor Oorlogschade'.

De volgorde van de opgesomde posten is identiek dezelfde. Alleen de "Spaanse Haag rond den Hof... en ijzeren poort" ontbreken. Nog een afwijking; de waarde van de twee woonhuizen werd in het tweede documentje respectievelijk geschat op 1600 en 1800 (frs). Die twee getallen werden in het definitieve opstel naderhand veranderd in 2600 en 2800 (frs).

Op de rugzijde van het tweede document staat het totaal aangegeven: t.w.: 182.915 (franken). Het gaat om "vóór-oorlogse" franken, want Pastoor Van Campenhoudt vermenigvuldigt dit bedrag met 4 en schrijft: 'algemeen totaal x 4: 731.660 (frs)'. Op het ogenblik dat hij zijn 'schatting' van de oorlogschade opmaakte - dit moet in 1919 zijn - was ons geld nog slechts een vande waard van vóór de Eerste Wereldoorlog. We schrijven 1919, want onder de totalen staat er een nota in potlood waarin E.H. Van Campenhoudt zegt: "nog eens d(ik) (s) voor de tweede keer in 't dubbel gezonden in Januari 1920" (de rest van de tekst is uitgegomd).

Pastoor Achiel Brys schreef nadien op dezelfde bladzijde het volgende: "E.H. Van Campenhoudt erkent dat de 2 huizen van de kerkfabriek hier te weinig geschat zijn: hun waarde is ten minste 2800 en 2600 fr., gelijk op een andere lijst, bij 't tribunaal ingediend gemeld staat."

E.H. Fl. Van Campenhoudt tekende voor akkoord.

Onderaan deze bladzijde lezen we nog een aantekening in potlood, eveneens van de hand van E.H. Brys: "Van Nov. 1914 ^(inbrengen) te ontvangen van den grootboek (Mei en Nov. valdagen)."

We vonden nog een 'dubbel-geplooid' blad waarop Pastoor Van Campenhoudt de oorlogschade besomt. De tekst stemt ongeveer overeen met de voorgaande. Op de voorzijde staan er enkele aanvullingen in potlood; b.v.: 'vitrail', 'kapelle', 'ijzeren ingang'. Aangaande de blokken lezen we: 'fa-mi-ze' en een nieuwe schatting van hun waarde: 20.000, 10.000 en 6.000 (frs).

In verband met het torenuurwerk schrijft Pastoor Brys - weer in potlood - "Cadriant aan kerkfabriek - mag 't gaan naar de gemeente (?) - wie betalen om op te winden?"

Op een los blaadje - gescheurd uit een schrijfbuch - schreef Pastoor Fl. Van Campenhoudt nog het volgende: "De tableau van Vanvoost in de Kerk van Luydschote was geschat aan de waarde van tien duizend franken"

(d.) Fl. Van Campenhoudt
gevezen pastor van Luydschote

Volgen nog een paar korte nota's in potlood, geschreven door Pastoor Brys: "kruisweg 700 x 3 = 2.100 fr." - "3 tableaux: 9.200 (fr); 1200 fr. betaalbaar zonder coëfficiënt."

Vindt U het niet treurig zulk een 'inventaris' te moeten opstellen? Zo veel goederen - roerende en onroerende -, die door waanzinnig oorlogsgeweld onherroepelijk verloren zijn gegaan, en daaronder heel wat bezittingen van (grote) waarde. Ik kan best begrijpen wat E. H. Van Campenhout moet gevoeld hebben toen hij de puinen van Luidschote terugzag en naderhand een "aanvraag voor oorlogsschade" moest opmaken. Zijn voorganger, Pastoor Eduard Lagace (1901-1905), was erin gebleefd - ten koste van heel veel inspanning - de parochiekerk hersteld te krijgen. Om het interieur, het meubilair, de ornamenten aan te vullen had Pastoor Van Campenhout zich ongetwijfeld veel moeite moeten getroosten. Tegen het begin van de Eerste Wereldoorlog was de Sint-Leonarduskerk 'eindelijk' in 'orde' en zie... 'n paar maanden later is alles één puinhoop... Om te vertwijfelen. Er was een jongere 'kracht' nodig om met de heropbouw te beginnen.

Deservitor Achiel Brys zal het niet gemakkelijk gehad hebben. En dat hij hier 'den 15 Mei 1929' 'schielijk overleed - nog geen 53 jaar oud - zal wel zijn oorzaken gehad hebben...

Bij de schatting van de oorlogsschade door de 'hogere instanties' zijn er veel onraadelijke dingen gebeurd. Ten bewijze; de "Schatting der kerkmeubelen in 1923, opgestuurd naar de rechtbank van Oorlogsschade", waarvan ik een 'doorslag' terugvond in het kerkarchief van Luidschote, dit 'getypt' verslag beslaat 6 bladzijden + een byvoegsel van twee pagina's.

Het is een alles behalve 'stickende' lectuur.

Dit verslag van schatting begint als volgt:

Ik ondergetekende, A. DEMEERE, woonachtig Generaal Lemanlaan, 25 te Brugge (Assebroeck), handelaar in kerkgewaden, wettelijk door de Rechtbank van Poperinghe, aangenomen.

Verklaar overgegaan te zijn op verzoek van den Heer Voorzitter der rechtbank van oorlogsschade van Poperinghe, tot de tegenbeschatting(!) der schade, voortvloeiende door den oorlog, en toegebracht van de kerkgoederen, behoorend tot de kerkfabriek van KUYDSCHOOE.

Na den eed afgelegd te hebben, heb ik mij naar KUYDSCHOOE begeven den 19 Januari 1923.

1) Om vast te stellen en te beschrijven de schade overgekomen aan de meubelen, ornementen en alle kerkgerief.

2) Deze te schatten volgens wetbesluit van 23 Oktober 1918, herzien door de wet van 10 Mei 1919.

A) De som die zou noodig geweest zijn op 31 juli 1914 voor de vernieuwing of herstelling der verdwenen of beschadigde voorwerpen.

B) De mindere waarde welke deze voorwerpen reeds ondergaan door kunnen staat van verbruik.

Ik heb den Eerwaarde Heer Pastoor ter plaatse ontmoet, en zij(n) samen overgegaan tot een stipt onderzoek van zijne verliezen en tot de opsomming van alle schade, overgekomen door den oorlog.

Na deze inleiding volgt een "lijst der kerkgewaden, toebehoorend aan de Kerkfabriek van Luydichooite en door den oorlog vernield."

Naast iedere post wordt de door A. Demeere geschatte waarde vermeld, deze stemt niet altijd overeen met deze welke aangeduid staat op de "Aanvraag voor Oorlogs(s)chade", die Pastoor Van Campenhout in 1919 opstelde. Voordeel zelf;

« — Hoogaltaar, in wit marmer, schoon gebeeldhouwd	3.500,00
— Koperen tabernakel	1.000,00
— Koperen kolonnen met pluche gordijnen / (niet vermeld in 1919) / achteraltaar	340,00
— Twee zijaltaren in wit marmer <aan> 2.000,00 <het stuk>	4.000,00
BEELDEN	
— Beeld H. Leonardus, schoon gebeeldhouwd, geschilderd en verguld	500,00
— Beeld van O.L.V. Onberlekt	120,00
— " " O.L.V. Moeder-Gods	200,00
— " " O.L.V. van Lourdes	200,00
VAAANDELS	
— Vaandel O.L.V. Congregatie, schoon geborduurd	700,00
— " H. Leonardus	350,00
— " H. Rozenkrans	180,00
— " H. Sakrament	175,00
— Balaguinum in zijde damast, met geborduurde medaillons en hou-	
— Drie bronzen voor H. Sakrament 7 ten stelsel	300,00
	120 + 95 + 50 =
— Een kerstkrabbe [n] met verschillende beelden	275,00
— Staantjes voor misboeken — een in koper en twee in hout gemeden	190,00
— 6 oude houten kandelaars, schoon gepolykromeerd (kunstwaarde)...	85,00
	120,00
	<over te dragen>
« — 2 kandelaars met lichtkronen	12.135,-
— 10 koperen kandelaars aan 30,00 fr. <het stuk>	190,00
— 8 oudenwetische koperen kandelaars, groote kunstwaarde	300,00
— 2 koperen wierookvaten	1.000,00
— Eene lamp met kroon voor H. Sakrament	25,00
— 1 garnituur beste altaar canons	300,00
— 1 " " " "	80,00
— 3 " " " " <waarde niet ingevuld>	40,00
— 10 petrollampen met suspiciën aan 14,00 fr. =	140,00
+ 2 " op koperen voet voor altaar	40,00
— Een misboek met zilveren sloten	40,00
— Een zondagse misboek	90,00
— Twee gewone " "	45,00
— Twee roundmissalen	48,00
	22,00

- Eene garnituur misbureten in verguld koper	45,00
- Drie gewone in glas	10,50
- Een gesneden eiken steun voor evangelie	65,00
- Een tweede gewoon staantje	10,00
<u>SCHILDRIJEN</u>	
- Prachtig tableau van den kunstschilder Van Oost	10.000,00
- Drie schone tafereelen, kunstig geschilderd en omlijst	1.500,00
- 14 statien voor kruisweg, op doek geschilderd in eiken raam	700,00
- Een eiken predikstoel <tegewaegd in potlood: 5600 fr 1.400 x 4 = 5.600 >	1.400,00
- Eenen schoonen nieuwen orgel <over te dragen>	10.000,00
- Twee eiken gesneden biechtstoelen	700,00
- Eene doopvont	100,00
- 250 kerkstoele (aan) 2,50 <fr.> <het stuk>	625,00
- 50 nieuwe kerkstoele (aan) 4,50 <fr.> <het stuk>	225,00
- Eiken zitbank in de koor <nota in potlood: 1.400 x 4 = 5.600 fr.>	1.400,00
- Een communiebank, kunstig gesneden, style Louis XV. <Louis XV = 1710 - 1774> <nota in potlood: 2000 x 4 = 8000 fr.>	2.000,00
- Twee eiken zitbanken voor kerk- en gemeenteraad (") : 800 fr.	200,00
- Drie kerktapisten	660,00
<u>SACRISTIE</u>	
- 2 kassen in eiken hout	150,00
- 2 toogen met lade(n) in deuren, gesneden eiken hout <aanteekening in potlood: 450 x 4 = 1.800>	300,00
- Coffre-fort (idem: 500 x 3 = 1.500 fr.)	500,00
- Horlogie in sacristij	60,00
- stoof in sacristie	50,00
- 3 bellen	25,00
<u>ORNEMENTEN</u>	
- 1 kazuifel geborduurd op roode paene	275,00
- 1 witte " met " médaillon	150,00
- 3 roode kazuifels	120,00
- 3 witte "	180,00
- 3 groene "	105,00
- 2 zwarte "	80,00
- 2 hoorkappen	95,00
- 1 groene hoorkap	120,00
- 1 roode "	140,00
- 1 hoorkap in goud laken	120,00
- 2 witte hoorkappen	180,00
- 110 + 50 =	
- <over te dragen>	46.785,50

	<overgebracht>	
- Een volledig gewaad voor bidday		46.785,50
- 2 " " voor begravingen : een beste		320,00
	een tweede klas	290,00
- 2 witte schouder velums..... 45 + 30 =		180,00
		75,00
- 4 stoelen in eiken aan 25 Fr. =		100,00
- 1 stoel met witte zijde overtrokken		30,00
- 8 roketten	aan 20,00 =	160,00
- 4 " met kant	aan 25,00 =	100,00
- 6 alben	aan 30,00 =	180,00
- 2 alben met kant	aan 45,00 =	90,00
- 12 roketten voor middinders <aan> 10,00		120,00
- 8 rode soutanen " " " 12,00		96,00
- 8 altaardwalen	2 beste aan 22,00	44,00
	6 gewone aan 12,00	72,00
- 10 schouderdwalen (amicten)	" 1,00	10,00
- 10 palassen		20,00
- 25 kelkdoekjes		12,00
- 12 korporalen		20,00
- 10 albehoorden		20,00
<Met inkt toegevoegd>: 2 groote kerbladders 50, " fr. 4 " koperen processielantaars 92, " fr. 18 kleine " " " 90		
		232, "

Aanduiding: a) onkosten der herstelling
op 31 juli 1914:

48.967, "

48.967, " fr.

b) Gezien veltje artikelen gantsch nieuw en aangekocht waren in de jaren 1912-13 en 1914, en nog beneden de waarde aangegeven en aangegeekend staan, is er hier geene minderwaarde af te trekken.

c) Juiste waarde.

"Acht en veertig duizend negen honderd zeven en zestig frank."

Mijne zending vervuld, ik onderteeken de tegenwoordige verklaring van schatting, van bladzijde 1 tot 6 inbegrepen, en opgesteld in drijsdubbel te ZUYDSCHOOTE, den 19 Januari 1923.

(s.) A. Demaere.

Onder dezelfde koft staat er nog een "bijvoegsel" van 2 bladzijden, dat we hier citeren. Het gaat om voorwerpen welke niet vermeld staan in de lijst van 1919 en waarvan Pastoor Brys waarschijnlijk had kunnen achterhalen dat ze eertijds tot de "inboedel" van de kerk behoord hadden:

- Eene vergulde gothieke remonstrantie		335,00
- Eene kleine vergulde ciborie		65,00
- Twee gothieke koperen staande lampen in zittens		42,00
- Doos voor specien (= hosties) en staan voor kelkdoekjes		18,00
- Twee gebeeldhouwde offerblokken		23,00

4 gothische koperen vazen	120,00
2 koperen branchen met 6 lichten en koperen kalvarieberg kruis op tabernakel	168,00
Lijde bekleeding van binnen- en buitenkant <van> tabernakel	62,00
Een nieuw H. Hart, rijk geschilderd, met gesneden vergulde glorie (= stralenkrans), gesneden en geschilderd voetstuk en koppellarmen met 10 lichten (samen)	480,00
(beeld en voetstuk worden wel vermeld in de lijst van 1919, maar waren 'vergeten' geworden in de vorige van 1923).	
Een nieuw rouwvaandel	58,00
Een groot nieuw missiekruis	100,00
Koperen wjwaterketel, kwispel en koperen spade (voor kerkhof)	22 + 9 + 25 = 56
<Over te dragen>	
4 bischotstoel-gordijnen	1.527,-
	30,00
2 gekleurde brandvensters met figuren (in choor) ieder 850 = 2 werd nadien tusschen haakjes geplaatst en vervangen door 1. (voor '14-'18' was er dus vermoedelijk maar één 'brandvenster')	1.700,00
3 garnituren altaar canons ('vergeten prijs in te vullen' schrijft de schatter; wat inderdaad het geval was).	30,00
Touig bedrag 48.967,00	
3.287,00	
<u>52.254,00 fr.</u>	

« Luiste en totale waarde der schade ; Twee en vijftig duizend, twee honderd vier en vijftig frank (w.g.) A. Demeere

Onderaan het dubbel maakte Pastoor Brys nog volgende aantekening in potlood: «daarbij gevraagd kapel bouwwerk (Tollet, Oostvlieteren, 1910) - 3000 of 3600 fr. beelden - <Christus> in 't graf

- Maria
- Joannes
- Maria Cleophae
- Neodemus
- Joseph van Arimathea

<Er is hier ongetwijfeld sprake van de H. Kruiskapel waarover wij later zullen schrijven>.

« gordijnen in pane (velours) - koperen bare 6 meters. »

Daarmede zijn wij aan 't einde gekomen van de schattingsverlagen uit 1919 en 1923. De lagging van deze lange lijsten kan eenzoning lijken, maar deze bevatten a.h.w. een 'volledige' inventaris van o.m. het meubelier en het 'gerief van de vroegere kerk van Luidschote. Alles wat hierin vermeld staat - met uitzondering van de kleinste klok - is onherroepelijk verdwenen. Deze kleine is nog in 1921 teruggehaald geworden naar Luidschote. "hij stond bij Jules Nouwweck, landbouwer te Beninghe. Deze had ze uit de handen gered van fransche soldaten, die ze wilden stuk slaan en ze op zijn hoeve bewaard." (Pastoor Brys, Liber Memorialis, I, p. 37).

Ik weet niet of Pastoor Brys - toen de beëdigde 'schatter' A. Demeere, tegen 19 Januari 1923 zijn bezoek aan Kuidschote aankondigde - nog te rade is kunnen gaan bij zijn voorganger, E.H. Floimond Van Campenhoudt. Deze laatste was - volgens zijn rouwprentje - sinds mei 1919 "rustend pastor in <het> St. Antonius gasticht te 'Aarsele'", waar hij "den 15 December 1923" overleed.

"Na den oorlog is hij naar Kuidschote met teruggekeerd wegens zijne slechte gezondheid" (aldus E.H. Brys in het Parochieboek I, p. 22).

We mogen Pastoor Van Campenhoudt bijzonder dankbaar zijn, dat hij ons zijn "Aanraag voor Oorlogsschade heeft nagelaten.

We willen nog op twee punten wijzen:

1) E.H. Van Campenhoudt onderlijnt tot tweemaal toe dat te Kuidschote "Kerk, pastorie, enz." "toebehoorde aan <de> Kerkfabriek". Ook het "Kerkhof", de "H. Kruis-kapel". Waar hij het heeft over de Pastorie en bijhorigheden, schrijft hij nadrukkelijk: "Pastorie, Koolkot en remisiën (gebouwd op Kerkgrond en toebehoorende aan Kerkfabriek. Dus ook de hof van de Pastorie, "groot meer als 1/2 hectare" was eigendom van de plaatselijke kerkfabriek. Pastoor Van Campenhoudt zegt klaar en duidelijk dat alles toebehoorde aan de kerkfabriek van Kuidschote. Ook na de eerste Wereldoorlog werd het kerkhof nog een hele tijd aan een inwoner "in pacht" gegeven om er het vrijliggende gedeelte te 'hooien'. Het kerkhof was en is dus wel degelijk 'kerkgrond'. Hetzelfde geldt voor het kerkgebouw zelf, de pastorie met medegaande hof. Die is thans zeker en vast geen "meer als 1/2 hectare" groot. Waar is 'het overschot' gebleven.

Bij mijn weten is er nooit een officiële ontzigening van deze gebouwen en grond gebeurd. Is er na de eerste Wereldoorlog misschien een Wet uitgevaardigd waarbij Kerken, kerkhoven en pastorieën - eens eigendom van de kerkfabrieken - tot gemeente - bezit werden verklaard? Ik ken er geen.

En wat zien we thans gebeuren? Leegstaande pastorieën, percelen grond op de kerkhoven, enz., worden door de gemeentebesturen (soms voor prof. geld) verkocht. Is dit in alle gevallen wel goed te spreken? Wat Kuidschote betreft zeker en vast niet. Het kerkarchief bewijst het tegendeel, "Quod licet Jovi, non licet bovi!". Dit terloops, voor goede verstaanders... "

2) Tweede punt:

Zowel in de lijst van 1919 als van 1923 wordt de schade geraamd volgens de waarde die de "verdwenen of beschadigde voorwerpen" en goederen hadden op 31 juli 1914. Uit de aantekeningen van Pastoor Van Campenhoudt en Brys blijkt dat men zowel in 1919 als in 1923 een coëfficiënt 4 gebruikte. Wat zou de tegenwaarde nu bedragen?

Pastoor Van Campenhoudt plantte voor '44-'48 "50 fruitbomen aan 2 fr. <het stuk>. Ik betaalde op 20-2-1907: 385 fr. voor één notelaar, vergelijk.

Een 'nieuwe kerkstoel' kostte toen 4,50 fr., nu volgens de catalogoog van 'De Centrale Inter Nos', Brussel - Passen 1904: 1.220 fr. Een albekoord: toen 2 fr., nu (in wit glas): 365 fr. - Een amict (= schouderdoek) toen: 1 fr., nu (halflinnen): maat 45 x 70 cm.: 220 fr., enz., enz.

De muntontwaarding is sinds '44-'48 onvoorstelbaar geworden. Een frank van toen zou er nu zekerlijk 200 waard zijn. Minstens!... En als wanneer Moeder Verula, op "2de nieuwdag" 1915 "een halvers frank" gaf aan een soldaat om een "viele matras" te helpen dragen tot aan de "ribure", dan was echt vrijgevig!...

Ik heb zoëven weer de naam van Moeder Ursula vernoemd.

Dit brengt mij er toe nog een bladzijde of twee te citeren van haar hand. Het betreft een reeks aantekeningen die ze in de jaren 1920-1922 neerschreef op een geruit blad, dat (nadien) uit een schrijfbuch, gescheurd werd en gelukkig in het kerk-archief terecht kwam. Het is een interessante tekst. Overal maar:

Luydschoote

In Februari 1920 kwam Zuster Ursula terug om de heropbouw van het klooster te beginnen. Zij verbleef bij den brigadier Mesdom en bewaakte het wegvoeren der puinen; daarmee deed zij het huis herbouwen van de steenen, die zij had kunnen vergaren; e[en]gentlijk het klooster niet maar eene werkmanswoning, toebehooren-
de aan het klooster.

Zij locht te dien tijd den eigendom van de weduwe Allemesch om er later een klooster te herbouwen, voor 3.000 <fr.>. Het huis werd herbouwd door tusschenkomst van het landbouwverbond van Poperinghe.

Met Paschen <1920> kon Zou[er] Ludwine ook tot Luydschoote verblijven. Zij sliepen dan bij Mr Remi de Kindt.

Dit bleef zo tot dat de kleine huisbarak geplaatst was den 7 mei."

Op de binnenrand van dit schamel blaadje, boordvol inlichtingen, staat er, verticaal; "de eerste lagere klas werd geopend den 3 Mei 1920 met 6 kinderen, eerst in een stal, zonder deur of vensters, dan in de huisbarak en 28 Juli in de groote barak."

In de kleine huisbarak hadden wij het bezoek van Mr Brys, inspecteur, die daar in de klas noemmalde den 12 Mei, daags voor O. L. H. <Hemelvaart>.

Daags te voren was de wagon met het goed van Londerede toegekomen. Wij zijn dan in het nieuw huis gegaan den 5 Juni, daags voor de groote Processie, dag waarop ons geit gedolven werd. Tien weken later, op O. L. V. half Dooft, moesten wij het schaaap begraven.

Zuster Marie-Thérèse is tot Luydschoote gekomen den 11 Juli.

De groote barak is geplaatst den 15 Juni en de bewaarschool is begonnen den 20 Juni met 6 kinderen.

Enige weken voor de vacantie 1920 werd het huis gekocht van La belle rue (= een herberg) aan de kinderen Van Eecke voor 7.500 fr.

Met de vacantie moest Sr Ludwine naar Sijpe en werd vervangen door Sr Arnolda, en L^r Amanda kwam mede voor een jaar als kokkin."

"Rond nieuwjaar" (eigenlijk loch wat vroeger) werd Mr Brys dienst-
doende pastoor benoemd voor Luydschoote maar kon slechts na eenige weken wonen; de huisbarak was er niet.

Tot dan toe was er ook geen kerkbarak en de diensten werden in de school gedaan tot aan de begraving van Ch. Vandelannote, 3 dagen voor H. Sacramentsdag, toen de plechtige Communie plaats had, 3 meisjes en 3 knechten. Deze barak viel ten deele in op het einde van Sept <ember> 1921 en er

moest nog acht dagen dienst gedaan worden in de school, binst de maand October.

Binst de retraite 1921 moest Sr Marie Thérèse tot Landelade blijven en werd vervangen door Soeurs Leona en Sr Amanda werd vervangen door Suzette Imelda, die den 26 Sept (ember) geprofest werd en den 28sten naar Luydschote kwam.

Met het begin der klassen gingen de knechten naar de meesters (s)chool over: Peccu, Van Eecke en Huyghe.

Het herbouwen der klassen was vastgesteld op 23 November (1921), doch het was toen onmogelyk. Het vrees toen, al veertien dagen en meer, dat het kraakte. [Het werk is dan begonnen.] <doorstreept in de tekst>.

Het dak der kerk viel ten deel (e) af den 28 december 1921 en viand ten gronde geveld den 9sten Maart 1922. Ook een paneel van de school viel in en belette school te houden binst twee, drie dagen.

Men is begonnen bouwen [den] in de lente van het jaar (19)22.

Veel moeilijkheden hebben wij gehad met den aannemer voor de steenen, de pannen, de tichels en voor de voltooiingswerken.

Wij zijn in de klassen gegaan in Mei (1922) voor de bewaarschool en in de lagere klassen op het einde der maand.

De klassen werden gebloten voor de kneep (= keelvliesontsteking bij kinderen, die een vernauwing van het strottenhoofd veroorzaakt en gepaard gaat met krassend hoesten.) van den 4den tot den 13 (den) en van den 18 (den) tot den 24 (sten). Binst de eerste sluiting zijn wij verhuurd, ofschoon het huis niet was opgedaan.

Tot zover de aantekeningen van Moeder Ursula, zaliger gedachte. Mo. Misschien heeft zij, in haar eigen direkte stijl, nog wel meer herinneringen neergespend. Zo ja!, dan is het bijzonder jammer dat we deze niet kennen. In elk geval: ere, wie ere toekomt!...

Om deze bladzijde te volèndigen nog een kleine passus uit het Parochieboek I, p. 37; waar dd. Pastoor Brys in 1921 schryft:

« Te Luydschote was reeds toegekomen 't gereedde kerkgerief; 5 religiewein, 2 kelken, 1 monstrans, 1 pyxide, zilveren wierookvat en schulp; alles deertlyk gehavend. Confraters leunden of gaven oude misgewaden. 't Bisdum schonk ons 2 alben, 2 roketten, altaardwaaal, 4 corporalen, 3 nieuwe misgewaden - zwart, rood, purper - . De H. Mis werd gelezen in het schoollokaal. Een voorlopige kerk werd gebouwd: 1 1/2 m. hoog in steen; dan in gebogen platen; men boven een lanternenau; zij mat 28 m. lang, 6 (m.) breed. Men las er voor de eerste maal de h. Mis den 23 mei 1921.

Op dien datum bezit de kerk, buiten de voornoemde hl. vaten en kerkgewaden; 200 stoelen, een biechtstoel, een altaar, 6 koperen kandelaars, eeuwig licht, oude kruisweg....

« In April 1921 werden tot Raadsleden der gemeente gekozen zonder strijd: Remi Peccu, burgemeester - Charles Louis Huyghe, schepen - Florant Desmyttere, schepen - Glacide Vieren - Omer Decorte - Jules Tahon - François Tahon.»

III. AANVULLING BIJ 'ZANTINGEN' DEEL VIII 'STAAT VAN GOEDEREN' 1787

Hij hebben tenloope al een woordje gezegd over Keizer Jozef II. (1785-1790), zoon van Keizerin Maria-Theresia en hoofd van het Heilig Roomse Rijk. Deze wilde niet alleen, als christelijk soeverein, aan de pauselijke jurisdictie ontsnappen; hij wilde de absolute meester zijn van zijn nationale kerk.

Tegelijk gelovig en doordrongen van de ideeën en de invloed der Franse "philosophen", wil deze keizer, vriend der "verlichting" alles in de kerk reglementeren.

Niet alleen verbiedt hij aan de bisschoppen zich op Rome te beroepen in gevallen, die aan het onderzoek van de Paus zijn onderworpen, maar ook veroordent hij dat de bisschoppelijke mandementen (= herderlijke brieven) eerst aan hem worden voorgelegd. Hij beoekent diocesen naar willekeur af. Hij vervangt de diocesane seminaries door vijf "algemene seminaries". Hij heeft een groot aantal kloosters op. Hij regelt de details der liturgie, de processies, het aantal missen en gaat zover dat hij aangeeft hoeveel kaarten moeten aangestoken worden bij sommige diensten (!). De koning van Pruisen, Frederik II, die deze tussonkomsten met een spottend oog gade sloeg noemde hem "mijn broer de koster".

Jozef II, gewonnen voor de nieuwe ideeën, was weinig intelligent, doch tyrannisch en kleingeestig in zijn vernieuwingen. Door zijn extravagante hervormingen grieft hij diep de Belgen en de Hongaren. Er tekende zich aan alle kanten verzet af en Jozef II stierf op tijd om niet verplicht te zijn te capituleren (1790).

Wij vonden in Algemeen Rijksarchief te Brussel, Fonds Rekenkamer (= Chambre des Comptes) een zeer omvangrijk dossier (vele, vele bundels...), dat betrekking heeft op de kerkelijke goederen (= biens de l'église). De bundels zijn alphabetisch geblatteerd volgens de namen van de parochies.

Deel 87 van de inventaris van het archief behandelt de Staten van goederen van de Geestelijkheid (= Etats des Biens du Clergé), opgemaakt ten jare 1787, voor de Provincie van Vlaanderen (= Province de Flandre) en wel de eigendommen van de Seculiere geestelijkheid (= Biens du clergé séculier).

Op de voorpagina van deel 87 lezen we als titel: "Etats des Biens du Clergé séculier et régulier; des Benefices et Offices Ecclésiastiques Simples; et dénombrements des Fondations pieuses séculières, dressés en exécution des edits du 22 et 27 mai 1786, 4 et 20 janvier 1787, Tome 87, Province de Flandre."

De inventaris vermeldt onder letter Z en nr 26: alle parochies waarvan de naam met Z begint.

We hebben een fotocopie laten nemen van de Staat van goederen van de Sint-Leonardusparochie van Luidschote (Fonds Rekenkamer, nr. 46.850).

Alle partoor's hadden een uitgebreide vragenlijst ontvangen aan de hand van dewelke zij een gedetailleerde Staat van goederen moesten opmaken.

De keizer-koster wilde letterlijk alles weten betreffende de financiële toestand van elk van de parochies.

Ziehier wat ik over Luidschote, onder nr. 46.850, vond (het document werd eigenhandig door Partoor Petrus J. Beseyne geschreven en ondertekend);

I

Oostenryksche Nederlanden
 Bisdom van Yperen. Rechtsgebied van meesten
 provincie van westvlaenderen
Beneficie pastoraal der prochie van
 Luydschote, eene van de acht prochien.
 Pastor der zelve prochie Archievs J. Beyerne.
 De pastorie dependeert van Zijne hoogwaardigheid
 Den Bisschop van Yperen, die daer van den collateur
 en thienheffer is

11.º
 i
 2
 3

en existeren hier niet. } <bedoeld worden onder
 1) 'heerlycke goederen'
 2) 'huysen en gebouwen'
 <gronden van erfven>
pastorale goederen van de pastorie van Luydschote, eene
 van de acht prochien, onder het Bisdom van Yperen, decanie
 Dixmude, onder de heerlyckheyd van meesten, nu Zijne
 majesteyt den Keyser en koningh (na de opheffing van
 de abdij van Meeen), in gemeten, linnen en Roeden, geno-
 men tot veertien voeten
 1. Eenst, volgens den teulier van Luydschote, art(ieu) 59
 hof van den pastor met d' huysingen aldaer den pastor
 woont daer op staende; groot met stracten en grach-
 ten: twee linnen ende dryeenseventigh Roeden.
 2. eenen Boomgoerdeken met eenigh garstland, gyzdoost
 daer aers; komende op de stracte, alwaer den pastor
 zijne provisien van hout en andere zaecken moet in-
 haelen; t'saemen groot drye gemeten
 3. art(ieu) 60: veldken zayland met walleke, pae-
 lende zyjd aen de voorgaende parthie; t'saemen
 groot drye gemeten, achtentachtigh Roeden.
 4. art(ieu) 63: zayland, streckende oost ende west,
 abboutteerende van oosten t'zayland van Charrel Delva,
 noord Sieur Poot, zyjd garstland van den heer s'hebben
 <de onderpastoor> en west de stracte; groot een gemet,
 sone lynne negensentwichtigh Roeden; verpacht nieu-
 welycke dese drye laste parthien t'eenen bloeke jaer-
 lycke voor de somme van -----
 <In tegenwoordige landmaat had de hof van de 'pasto-
 rie' een oppervlakte van 4024 3/4 m². De andere drie per-
 celen, verpacht in een blok, maten ca. 34.012 m²>.
 5. art(ieu) 49 t'Land daer thuyt op staet van Joannes Mor-
 ren, verschijnt voor zoo langhe als dat ick hier wone als
 Pastor, jaerlyckx voor de somme van -----

den gulden
 genomen tot
 twijntigh
 stuyvers

90:0:0

4:0:0

6	art. Lic. 52 t' land gebruycht door den heer greffier Vander haeghe, groot twee gemeten, eene lynne, acht en vyftich Roeden, verpacht jaerlychs voor de somme van	28:0:0
7	uyt t' article 253: garstland liggende achter de Skeuere van Pieter Gillaabaert, nieuwelyc aen den gelven verpacht, groot twee lynnen, achtentwintigh Roeden, jaerlychs voor de somme van	9:0:0
8	Eyndelinge een particken garstland, gemensc met eene groote parthie, liggende op de prochie van Boesinghe, oock de Straete, genaemt Steenstraete, by Luserne, zynd t' Xarland (van) Vi(du)a (= Weduwe) en Kinderen Callewaert, oost t' land van Lambrecht Bouwy en De S <i>ci</i> e <i>en</i> Eugeni ^{us} Van Zecke, verpacht aen den gelven, groot volgens den terrier van Boesinghe: eene lynne, drey en dertich Roeden, jaerlychs voor de somme van	5:0:0
9	item noch een erfvelck rentje, geaffecteert op eene garstweede, zynd aen den boomgaert van t' prebbitarie, ten profitte van den pastor, bekommende jaerlychs de somme van	0:5:0
10	de competentie van den Pastor van Luydschote door Zijne hoogweerdighheyd den bisschop van Iperen, als thiondheffer, jaerlychs betaelt bedraecht de somme van	180:0:0
4	(= Kapitaal van fondatie op intrest)	} en hebben hier geen plaetse
5	(= Kapitaal op intrest niet belast met fondatien)	
6	Fondatien, jaerlychs te ontlarten door den Pastor, meestal gefondeert op den disch van Luydschote, zyn als volgt:	
1	twaelf lesende missen voor <u>Lambrecht Bouwy</u> , waer voor den Pastor jaerlychs trecht de somme van	3:12:0
2	over t' Syngetide jaergetyde van <u>Paulus Lowage</u>	4:10:0
3	over t' Synngen eene misse met twee nocturnen, Laudes van <u>Joffrauwy</u> <u>Joanna Leupe</u> met noch eene lesende misse, t' saemen met leveringe van was de somme van	3:8:0
4	over t' jaergetyde van <u>Marie Clare Volbout</u> , met eenen nocturne, Laudes, syngetide misse en leveringe van was	4:0:0
5	over t' jaergetyde van <u>Pieter Hubrecht</u> , met een nocturne, Laudes, syngetide misse en leveringe van was	4:0:0

Ik onderbreek even de tekst om er U op te wijzen dat fondaties ten name van Maria Clara Volbout en van Pieter Hubrecht nu nog bestaan - twee eeuwen later! Ze worden nog ieder jaars gehonoreerd en zijn ten laste van 'de dijk' (nu: O.C.M.W. Zeper). Niet te geloven! We citeren verder:

6	over t'jaergetijde van <u>Philippus de Coninck</u> , met eenen nocturne, laudes en syngende misse.....	3:0:0	
7	over een lesende jaergetijde van <u>Laurens Louage</u>	0:10:0	
8	over t'jaergetijde van <u>Adriaen Leuwidan</u> met laudes, syngende misse <en> leveringhe van Was, jaergebied en thien lesende missen, t'samen.....	8:0:0	
9	voor een lesende jaergetijde van <u>Clara Vanbellegem</u> (1).....	0:10:0	
10	over het jaergetijde van <u>zeheren Pastor</u> , t'syngen van een nocturne, laudes, syngende misse, met het lesen van veertigh missen, geaffecteert op een mayweede, gelegen op de prochie van Reninge, by het fort de knoeke, groot twee gemeten vier en tachtigh Roeden; t'saemen.....	23:0:0	
	(Echt jammer dat Pastoor Besoyne de naam niet vermeldt van deze pastoor. Het zal wel een van zijn voorgangers geweest zijn te Zuidschote....).		
11	over t' syngende jaergetijde van <u>dheer Jaspard van der goote</u> , met laudes, syngende misse en eenigh was.....	2:0:0	
	Total fondatie.....	53:10:0	53:10:0

(Daarmee kunnen we meteen de lijst van de fundaties of 'stichtingen', zoals die er uit zag op 6 april 1787. We telden er elf, die op naam staan van vroegere inwoners van Zuidschote. Sommige fundaties waren toen al 'oud'. 'Laurens Louage', b.v. wordt reeds vermeld in het Oude Pachtboek, ten jare 1688. Hij boatte hier toen een hofstede uit (Cfr. Verpachtbynghe 1688, pp. 4-5). Hij staat als zesde op de tellinglijst van november 1697 met volgende vermelding:

"Laurent Louage, labour<eur> 1-1-0-0-1-4-3-2-12." In 1697 woonden er op de hofstede niet minder dan 12 personen: het echtpaar Louage, een zoon van minder dan 14 jaar, 4 dochters onder de 12 jaar, drie knechten en twee meiden. Het moet een belangrijke hoeve zijn geweest.

'Paulus Louage' (fondatie nr. 2) kan een voorouder zijn van die 'Laurens Louage', het terloops op de verschillende schryfwijzen van deze familienaam: Louage (1688), Louage (1697) en Lowage (1787).

(1) In de Verpachting van 1768, p. 23-24 is er sprake van 'een gemet' herkend, dat o.a. paalt een grond, die de dijk' verworven heeft "by donatie van Clara van Bellaghem."

Ook de familie Lewidan is hier al zeer lang vertegenwoordigd. "Ignaes Lewidan" pachtte in 1688 het perceel nr. 46, dat toebehoorde aan de "onse lieve Vrouwe gilde" van Zuidschote. Het gaat om "vijftich roeden lants", liggende in "Zwijtschote poezel". Hij wordt ook vermeld bij de volkstelling van 1697: "Ignaes Lewidan, labours(eur); 1-0-0-0-0-0-3-3-8 (Hij had toen (nog) geen kinderen op de hofstede, maar wel 3 inwonende 'valets' en 3 dito 'servantes'.

Dus weer een grote hoeve.
In de tellingsstaat wordt ook een weduwe Lewidan vermeld, nl.: "la veuve de Philippe Lewidan, labourreure; 0-1-0-1-0-0-3-1-6.

Adriaen Lewidan (fondatie nr. 8) zal wel tot dezelfde familiestam behoord hebben).

Latens we nu verder lezen in de 'Staat van Goederen' van Pastoor Besoyne:

«	Den Pastor proffytteert nog de zoo genoemde <u>bloedthiende van schaepen</u> het elfste, volgens het gebruyck, ende van de <u>swynen</u> het sevenste; bedraegende van thien jaeren een gemeen jaer gemaecht (= jaerlijks gemiddeld) de somme van	33: 14: 6
«	(We hebben in deel VIII van onze ZANTINGEN reeds over de bloedthiende gesproken. Ze bestond dus ook te Zuidschote en vormde een niet onaardige 'bijverdiens' voor de pastoor.) De <u>Casuelen</u> ofte toevallende zaechen, die in deze landen bestaen in recht, als van houwelycken, begraeffenissen, waer van alleenlyck gewoorn is notitie te houden van thien jaeren een gemeen jaer gemaecht (= een gemiddelde over 10 jaar): de somme van	76: 4: 0
«	Den Pastor proffytteert noch d' helft van het zoogenaemt <u>jaergebed</u> , dat oock al casueel zoude konnen wezen, van thien jaeren een gemeen jaer gemaecht jaerlijckx de somme van	25: 19: 8
«	De offeranden, zoo naukeurigh als ick hebbe konnen uytvinden, bedraegen van thien jaeren een gemeen jaer gemaecht de somme van	27: 9: 0
7	<u>Total der inkomsten</u>	533: 2: 0
8	} en grypen alhier geen plaetse	
9		
10		
11		
12		
13		
14	<u>Lasten</u> waer mede den Pastor belast is	
	Den Pastor heeft twee domestiquen; eenen knecht om den hovenierhof te besorgen en de commissien te doen en eene dienstmaerte om den mondpost bereed te maechen ende het menagie te onderhouden, welke gesaementlyck jaerlijckx winnen voor huer loon de somme van 84: 0: 0	

Pastoor Beseyne betaalde dus aan zijn knecht en meid, die inwoonden, een jaarwedde van 80 gulden (voor beiden samen), maar bovendien gaf hij hun de 'kost'. Hij schrijft immers:

11	- Voor den mondkost van de zelve, geheel noodigelyck geschat, t'saemen jaerlyckes de somme van -----	144 : 0 : 0
12	- Den Pastor moet jaerlyc. de prochie-pointingen (= belastingen, grondlasten) van t'land waer op staet het pastorael huys en hovenierhof (betaelen), bekomende op t'jaer 1785 -----	1 : 9 : 1½
13	- de pointingen van d'andere presbyterie landen worden betaelt door de gebruyckers. M(emorie), (Te dien tyde waren de grondlasten dus ten laste van de pachters!...),	
14	- de taxatie (= taxatie) voor den armen, bedraegende voor t'jaer 1785 by acquit (= kwijting) de somme van -----	25 : 0 : 0
	Het voorgaende jaer was 24 : 0 : 0. (Er bestond in die jaren dus een aanslag in belasting ten voordele van de hulpbehoevenden...).	
15	vacat	
16	vacat	
17	vacat	
18	<u>somme der lasten</u>	254 : 9 : 1½
19	total van de inkomsten 533 : 2 : 2 en van lasten ----- 254 : 9 : 1½	
20	naer gedaen ballance ----- wordt t' bevonden eeners Boni van ----- 278 : 13 : 0½	

(Pastoor Beseyne verklaarde bijgevolg een netto-inkomen van 278 gulden, 13 schellingen en een en een halve penning.

Er gaan 12 penningen in een schelling en 20 schellingen in een gulden.

Ik ben de tegenwoordige niet in hedendaagse munt doch het staat vast dat de pastoor van Luidschote - toen reeds een van de kleinere parochies van het bisdom Teper - een behoortlyk inkomen als parochieherder).

Pastoor Beseyne beëindigt dit deel van zijn 'aangifte' als volgt:

12 " Ik, ondertekener pastor der prochie van Luidschote, bevestige dat mijne declaratie, tegenwoordigh gedaen, waerachtigh en nauwkeurig is in alle haere punten (= punten) en artikalen; dat ick de zelve opgesteld hebbe met de gehoorsaemheyd ende de getrouwighheyd de welke ick schuldigh ben aen den Keijzer, mynen Souvereyn; ick verbindt my, de zelve, desnood. zijnde, te zullen justificeeren op titels en documenten die ick in staat ben voor te brengen.

Dezen 6.^{en} april 1787

Gebruyt J. Beseyne
Pastor tot Luidschote ».

Toen wij in deel VIII van onze 'ZANTINGEN', op blz. 46 een en ander schreven over E.H. Petrus Beseyne, wisten wij niet dat hij op 6 april 1787 nog pastoor was te Zuidbeholte. Hij moet lange tijd het herdersambt hebben waargenomen.

We vonden hem een eerste als pastoor vermeld op 30 augustus 1788, doch hij kan hier al jaren eerder toegekomen zijn. Veel langer dan 6 april 1787 kan hij hier niet verbleven hebben, want de 'Verpachtinghe' van 15 april 1788 geschiedt 'ter interventie' van kapelaan Petrus Andreas Ghebben, die nu de titel van 'deservitor' (= waarnemend pastoor) voert. De parochie was toen vacant.

E.H. Beseyne moet dus tussen 6/4/1787 en 15/4/1788 ofwel overleden zijn of zijn ontslag bekomen hebben.

Ma de aangifte van zijn persoonlijke 'inkomsten' en 'lasten', geeft Pastoor Beseyne een overzicht van de 'incomsten ende lasten' van de kerkfabriek. Hij begint als volgt: "Inventaris, inhoudende alle de jaerlycxche incomsten ende lasten van de fabriek des parochiaele kerke van Luyschoote, Bisdum van Ippe, opgesteld by den onderschreven uyt de rekeningen ende verpachtinghen der selve parochie, toebehoorende aan de gezeyde fabriek, omme te voldoen aan d'ordonnantie van Synode Najesteyt van de 22 maye 1786, in ponden, schellen ende penningen par'isijs, soo volght:

I.
INKOMSTEN
A
KERKLAND

JAERLYCXCHE INKOMSTEN		
1	Alvooren completeert alhier 2 (meten) - 0 (lynen) - 75 (Roeden) boomgaert op de prochie van Luyschoote, in pachte gehouden by frans(ois) Boussemare, die rendeert sjaers	28 - 0 - 0
2	Item - 0 - 2 - 17 R. Saeylant, in pachte door f. Boussemare, die rendeert sjaers	14 - 0 - 0
3	Item pacht van 1 - 0 - 0 R. Saeylant, renderende sjaers	18 - 0 - 0
4	Item : 0 - 1 - 25 R. garts, in pachte door de Kynderen De Wilde, renderende sjaers	5 - 0 - 0
5	Item : 0 - 1 - 88 R. garts, in pachte door Jacobus De Vts, renderende sjaers	8 - 10 - 0
6	Item : 1 - 1 - 50 R. Saeylant, in pachte door Joannes Verhaeghe, renderende sjaers	25 - 0 - 0
7	Item : 1 - 0 - 0 R. lants, in cheinse door dhr Verhaeghe, renderende sjaers	26 - 0 - 0
8	Item : 0 - 1 - 30 R. garts, in pachte door dhr Verhaeghe, sjaers	4 - 0 - 0
9	Item : 0 - 1 - 33 R. garts, in pachte door Charal Delwa, sjaers	6 - 0 - 0
10	Item d'half van 0 - 1 - 50 R lants alwaer t'Coeterichuyt op staet, by cheinse, sjaers	6 - 0 - 0
11	Item d'ander helft in cheinse door ver (= weduwe) p(ie)te) 2 Vierens, sjaers	6 - 10 - 6
12	Item : 1 - 0 - 36 R. Saeylant, in pachte door Joanne) Moets (ende) Joanne) Verhaeghe, sjaers	51 - 0 - 0

13	Stem: 0-1-68 R. Saeylant in pachte door joan(n)es <u>De Wil-</u> <u>de</u> , sjaers	10-0-0
14	Stem: 0-1-50 R. boomgaert, in cheinse door Cabimis <u>De Cock</u> (ende) Joannes <u>glorie</u> , sjaers	24-0-0
15	Stem: 0-1-28 1/2 R. Saeylant, in pachte door Andries <u>Lebbe</u> , sjaers	7-0-0
16	Stem: 4-0-0 R. gars ende saeylant, in pachte door v ^w (= we- duwe.) <u>blanchaert</u> , sjaers	12-0-0
17	Stem: 0-1-12 R. Saeylant, in cheinse door Sebastiaen <u>Devos</u> , nu E; <u>Van Eecke</u> , sjaers	6-0-0
18	Stem: 75. Roeden Saeylant, in pachte door jac(que)s <u>De Vos</u> , sjaers	5-10-0
19	Stem: 40 R. Saeylant, in pachte door <u>felix Van Eecke</u> , sjaers	0-12-0
20	Stem: 0-1-65 R. Saeylant in pachte door dheer <u>Vanderhaeghe</u> , sjaers	9-0-0
21	Stem: 0-1-0 R. Saeylant in pachte sjaers aer(den) selven <u>Van-</u> <u>derhaeghe</u>	7-0-0
22	Stem: 0-1-45 R. Saeylant, in pachte door feli>x <u>van Eecke</u> , sjaers	9-0-0
23	Stem: 0-1-49 R. Saeylant, in pachte door Joannes <u>Leys</u> , s'jaers	9-0-0
24	Stem: 0-1-86 R. gars, in pachte door pieter <u>Wancken</u> , s'jaers	12-0-0
25	Stem: 18 3/4 R. Saeylant, in pachte door pieter <u>Vanderfaillie</u> , s'jaers	4-0-0
26	Stem: 66 1/2 R. saeylant, in pachte door felix <u>van Eecke</u> , s'jaers	3-10-0
<u>Zuytschoote Poebel</u>		
27	Stem: G. L. 0-1-34 R. gars, gepacht door Joannes <u>De Coninck</u> , s'jaers	12-12-6
28	Stem: 0-0-37 1/2 R. Saeylant, in pachte door Andries <u>de Beir</u> , s'jaers	2-5-0
29	Stem: 0-1-50 R. lants, in pachte door Jacobus <u>De puydt</u> , s'jaers	9-0-0
30	Stem: 0-1-50 R. saeylant, in pachte door Joannes <u>Lauroyck</u> , s'jaers	9-0-0
31	Stem: 0-0-45 R. saeylant, in pachte door pieter <u>Cailliau</u> , s'jaers	3-0-0
32	Stem: 0-0-25 R. gars, in pachte door Vitalis <u>Paerby's</u> , s'jaers	1-4-0
<u>Noortschoote</u>		
33	Stem: 0-0-48 R. gars, in pachte door Joannes <u>Louwagie</u> , s'jaers	3-10-0
34	Stem: 0-1-17 R. gars, in pachte door joan(n)es <u>Jack</u> , s'jaers	4-10-0
35	Stem: 0-1-50 R. gars, in pachte door fran(çois) <u>Bygodt</u> , s'jaers	9-0-0
36	Stem: 0-0-75 R. gars, in pachte door pieter <u>tahon</u> , s'jaers	4-0-0
<u>Noortschoote Poebel</u>		
37	Stem: 0-2-0 R. saeylant in pachte gebruyckt door jac(que)s <u>tahon</u> , sjaers	10-0-0

Boesinghe: Laela van Ipre

38 — Stem; 0-1-50 R. lants, in cheinse door Kidu)a Benedicte > Duyt-
schaever, sjaers ----- 30-0-0 R.
Boesinghe: Keerlichhede

39 — Stem; Eene partije Bosch, groot; 0-2-0 R., yemeena tot gelyck
 0-2-0 R., met de Kercke van Bixschote, welckers ontbloomt
 geexploiteert is ten ses jaeren, t' gonne gerendaert heeft, in
 twee kouwren (= in twee kouwbeurtan) tot 348[#]-0-0 par*(isi)*s,
 geminct d'inkosten, rest - année commune ----- 29-0-0 "

Elverdinghe: Laela van Ipre

40 — Stem: 0-0-75 roeden lants, in cheinse door Lieuwz Borsaeft, s'jaers
Prochie Elverdinghe ----- 13-0-0 "

41 — Stem: 0-1-0 R. gars, in pachte door Jan maleris, s'jaers ----- 2-0-0 "

42 — Voorts den ontbloomt van t'Kerckhof <van Luidschote>, ren-
 derende by année commune ----- 2-10-0 -

< Nogmaals een bewijs dat ook het kerckhof van Luidschote,
 sinds oude tijden wel degelyk is volle eigendom is van
 de plaatselyke. Het hooren van het vryliggend gedeelte
 wordt immers door de plaatselyke kerckfabrick in pacht
 gegeven ... .. >

Eerste Rubricque van incomsten bedraeghende:
 = 458[#]: 4 : 0 par*(isi)*s

B
 O.L.V.R.
 GILDE

Landen competerende Onre Liere Vrouwe Gilde van
Luytschoote

43 — Eerst Constantia ende francoise De Broek, cheins van: 50 R.
 lants, renderende s'jaers ----- 8-0-0 "

44 — Joan(n)e Verhaeghe, den pacht van: 137 R. saylant s'jaers ----- 14-0-0 "

45 — Pieter Hercken, pacht van 150 R. saylant, s'jaers ----- 11-0-0 "

46 — Jacobus Verhaeghe, pacht van 230 R. lants, s'jaers ----- 10-0-0 "

Luytschoote Poebel

47 — Joannes baptiste De Coninck, pacht van 40 roeden lants, s'jaers... 4-0-0 "

48 — Andreas De Geir, pacht van 50 R. lants, s'jaers ----- 3-0-0 "

Tweede Rubricque van incomsten bedraeghende:
 = 50-0-0 par*(isi)*s

Totaale incomsten bedraeghende:
 = 508[#]-4-0 par*(isi)*s.

Wanneer we lange lijst van percelen 'kerkland' nog eens doorloopen, dan stellen we vast dat er acht partijen grond zijn - met een gezamenlijke oppervlakte van on-
 stand 5 ha 52 a - waarvan de opbrengst (hovenierhof) of de pacht

(136 ponden parisis) ten goede komt aan de pastoor,
 42 andere percelen worden verpacht ten voordele van de kerkfabriek (opbrengst aan
 pacht: 458 pond, 4 schellingen 's jaars). Van deze partijen kunnen wij - op één na
 (nl.: het kerkhof) de exacte oppervlakte. Als we alles samentellen bekomen wij een
 totaal van ruim 9 ha 48 a.

6 percelen grond (ruim 98 a. groot) 'competeren' de 'Onse lieve Vrouwe Gilde' van
 Luidschote. Ze brengen 50 pond parisis op. In 1787 al lang niet meer, zodat
 de jaarlijkse pacht geboekt wordt bij de 'inkomsten' van de fabriek der paro-
 chiale kerke.

We wijzen ^{or}terloops dat de 'pastoreele' inkomsten en lasten uitgedrukt worden in
 gulden ('den gulden genomen tot twintigh stuivers'); deze van de kerkfabriek
 daarentegen in ponden parisis (= 'te Parijs gelagen').

Volgens een verordening van Koning Willem der Nederlanden, daterend van
 28 September 1816, had de Nederlandse gulden toen een waarde van 2,1164 fr.,
 de Brabantse (florin de Brabant) gold slechts 1,8141 fr. Een pond parisis was 1,23 fr.
 waard. Wel te verstaan; franken van die tijd!

De waardenverhouding, tussen gulden en pond parisis in 1787, hier
 verstreke, lag echter anders. 1 florijn of gulden was 1 ponden parisis
 waard.

Na de 'jaerlycxche inkomsten' zeer nauwgezet en 'nauwkeuwich'
 somt Pastoor Beseyne vervolgens de

'JAERLYCXSE LASTEN' van de Kerkfabriek op.

- Afooren over d' onkosten van t' onderhout der plantagie |
 op de selve goederen, het snoucken der Boomen, als oock de jaer-
 lycxche pointinghe van t' Bosch hier vooren, bij année com-
 mune becommende ----- 20[#]-0-0[#]
- Item daer wort jaerlicx betaelt over de leveringhe van
wijn ten dienste van dese kerke tot ----- 54-0-0 "
- Item daer wort jaerlicx betaelt aen den heer pastoor ;
 24[#]-0-0 par<isi>s, soo veele de kerke (= kerkfabriek) jaer-
 licx gelt aen de prebiterie van Luyschote, dus ----- 24-0-0 "
- Aen den selven heer Pastoor over syne voijagie in het haelen
 van de H. Olie jaerlicx ----- 6-0-0 "
- Item daer wort jaerlicx betaelt aenden Coster over 't was-
 schen van t' lynwaet van de kerke, begrepen het onderhouden
 (<er> van, stoppen en t'schoon maeken van het copewerck,
 met het vaegen van de kerke, te saemen ----- 42-0-0 "

aenden kerck barlliu ende syne medehulpers wort er oock jaerlicx betaelt over t'suyveren vande kerckegoten tot	8-0-0 07
— Stem over de leveringhe van <u>wasch</u> (= was), genomen by année commune	42-0-0 -
— Stem over de leveringhe van <u>brantolie</u> voor het Eeuwigh licht (= licht; godslamp), by année commune als vooren	43-0-0 -
— Stem over de leveringhe van het ordinaire <u>misse</u> - ende com- <u>muniëbroodt</u> , by année commune	7-10-0 -
— Stem over het <u>onderhout</u> van d' <u>ornamenten</u> van dese kercke, ut supra	30-0-0 -
— Daer wort jaerlicx betaelt over t' scheiren van de <u>haegen</u> , <u>rontsom</u> het <u>kerckhof</u> , ut supra	6-0-0 -
<Er was toen al een haag rondom ons kerckhof...>	
— Stem over t' <u>refectioren</u> (= herstellen) ende onderhouden (van) de voorn(om)t(e) <u>kercke</u> , by année commune als vooren	80-0-0 -
— Daer wort jaerlicx betaelt aen den <u>greffier</u> van dese pro- chie over het opstellen (van) de rekenynghen van dese fabry- cke met copie ende ontfaenckbouck	12-0-0 -

tsament jaerlyxse lasten bedraegen:

374[#]: 10: 0 par<isi>s

Ende de jaerlyxse incomsten hier vooren bedraegen in
twee rubrieken:

508[#]: 4: 0 par<isi>s

Vervolgens consteert (= dienvolgens staat vast) dat de jaerlyxse
incomsten surpasseren (= overtreffen) de lasten van de somme van een hondert
dryendertig ponden veertien schellen par<isi>s, dus: 133[#]-14-0 par<isi>s

Florijnen: 66-7-0 Dr courant

Ik onderschreven Pastor der prochie van Luytschoote, bevestige dat myne
tegenwoordighe declaratie waerachtigh ende nauwkeurig is in alle haere punten
ende artikelen, dat ick de selve opgesteld hebbe met de gehoorsaemheyt ende de
getrouwicheyt de welke ick schuldig ben aen den Keyser, mynen Souverain,
volgens de rekeningen, tytels en documenten mij ter handt gestelt door de direc-
teurs (= het gemeentebestuur, de 'wethouders') desselvs prochie; ick verbynde
my de selve des noot synde te sullen justificeren.

Desen 6de april 1787 voorn(omt)

(s.) Petrus J. Geeyne

Pastor tot Luytschoote

Ter illustratie nemen wij bladzijde 3 over van dit in vele opzichten merkwaardig
en leeuwigh document uit 1787. Ik hoop dat de tekst leesbaar zal zijn. Raadpleeg
pp. 37-38 als u moeilijkheden onderwindt by het 'ontcijferen'.

9
10
11
12
13
14

en zijnen alhier geen plaats

Afsw. van mede den pastor belast is

Den pastor heeft twee domestiquen en een knecht om den hovenier zelf te bedienen en de sommiën te doen en een dienstmaarte om den Mondkoff bereid te maken ende het menagie te onderhouden de welcke gesaementlijk jaerlijckx winst voor hienloon de Somme van 84 : 0 : 0 voor den Mondkoff van de Elvargeseel modiguelijk gesofat waerom jaerlijckx de Somme van 144 : 0 : 0

Den pastor moet jaerlijckx de prochie pointing van t'land waer t'laet het pastoraal gijden hovenierhof bekouwend op t'jaar 1785 1 : 9 : 1/2

de pointingen van d'andere presbiterie van den worden betaelt door de gebuytken III.

Den pastor moet jaerlijckx noch betaelen de tauratie voor den armen bedraegende voor t'jaar 1785 by acquit de Somme van 25 : 0 : 0 het voorgaende jaar was 24 : 0 : 0

15
16
17
18
19
20

Vacat	
Vacat	
Vacat	
Somma der lasten	254 : 9 : 1/2
total van de inkomsten	533 : 2 : 2
en van t'afsw.	254 : 9 : 1/2
naar gedaen ballan werd	
bedonden eenen Boni van	278 : 13 : 0 1/2

jck onder Schreven pastor der prochie van t'land Schote, Bevestige dat mijner declaratie tegenwoordigh gedaen waerachtigh en nauwkeurig is in alle haere punten en artikelen, dat jck de selve opgestelt hebbe met de gesondheitsijde ende de getrouwigheid de welcke jck schuldigh ben aen den keijzer mijner Souvereijn jck verbindt mij de selve, des nood ginder, te zullen justificeeren op titels en documenten die jck in staat ben voor te brengen Den 6. april 1787

P. J. Besoyne
Pastor tot t'land Schote,

Als U me vraagt hoe een "ZANTING" volgeschreven geraakt, dan verwijst ik U naar een oude Latijnse spreuk: "Nulla dies sine linea". Deze stelregel van Apelles (een Griekse schilder uit de 1de eeuw vóór Christus!) wordt aangehaald door Plinius de Oudere, een Romeinse geleerde (23-79 na Christus), die omkwam bij een uitbarsting van de Vesuvius, ten jare 79 n.C. Hij citeert deze lijfepauze van de befaamde Griekse kunstenaar in zijn beroemd werk: "Historia Naturalis". 35-36.

'Nulla dies sine linea' betekent letterlijk: "geen dag zonder penseelstreek", wat in de mond van een kunstschilder zeer begrijpelijk is. Als het iemand betreft die schrijft, dan is afgeleide betekenissen zo ietwat anders: "Laat geen dag voorbijgaan zonder enkele regels te schrijven", "Wat ik trouwens tracht te doen. En zo groeit er stilaan een nieuwe aflevering. 'Zanting' is trouwens niet zo moeilijk. Men raapt altijd wel iets op...

Terloops: Wees die spreuk van Apelles indachtig; "geen dag ga ongebruikt voorbij". Er resten ons nog slechts 4 of 5 bladzijden in dit deel van onze 'zantingen'; te weinig om een onderwerp te beginnen dat vele pagina's vergt. We zullen ons dus beperken tot enkele

LOSSE AANVULLINGEN

bij wat wij in de voorgaande afleveringen reeds geschreven hebben.

A — Zo vonden wij in BIEKORF, jaargang 16, 1904, op bladzijden 15 en 16 de volledige tekst, welke (Pastoor) Leopold Slosse publiceerde uit de "Memorieën en geschiedschrijvingen van een handboek omme Pieter Pieters, filius Pieter, geboren op den XIII Maer te MDCLXV, op de prochie van Luidschoote". Dit uittreksel kreeg de titel mee: "Luysd- en Noordschote" en verscheen in de Rubriek 'Mengelmaren'.

De schrijver van dit "Memorie-boekje" draagt een typisch patronymicum (uit het Gr. Πατήρ = vader of vader + ὄνομα = naam), dus een typische vadersnaam, d.i. een naam afgeleid van de naam van de vader; dit is lange tijd een veel voorkomende vorm van naamgeving geweest (cfr.: Jan Jan(son) & z, filius Jan!).

Pieter Pieters, filius Pieter, zegt het zelf; hij is op 14 maart 1665 te Luidschoote geboren. Of hij uit een oude Luidschootse familie stamde kan ik - bij gebrek aan documenten niet zeggen. Het Pachtboek van 1688 vermeldt geen enkele Pieters onder de huurders of pachters, maar in dit archiefstuk gaat het ten slotte maar om een 15tal namen. Eigenaardig is wel dat geen enkele Pieters als gezinshoofd vermeld wordt in de tellingstaat van het "Denombrement", dat hier in november 1697 gehouden werd. De gevolgtrekking ligt over de hand; de familie Pieters en dus ook onze Pieter Pieters, filius Pieter, was in die dagen hier niet meer woonachtig. Ze waren toen al verhuurd naar Noordschote. Bij de volkstelling van 1697 te Noordschote staat er inderdaad onder nr. 36 een "Pieter Pieters, labourer" vermeld. Naast zijn naam lezen we volgende getallen; 1-1-0-0-0-1-4-2 = 9. Onze Pieter Pieters was halwege november 1697; ca. 32 j. en 8 m. oud. Hij was gehuwd en had een een dochtortje beneden de 12 j. Dat hij een belangrijke hofstede uitbaatte bewijst het aantal "vallets" et "terwantes", dat hij onderdak verschafte: 4 "knechten" en 2 "meiden".

Hij is het — naar alle waarschijnlijkheid — die enkele bladzyden met 'memorieën' heeft volgeschreven. We laten zijn tekst hier volgen, ofschon we reeds menig citaat reeds in vroegere aflevering van onze ZANTINGEN hebben aangehaald. "Bis repetita placent" zeiden de oude Romeinen:

- " In Xbre (= December) 1679 en Febr(uar) 1680 heeft men gezien die schromelijke sterre met eenen steert, waer mede Godt ons heeft de plagen die daer naer gevolgt zijn, te weten oorloge en dieren tijd. (Een staartster of komeet was toen blijkbaar nog een slecht voorteken...).
- " In 't jaer 1692, op den 8<sten> 7ber (= september), ontrent de twee uren naer den noene is er geweest eene schromelijke aardbevinge, zoo dat der melk in abundantie wyt de teelen gepaect heeft, dat ze langst de helders liep."
- " Van January 1709 voort is er geweest een harden vorst van drie weken. Alles verwroos dat verriezen kon; 25 eiers verkocht men 10 schellingen en 25 raepen aen 26 stuivers, en andere dingen in advanta."
- " (In) Febr(uar) 1709 lag de sneeuw bij plakken zeven voet dikke (de 'voet' was een oude maatstaf. Hij mat rond de 30 cm.).
- " Den ogst van het jaer 1710 is geweest eenen ogst van gratis en abundantie."
- " Den 16<sten> January 1699 is geteekend eenen mede van 25 jaer tusschen den Keyzer van Polen, Moscovien (= Moscou) en den Groeten Turck."
- " In 1701, naer mynen Faeschen gehouden te hebben op Witten - Donderdag; zoo heb ik gewart van den Donderdag naene tot den Faeschen morgen, zonder ist 't minste te eten of te drinken, ten ny ontrent eenen lepel brandewyn desaterdag avonds, want myn herte flouw begon worden."
- " Toen ik schepen was in 1698 heeft men te Luydschote den toere afgelezen tot het ravigat, ende nog leger vermaecht ende gerepareert. Gedaan door Andriae Plateu, schaliédeliker te Rouselaere voor 110 pond grooten. (Al woonde Pieter Pieters te Noordschote toch kon hij als schepen zijn 'zeg' zeggen betreffende Luydschote, want er was maar een schepenbank voor Noordschote en Luydschote samen).
- " In 1713 veraccordeert met de eerw(erde) pater(s) Recollatten voor drie jaer, om te Luydschote te komen voegmisse lezen, alle zondagen en heylighe dagen, mits 12 pond grooten 's jaers ende hun tractement. Ende daer naer veraccordeert voor dertien ponden gr(ooten) vlaemsch 's jaers met myn Heere Dubie, voor deren geweest Caneuninck te Meesden, ende alsdan woonagtig tot het Sab, in zyn speelhof" (± 'buitensgoed'). Het woord "speelhof" hadden we reeds eerder ontmoet in oude documenten uit de jaren 1661-1732 waarin de waarde geschat wordt van een bepaald leenverrig recht (hier: 'le droit de relief) te innen op het leen "Speelhof" te Luydschote. Dit dossier bevindt zich in het Ryksarchief te Bergen, Familiéfonds Bonaert, nr. 1008. Maar daarover wellicht later.

- " In 1776 den noordischen beuk (de noorder-beuk) (van de kerk van Luidschote, lang 96 voeten (= haast 29 m.) doen opmaecken, dezelve hoogte ende wydde gelyk de 2 andere beuken van de kerke van Luydschoote. (Onze parochiekerk werd toen reeds een echte 'hallenkerk, d. i. een (Gothische) kerk, waarvan het middenschip en de zijbeuken allen even hoog waren).
- " Het blokken geborsten wegende 550 pond, ende had Luydschoote gediend 60 jaer, ende voordien enige jaeren gewest zonder klokke, alwaer getuyt was met eenen hooren als men misse zoude gaen doen. Drie nieuwe klokken zyn dan gegoten in Sept(ember) 1717 door Ignatius de Cock van Heesterk. Tjy wegen 800, 600 en 400 pond, aen 12 stuivers het pond.
- " In 1699 aan de kerke van Noordchoote opgemaekt den noordischen beuk van 52 voeten (dus merkelyk korter dan te Luidschote), zynde van te vooren een onderlادت (= afdak). Nu zyn er drie beuken. Het portael dat ombrant het midden stond naer het westeynde verstellt; oock de chooren met de deuren afgebroken, en daer van byzen gemaeckt van zyden, ende oock den doeksael gemaeckt met den steeger (= trap) omme naer de cloeken te gaen."
- " In 1700 te Noordchoote aangenomen eenen capellaen. Geaccordeert voor 30 ponden, de vervallen (= het casueel) en een woonhuys.
- " In 1700 te Noordchoote gezet eenen nieuwe (=) hoogen outaer (= hoogaltaar) in hout, ende den ouden verschoven in Sinte Nicolaey's choor."
- " In 1716 oock 15 schrynewerschbanken. Op de processie gingen er wel 50 brandende flambeeuwen voor het Allerheiligste, daarenboven de Gilden met trommal, fluyt ende violen ende spelen voor 1t Hoogweerdig(ste)."
- " In January 1718 ingesteld het broederschap van de Trinitarissen ('Triniteit' = Drievuldigheid, Drieënhaid) door de Paters van Hondchoote. De aantekeningen van Pieter Pieters eindigen hier.

Naderhand heeft een andere hand er het volgende aan toegevoegd:

" Denzelve Pieter Pieters, overvallen door eenen swaerden hoest ende felle pijn in de zyde, met eene aanhoudende koets, die begon vyament (= ? r'ehement) te zyn den 28 Bre (september) 1729 heeft ontvangen de Heylige Saeramenten der stervenden, en den 23 Bre 1729 (oktober 1729), houdende in zyne hand de gewyde penninckbeerse, is hy van byre ten doot gegaen, wiens ziele Godt wilt genadig zyn."

L.S.

Pieter Pieters was nog geen 65 jaars toen hy 'het tijdelijke met het eeuwige verwisselde. We mogen hem dankbaar zyn dat hy ons die enkele aantekeningen naliet.

B- Nog ENKELE AANVULLINGEN in verband met de OPSTAND TEGEN SPANJE en de brennige gevolgen vandien (1579 en 1586).

Wij ontleen ze weerom aan BIEKORF

JAARGANG 35, 1929, blz. 371:

— "HDE LANGENNAAM HET WAS OP HET PLATTELAND ROND IEPER IN 1579."

Een misleidende titel want het was hier toen verre van aangenaam. Ordeel zelf:

"Ten selven daaghe (<4^{em} in hooimaand 1579> (= 15 juli 1579) es gheresolveert (= besloten), ghedeputeerde te zendene in zyn Alteze (= Altesse = Hoogheid), Excellentie onde Generaele Staeten, te bennen gherende de boulen (& geweldplegingen), exactien (= afpersingen) onde ridderschen (= ridders = ridders), die daeghelicx binnen de casselbrie beschieden duer Evanghen van de inbetenen (= de ingezetenen), ontfremden onde twechdryffen vande doeyen, peerden onde ander bestiaal deser casselbrye, melgaedens duer landere soldaten onde vrybuters, loopende upde naeme vanden Waelen; waartoe ghedeputeert syn gheveest egherardt vanden Castele, schepene, metgaeder meestre Francois vander Mersch, pensionaris (= raadsman van de stad of het gewest), kemlieden (<ge>lastende voort te vertooghen (= duidelijk maken, aantonen) alsulcx als sy onboislick (& nuttig) vynden sullen tot wederstaene van alsulck's) roevers, onde beschermenebbe vander in<gh>setenen deser casselbrye."

Staatsarchief Brugge, Hasselbrij Ieper, 1^e reeks, nr. 77, f. 14.

— "EN WAT ER TOEN GEBEURDE MET HET GOED DER GEVLUCHTE PROTESTANTEN"

"gheresolveert desen 5^{en} decembriis 1579, te zenden ghedeputeerde nefens (= benevens) voecht (& burgemeester) onde schepenen deser stede, kemlieden vertooghende hoe dat den ontfanghere van confiscation deser stede gheprocedeerd es tot verschuynghe vanden goedynghen van diversche laeten (hier & grondgebruikers), ter groote prejudicie (= nadeel) vande selve onde paghen (= tegen) kemlieden privilegien, onde te verzoeken dat sy danof (= daarvan) souden deporteren (= ontslaan, ontlasten, immers ten minste te willen procederen by indaghynghe (& dagvaarding) ten laste vande absenten (= afwezigen) wessonde inde ghedesunierde (& afgescheiden) provincien (= de Noordelyke Nederlanden), achtervolghende den hang (& gang) onde ordre van justicien."

Staatsarchief Brugge, Hasselbrij Ieper, 1^e reeks, nr. 77, fo 15.

It bechik over bladzijden en bladzijden documenten in verband met de confiscatie of verbeurdverklaring van landeigendommen, die oorspronkelijk toebehoorden aan hervormingsgezinden te Elverdinge, Noordschote, Woestem en Zuidschote, en door de Spaanse Overheid in beslag werden genomen. De plaatsruimte die nu in dit deel van onze 'ZANTINGEN' overblijft, is echter onvoldoende om ze hier op te nemen. Even geduld dus...

Daarom zullen we de laatste bladzijde, die beschikbaar is, aan een tekst uit BIEKORF, jaargang 36, 1930, blz. 286-287, die als titel draagt:

"TEGEN DE PLUNDERENDE SOLDATEN EN DE VRIJBUITERS IN HET YPERSCHE"

"Op den laetsten in Jannew (= januari) in de 9^{en} in Sporcle (= Spookhelmaand = februari) 1586 waeren by myn heeren bailliu ende schepenen beschreven, dedel vassalheeren ende de ghegoede ghezwoeren ende notable vande zelve Casselrie, omme te resolveren up de drbooylicste ende baquaemste middelen waermede men zoude moghen belatten ende te ghemoete commen de exploiters, die de vianden van Oostende, Sluus ende andere vybuiters, van de upsittende (= ingezetenen) vande zelve Casselrie daeghelicx by fortve ende ghewelde waeren extorquerende (= afdwingende), oockmede het afdryven vande paerden ende koebeesten, allebbins ter ruïne van hemlieden, ende ten inestimable naedele vande agriculture.

Ende ter zelve vergaaderinghe, naer veela raemynghen ende ghehoort zynde al de reedenen die by diverse diversschelike ghealligiert (= aangebracht) waeren, was gheresolveert (= besloten), hoe eer hoe liever, zekers ghetal van volcke up te nemen onder de conduyter (= de leiding) van eenen capitain, ter assistencie vanden bailliu vanden voorseyders zaake (van Teper), die continualich van prochie te prochie reysen ende metter assistencie vande landlieden, volghende den placate (= plakkaat = aanplakbiljet met een verordening van de overheid), volghen, vanghen ende dootslaan zouden, alle vianden, vybuiters ende andere die zy beivonden zouden, de goede lieden ter onghelycken doende.

Dat men de pennynghen (= de kosten, de uitgaven) daeran clevende, zoude ommestellen up de qualiteit vande lander liggende onder dezelve Casselrie, weder de zelve ghecultiveert zyn oft niet, ende dat ten upziene hierduere niet alleenelich de lander alre ghecultiveert zynde in de culture zouden moghen ghemaintineert zyn, maer ooc apparentelick duer zulck bevinden de gheoncultiveerde lander zouden moghen ter noote ghebrocht ende ghelabouert werden (er lag er toen blykbaar veel land braak...), wel verstaende nochtans dat de onghecultiveerde lander maer half zoo veela ghestelt (= belast) zullen werden als de berote;

ten welken fyne (= einde) ooc gheresolveert was, mettens eerste requete (= verzoekschrift) thoe te presenteren omme octroy (= machtiging) zo verre angaet de taxatie up de onghecultiveerde lander."

Staatsarchief Brugge, Kasselrij Teper, 1^e reeks, nr. 77, fo 24.

De toestand moet in de jaren 1586 bijzonder ernstig geweest zyn. Zelfs de braakliggende gronden - die uiteraard niets opbrachten - werden belast om een soort "burgerwacht" op de been te kunnen brengen. Wat een tijd!...

Niel Favorel
parochus
in
Luidschote
inde a prima septembris
1974